

27-161

ОКТАПЁР РЕВОЛЪУТСИ 10 СУЛ ТУЛТАРНА
ЙУПИЛЕЙ ЙАЪЕПЕ КАЛАРНА

ЙУМАН М.

УКАЛБА КАССИ

4 ПАЙЛА ТРАМА

БАВАШ КЕНЕКИ УЙРАМЕ
ШУПАШКАР—1927.

ЙУМАН М.

УКЀЛЪА КАССИ

4 ПАЙЛА ТРАМА

Окѣапѣр револѣутси 10 љул тултарнѣ љѣре
туса иртернѣ илемлѣ литтературѣ ѣмѣр-
тувѣнѣе 2-мѣш преми (парне) илнѣ пѣессѣ.

ЂАВАШ КѢНЕКИ УЙРАМЕ
ШУПАШКАР—1927.

Типография
„Чувашская Книга“
Чебоксары, Чувашская, 6.

„УКАЛЪА КАССИ“ КАМЪЛНЕ.

Пирён талантла поет ҶеҶпёл Мишши хайён пысак сисём-лөхөпе йапаласене төпне җитиҗбенех туйна. Въл җәннипех те җаваш ёсхаләхён асла савәҗи. Ун пек вут каварла савәҗ җаваш хушшинҗе пулман. Җаваш җөлхи, таваш ёссынни уншан мерҗентен те хакла пулна. Ахаҗтен мар въл тарәхнипе:

Җавашан малалла әсләләха вёренес пулат. Тёнҗе пысак, тёнҗере темён те пур. Тёнҗене пёлме тәрәш-масәр, тёнҗе йёркине, пурнаҗ йёркине пёлме тәрәш-масәр пурәнма май җук. Ҷаксене тума, вёренме, йёрке пёлме җерё самах кирлө, җавәрәнүсулла калаҗу кирлө, җөлхе кирлө. Пурәнәҗ—җөлхесёр пул-масҗ. Җаваша вырәс җөлхипе пурнаҗ тутарайман, җаваша—җаваш җөлхи кирлө.

Пёр йенҗен: Җаваш җөлхи җухалма пултарай-масҗ. Пәлхавәр тунә җух та җаваш җөлхи кирлө.

Темле пулсан та, малалла та җавашан җавашла калаҗмалла пулат. Нимён тума та җук. Мён таван җухалма пёлмен җөлхене. Ирөксёрех хисепе хурас пулат—

тесе җыраҗ. Җаваша җаваш җөлхи кирлех җав. Җаваш җаваш җөлхисёр пурнаймасҗ. Җаваш җөлхи җавашшан кирлө. Җаваш пирён сахал мар. Револютси ёсне тунә җух пире җаваш җөлхи тата кирлёрех. Җаваша җавашла каланине ним те җитмест.

Ахаҗтен мар „Канаш“ сойусё литтературә конкурсёсем тават. Ахаҗтен мар епёр җавәрнәҗулла җөлхешён кёрешет-пёр. Ахаҗтен мар илемлө җөлхе җере төпнех җитсе тивет. Ахаҗтен мар епёр хамәр җөлхепе хаҗат, шурнал, кёнеке пиҗетлетпёр

Анҗах, җөлхе тасаләхё пирён җукха. Ҷүпё-җапә пирён җөлхене сахал кёмен. Пирён җөлхе хуртлана та пусланә Пирён җөлхе ёсхаләхешён әнланмаллах мар. Пирён хамәрән

Җәлхене татах шәрантармалла тивет. Җәлхе йакаләхәшән пирән татах та кәрешмелле пулат.

Җаваш Җәлхи ревољутси еҗне вайләрах хутшәнтәр тесен, вай Җәлхене уса курма пәлмелле. Вай Җәлхене хисеплеме вәренмелле.

Анҗах ун пеккисем пирән хавәртах үсеймеҗсә. „Укәлҗа кассине“ сыракан:

„Нумайешә конкурс комиҗсийә пйессәсене вуласа та тухас җук теҗсә; вуласа тухма та пултараймәҗ теҗсә... Апла пулас пулсан еҗсем наҗар пуләҗҗәҗ.

Апла пулмә тетәл“.—

тесе җырат. Конкурс комиҗси хал хайән еҗне пәтерҗә. Халә парне панә пйессәсене пиҗетлесси кәна йулҗә. Епә те конкурс комиҗси җленәҗҗә. Конкурс комиҗси пәтәм йапаласене тәпә йәрәпе пәхса тухса паллашрә. Конкурс комиҗси хәш пәр йапалана икшер хут та вуласа пәхрә. Пирән еҗ җине „теҗсә“ тенә. Хура мәлкесем те үкеҗсә. «Теҗсә» текенсем «тет» тесе калат,—текенсем пек текех текелесе ыртҗәр. Вәсем «тенипех» пәсәлас җук еҗхәл.

„Укәлҗа кассине“ акә епә икә хутҗен хаваспах вуласа тухрәм. Мәншән? Мәншән тесен „Укәлҗа касси“ пысәк, виләмсәр йапала. Мәншән тесен „Укәлҗа касси“ җаваш Җәлхин җавәрнәҗулләхне кәтартакан хәват. Мәншән тесен „Укәлҗа касси“ ревољутси парни. Мәншән тесен „Укәлҗа касси“ вай хай җаваш халәхә. Мәншән тесен „Укәлҗа касси“ ревољутси патҗәрә.

Ененместәр пулсан вуласа пәхәр.

„Укәлҗа кассинҗи палләрах етемсем“:

Тәпаҗ Елексейә—җаваш рапоҗзийә. Йусәвра пулнә. Октапәр ревољутсин шанҗәклә патҗәрә. Җиркү кассине хәтаракан хурҗка. Тытасса та вай хайне сатур тытат. Ним те аңа хәратаймаҗт. Ревољутси еҗә—уван йуратнә еҗә. Мәнхырамсем йәва җавәрнә кантура пырсан вай: „Иртес пулә җав, тәвансем. Хамәр җурт вәт, патша җурҗә мар“,—тет. Җухәнсене пәтәҗтерекен, кулаксене хурлантаран, йала ревољутси җуләмне күрекен вай вай.

Шанкәр Иванён «килийрә шанкәрҗә йәвинҗен те пәҗәк-җә». «Ғухән килсүрҗә сәвәр шәтәкәнҗен нумай уйрәм мар вәт». Шанкәр—йал Ғухәнән сәнпиҗә. Вәл револьутсин шан-җәклә тусә.

Вёсри Ентри—«45 җулта, вәтам хресҗен, җырава лайах пәлет, йалта „хисеплө“ җын вырәнәнҗе шутланаҗ, анҗах Ғиркү кассисем те, пур таврари пуйансем те аҗна питех йуратса каймаҗсә»—м. т. вёсри Ғухәнсене кәмәллакан җын.

Ғак виҗә җын Ғухәнсен тәнпуҗә, вёсен хастарә, вёсен шанҗәкә.

Маїруне—Шанкәр Иванён йәмәкә.

Мақсәм Йәванҗә—уҗҗитлә. Револьутси майләрах шуг-лаканскер. Анҗах клас кәрешүн сукмакәсене Ғухласа җитереймест. Кашкәрпа сурәха пәр картарах тытма хавас. „Вәр-җәра вәрҗәри пек пулма кирлине“ Ғухласа илеймен җын.

Каїта—ашшә хәрә, Мақсәм Йәванҗән хәрә. Улмуҗсинҗен улми аяакка ўкменнине кәтартакан йапала. Сыпәнман йапалана сыпасшән җунаканскер. Кайарахпа револьутси еҗне хастарән йерет.

Мәнхырәм—вулс пуҗә пулнәскер, халә те тилкепене алинҗен вёҗертесшән мар. «Иртеҗсә ахәр... Йақку тус, елөкхи саманасем... Совет влаҗә... Канаш йөрки теҗсә вәт»... текенсенҗен җи палли.

Йақку—җын йунөпе шыҗса кайнәскер. Йал сәлөхә.

Микулай—Йақку шәлнә. Йал кулакәсен пуҗ мими.

Ухиме—«вёсен амәшә, 60 җула җывхарнә, тәнҗе җине авалхи тәттәм пуйан куҗәпе пәхаҗ».

Йөкөлти Лөрүкә—пуйан ури айәнҗе таптанса җүрекен.

Ғөкеҗ карҗәк—ун арәмә.

Лариван хуҗа—Еккономин җәнә политтөкә хыҗсән тухнә хуҗасен „проопрәсә“. «Совет влаҗә теҗсә... Анҗах халҗи пек нихәҗан та нумай усә курман җак епә»...

Ваҗук—хәй „хуҗине“ ененекен тарҗә.

Паҗәшкә—«Ғәваш попә».

Нинә Йөхремәвнә—най, най, най тәвакан уҗҗитлә.

Калта Тимүкә—«Ғәвашран хәйпәнтам, вырәса җыпәҗай-марәм». «Партон, мон ами» текенскер.

Тилли—җаваш авалләхәсене йуратакансенҗен пәри.

Тийек—«Да, да, мы получили отношение», тейекен сысна.

„Укълҗа кассин“ җаван пек сәнсапатсем пур. „Укълҗа касси“ ытти җаваш йаләсем пекех нумай питли такам куҗне те курәнаҗ. Урәхла пулма та пултараймаҗ. Тәпаҗсемпе мән-хыраҗсем пулмасан йепле кәрешү пултәр.

Кәрешү җынсем хушшинҗе җеҗ мар, йалән уйраҗ касәсем хушшинҗе те херү пыраҗ. Җаваш йалә те Лонтән йевәрлө вәт. Лонтәнра кәпиттал пуҗсен уйраҗ квартталәсем пур—Етремен кассинҗе те җәрме пуйансен уйраҗ касә, Җиркү касси пур. Лонтәнра пролеттарисем җыссәр квартталәсенҗе хәсәнсе пурәнаҗҗә—Етременри Укълҗа кассинҗе те еҗсем унтан уйраҗмах мар. Җаваш йалә каснә лартнә Лонтәнах ентә.

Җапах та суяа сотсиалиссем, җаваш ессерәсем «җаваш хушшинҗе клас кәрешөвө җук, җавашсен пуйанпа җухән җук,»—тесе ләпәртетеҗҗәҗ. Микулай та ван «Кәпиталисәм урлә җеҗ җаваш халәхә тәнҗе йәркипе кәрә»,—тет. Вәсене пурне те мәшәрән мәшәрән җыхса пәрахса Етремене кайса йамалла пулнә. Етременсем җаваш хушшинҗе нумай вәт. Халҗ тин вәсем хәйсен «глаза продравши встала» хыҗҗән „Укълҗа кассине“ вуласан тин җаваш йаләнҗи Амерека уҗма тивәҗлө пулҗәҗә. „Укълҗа кассисем“ җаваш ессерәсене аҗна кәртрәҗ җав.

„Укълҗа касси“ җынҗен җыракансем үлөмрен тата нумай пуләҗ. Анҗах унҗән „Укълҗа касси“ җаваш кино карттинә җине үксе җаваш еҗхаләхән җәринех кәрсе ыраҗнаҗә.

«Упи җупаҗ,

Аҗи ташлаҗ,»—

тенә пек, „Укълҗа кассин“ паттәр еҗсәсем нумайәшне ташлатәҗ.

„Укълҗа кассинҗе“ җынсем кәна хусканмаҗҗә. „Укълҗа кассинҗе“ пүрҗәсем те, аләкәсем те, аләк вәлсисем те рево-лутси еҗне тәваҗҗә. Акә кантур җуртнех илерха. Мән мән тумасҗ вәл җурт?

«Вуникё йал хресъенё ҫак ҫурт умёнҗе иртсе кайнă җухне лашине ёрехтерсе иртнё. Ҫак ҫурта ёҫпе пыракан ҫын ёмёрне пашарханса пынă. Ҫак ҫурта пуйанпа куштан кăна хавасла ҫуренё. Ҫак ҫурт таврашёнҗе „кантуртисем“ тăранса пурăннă. Вёсене хура халăх куҫё умёнҗе „улпутсем“, „ыра хуҫасем“, „халăх пуҫлахёсем“ тенё, кут хыҫанҗе вёсене „йатасем“, „ҫахансем“, „сапса-павансем“ тенё...

Ҫаканпа Шанкяр пуртне танлаштарса пăхър.

«Шанкярăн кил-йёрё шанкярҗă йăвинҗен те пёҗёк-ҫё» теҫҫё. Җухан кил-ҫурҗё савър шатăкёнҗен нумай уйрам та мар вёт. Хаш та хаш пуйан пах-җинҗи хурал хушши те җухан пуртёнҗен җапла-рах теҫҫё.

Ҫапах та Шанкяр пуртне ытла ан тиркёр... Вăл кёҫён пулсан та, вăл тултан лапсаркка пулсан та, унăн ашё җиперех таса, җиперех тирпейлё. Унăн ашёнҗе те ҫынсемех пурăнаҫҫё вёт.

Ҫеҫпёл Мишши хурланса ҫырна тарăх тивёслё тарăх. Пирён җаваш җёлхи астаҫисем җаннипех те пур. Ҫаванпа та Ҫеҫпёлён вут-каварё тата хытарăх җалкашма пуҫласси куранса тарат. Ҫеҫпёл куҫё „Укăлҗа кассине“ вуласа курнă пулсан, Ҫеҫпёл җёлхи җаваш җёлхине мухтаса „гимн“ тенине саваланă пулёҗҗё. Анҗах Ҫеҫпёл кёлетки ку вăхатҗен пурăнаймарё. Ҫеҫпёл җаваш җёлхишён ҫунса кайрё пулсан, җёрре йулнисен ҫак җёлхерен ҫине тарсах „тимёр касакан“ җёлхе туса хумалла.

„Укăлҗа кассине“ вулакансенҗен ман пёр йапала ыйтас килет. Җаваш җёлхи „Укăлҗа кассинҗе“ тимёр татман-ши?

Солаттăв М.

Р. С. „Укăлҗа касси“ җаваш ёҫхалăхё авалхи пусмăра ура айне туса пыни ҫинҗен систерекен хыпар. „Укăлҗа касси“ җаваш таланҗё литтературăра ҫалкуҫ тапнă пек тапма пуҫланине систерекен сисём. „Укăлҗа касси“ типсем телёшёнҗен Тостоевскин „Братья Карамазовы“ тенинҗен кайа

мар. „Укълџа касси“ пек йапала епър курманџџѣ, халџ куретамър ѣнтѣ. „Саттар—кѣтџѣ пущѣпе пирѣн урампа кѣтџнхаваланѣ џух пушшине йури шартлаттараѣ. Ех, самана, самава!», тесе пуйан хурланнине кѣтартакан карттин хѣй пѣџџен мѣне тѣраѣ. Ун пек карттинсем „Укълџа кассинџе“ пиншерѣн вѣт.

«Шупашкар корот вѣсем коротам корот... лыккѣ, моџалѣ... поше мой»,—тейекен тийак та халѣ «Ѣаваш Респуплѣкѣ сывѣ пултѣр!» тесе выртаѣ пуџ.

Саманасем улшѣннѣ џухне пирѣн џанѣсене тавѣрсах, ывѣнма пѣлмесѣр ѣслес пулаѣ. Окѣапѣр пире ѣслеме, хамѣрѣн пурнѣџа џѣннипех те „хамѣр алѣпа анџах“ тума хушнѣ.

С. М.

Есре пулнă ҫынсенӊен паллăраххисем.

1. **Йакку**—30—35 ҫулта, йал пуйанӊе, тырăпулă хай акса тума питех йуратмасӊ, йапала сутса илсе тупаш тума, йе мулне кивҫен парса услам тума тӑрӑшарах парат.

2. **Микулай**—унӑн шӑлнӊе, 25 ҫулта, студент та, прапӑршӑк та пулнӑ.

3. **Ухиме**—вӊсен амашӊе, 60 ҫула ҫывӑхарнӑ, тӊнӊе ҫине авалхи тӊтӊем пуйан куҫепе пӑхаӊ.

4. **Тӑпаҫ Ёлексейӊ**—25 ҫулта, шахтор, револютсиӊӊен Йусӑвра ӊҫлесе пурӑннӑ, Октапӊр револютсине ҫунӊепе парӑннӑ.

5. **Шӑнкӑр Иванӊ**—ҫухӑн хресӊен, патша вӑрҫинӊе пулнӑ салтак, 28 ҫулта.

6. **Маӊруне**—унӑн йӑмакӊе, ҫитӊнӊе хӊр, хут вӊренмен.

7. **Кӑтӑ**—22—23 ҫулта, уӊитлӊе хӊрӊе, ӊӊемпӊрти школтан вӊренсе тухнӑ, Мускавра тухтӑрла вӊренет.

8. **Мақҫам Иванӊӑ**—унӑн ашшӊе, 1905-мӊш ҫулхи револютсире кӊрешнӊешӊен ӑна ҫӑваш ҫӊршывӊнӊен пуҫпе ҫӊпӊре йанӑ пулнӑ.

9. **Вӊҫри Ентри**—45 ҫулта, вӑтам хресӊен, ҫырава лайӑх пӊлет, йалти „хисеплӊ“ ҫын ыраӑнӊнӊе шутланат, анӑхах ӊиркӑ кассисем те, пур таврари пуйансем те ӑна питех йуратсах каймаҫӊе.

10. **Йӊкӊлти Лерукӊ**—йал пӑантси, ӊмӊтсӊр етем ыраӑнне хисепленет.

11. **Ђёкеҫ карЂак**—унан арәмё.

12. **Лариван хуҫа**—вййпитти етем, хула тумне тумланаӳ, унан вутлӳ арман, хӳмла савӳҫё пур, вӳл тата ҫамартапа та, ҫаптапа та сугуилӳ тӳваӳ.

13. **Мӳнхырӳм**—ёмёрне вулӳс кантурёнҫе иртерет, ёлӳк стӳршшина пулнӳ, совет саманинҫе те вулӳсра пуҫлӳх пулма шухӳшлаӳ.

14. **Тийек**—кантур писсӳрё, вырӳс.

15. **Тилли**—ҫӳваш сӳвӳҫи, ҫӳваш ҫёршывё тӳрӳх халлапсем-йумахсем пухса ҫӳрет.

16. **ПаЂӳшкӳ**—ҫӳваш пупё.

17. **Нинӳ Йехремӳвна**—уҫиттёлнитсӳ, хулари меш-ҫен хёрё, вырӳс.

18. **Калта Тимукё**—Хусанта вёренекен, вёҫкён, хӳйне вырӳс та, хула ҫынни те теме йуратаӳ.

19. **Ваҫук**—Йакку тарҫи.

ҫак ёҫе тата та нумай ҫын хутшӳнаӳ, пётём Етре-мен тавринҫи халӳх йавӳҫаӳ; ҫав ҫынсем хушшинҫе, пуринҫен ытла, Етремен йӳлёнҫи Ыиркӳ кассинҫи пуйансемпе Укӳлҫа касси ҫухӳнёсем паллӳ вырӳн йышӳнса тӳраҫҫё.

1-МЕШ ПАЙЁ.

Етремен йалё—вуникё йала пуҫ. Ҷак йалта кёҫ-нерни пасарё җапла пулаҫ. Йалта вулаҫ кантурё, шукулсем, вутла арман, хамла савяҗё пур. Етремен йалё—хула пек, теҫҫё. Хашё тата: Етремен ёлёк авал тен җанахах та җаваш хули пулна пулё, теҫҫё, „хула тёми“ тенё сарт ҫинҗе ларна пулё, теҫҫё. Ана вата ҫынсем халлап йаня җух сёмленкелеҫҫё.

Етремен таври—тётём тавра. Етремен йёри тавра җавашсем кяна җамартанса пурянаҫҫё. Етремен тёнҗи—җаваш тёнҗи. Етременпе вуникё йал авал вярман ашёнҗе пытанса пурянна, теҫҫё. Халё ёнтё вярман сахалланса йулна—пётём тавра сартпа та, ҫырмапа кяна касалса ыртаҫ. Ҷак таврари ҫынсем хайсен ҫёршывне „кукша пуҫ“ йевёрлё, теҫҫё.

Етремен халяё авалхи йёркепе пурянаҫ... Пурянаҫ тахсантанпах ёнтё улашайса кайна. Етременри уйрам ҫынсем хуласене ёҫе ҫўрекелеҫҫё, уйрам ҫынсем сутуилу ёҫёпе кёрмешсе, йе хулари шукулсенҗе вёренсе хулари пурянаҫ йёркине йышянаҫҫё. Анҗах ҫапах та Етремене кивё пурянаҫ йёрки пёлёт пекех хупласа тараҫ.

Тёнҗере револутси ҫилтавалё шавлаҫ, анҗах револутси пёлёҗёсем Етремен таври урла ҫўлтен кяна пятранса, йаванса иртеҫҫё. Атал тарах, Мускавран

килекен җукун җул тәрәх, җаваш җәршывәнҗи хуласен таврашёнҗе пысак ёҗсем пулса пыраҗҗё. Нумай тёлте җаваш хушшинҗе те җёнё йёрке җуралса аталанаҗ. Анҗах Етремен таври питё йавәррән вәранса пыраҗ. Револютси пулни икё җул тулса пыраҗ, анҗах Етременре револютси шәрши те сисёнмест.

Етременре виҗё кас пур: Ғиркү касси, Укәлҗа касси, Ватам кас. Етременре тата та нумай урамсем пур, анҗах вёсем пурте җак виҗё урамран хәшинпе те пулин пёрле җамартаннә. Ғак виҗё кас ёмёртенпех, пёрне пёри йуратсах пурәнман. Нумайёшё: „Етременре пёр халәх мар, унта виҗё уйрәм халәх“ тесе те калаҗ-калаҗҗё...

Ёҗ җиркү кассинҗе пуҗланса кайаҗ. Ғиркү кассинҗе җөрме пуйансем пурәнаҗҗё. Урамё, Ғёрпү урамё пек, йепёрсе, җуталса выртаҗ. Ёҗ Йакку кил-җуртёнҗе тапранаҗ. Йакку килҗурҗё те, пүрт әшё те пётёмпех вырәсла. Пүрҗё икё аләклә: пёр аләкё карташне, тепёр аләкё йунашар хура пүрте тухаҗ.

Ғүреҗе витёр ирхи хёвел пәхаҗ. Урампа халәх пасара кёшёлтетсе иртни илтёнет.

1 - мёш кураңни.

Пүртре Ухиме, Микулай, Кайтәй. Хура пүртре Васук: „...таванәм, таванәм, мён тавар, майяр катса тёш тавар“... тесе йурласа, нёрёлешсе ларни илтёнет. Микулайна Кайтәй „Канаиш“ вуласа лараҗҗё.

Ухиме (*түҗреҗе витёр пәхса*). Урамра етем макәртатни те шәри-шари шавлани. Ғәхҗёпе кашта җинҗен аниҗҗен те канлөх җук. Кунёнҗёрён йәтәкаҗка урса вёрет. Ырләха мар пулё, ырләха мар...

Микулай (*хаҫата аларан пӑрахса калӑмалӑ уткаласа сӳрет*). Ҫук, Каӳӳ. ҫук! Пулмасӳ! Мӑн тӑлӑкленсӑ ҫырасси пур? Ыухӑнсен влаҫӑ? Вара вӑт вӑл, влаҫа ӑмӑр шалӑа лартса курман етемӑн илмелле, тени пулаӳ! Ыӑваш влаҫӑ? Вара вӑт вӑл, тӑлленмен тӑлӑк... хайла... тӑнӑене шӑнаӳман сӑмах.

Каӳӳ (*хаҫат тытса, уткаласа сӳресе*). Есӑ пулмасӳ тетӑн, Коӳӳ, епӑ пулатех тетӑп. (*Сӑтеле аллине шакаса*). Ак ҫак хаҫата кӑларни, ҫак хаҫата епӑр вуланийех авалхи ыӑваш историйӑ месерле ҫавӑрӑнса ӳкнине пӑлтерет. Есӑ пӑлетне—револютси пулсан ыӑваш хаҫаӳӑ йала килсе ҫитрӑ... пӑтӑм халӑх шукула пухӑнӳӑ. Ман атте, есӑ пӑлетӑн, пурӑнаӳҫӑнӳе нумаӳ хурлӑх курнӳ атте, хаҫата халӑх умне илсе тухрӑ... тӳсеймесӑр куҫсулӑ шӑпӑртаттарӳӑ... Кӑшт кӑна саспах йӑрсе йамарӑ.

Микулай. Ну каларӑн та. Вара вӑт вӑл „Канаш“ марӳӳӑ, вӑл „Хыпар“ пулнӑ.

Каӳӳ (*Микулайӑа хаҫатпа питӑнтӳеп тӑртсе*). Вӑл „Хыпар“ пулнӑ ҫав, „Хыпар“ вилӳӑ ӑнтӑ, ун вырӑнне „Канаш“ ҫуралӳӑ. Ҫакна ыухлатна есӑ?

Микулай (*Каӳӳӑна ыталаса тӳуп тӑвасшӑн*). Ну, йурӑ, йурӑ. Курӑпӑр—камӑн тӑрӑс пулӑ.

Ухиме. Ей, аӳамсем, ыипер пулӑр. Есӑр вара кунӑн-ҫӑрӑн тавлашупа кӑна. Тахҫанах мӑшӑрлӑ пулса шӑкӑлтатса кӑна пурӑнмалла та вӑт... Ҫук, кураймӑп ӑптӑ. (*Микулай „тӑрӑс, анне, тӑрӑс“ тесе ташилакалама тытӑнаӳ. Ҫак вӑхӑтрах хура пӳртре Васук „харӑс-харӑс тапари, уратине хуҫари“, тесе йурласа таши-лани илтӑнет*).

2-мёш курәнни.

Микулай кёсле тытай те т̄аваш кёвви вылама тытайнай. Каттай „Канаш“ вуласа ларай, хура п̄ур-трен в̄арвар Ваџук к̄рет.

Ваџук Хай џук џух еп̄е те т̄епелех к̄рсе таш-ламха... Микулай, йураї пул̄е в̄ет?

Микулай (*кулжаласа*). Йураї. Ата, с̄ат̄ар туй таш-шине (*Микулай п̄р-ик̄е хут туй кёвви выласа илет, Ваџук с̄ав кёв̄ене ташласа с̄ав̄раїнай*).

Ухиме. Хулленрех, аџам... Ытла т̄ап̄артатан... хай килсе к̄р̄е.

Микулай. Килсе к̄ерин—тем̄ен март̄ар. џак анне вара... (*Каттай Микулай с̄ине пусне п̄ркаласа п̄хса илет*).

Ваџук. џук, асанне, хуџа кант̄арлас̄ар тав̄раїнмас̄т... џурен ай̄арпа кайр̄е... Хал̄ах с̄унатл̄а лаша, тет, а̀на. Ёан та џанах урхамах, тет. Хуџа ларса килкепине тытн̄а тытманах тапса сикр̄е те, џирк̄у патне пырса пер̄енџ̄е. Унтан тепре тапса сикр̄е, ук̄алџа хапхине пырса шарлаттарџ̄е... Хапка йупине й̄авантарсах йаџ̄е... Ук̄алџа касси й̄аттисем те с̄ыхланаймар̄еџ—в̄еџр̄е...

Микулай. Ес̄е с̄ав, Ваџук, лаша таврашине питех йурататан.

Ваџук. Лаша тесен еп̄е вилет̄еп... ак уй̄ах, х̄евел—вилет̄еп. џул с̄уреме тухсан еп̄е хам с̄ак̄ара лашана с̄итерет̄еп. џ̄ер каџиџ̄ен виџтават̄а хут витене тух-мас̄ар џун̄ам џатмас̄т. Ш̄ап̄арлансем в̄есем лашасем. К̄еџенме тытансан џуна сав̄антарса йараџ̄е.

Каттай (*хаџатне т̄̄ркџусси с̄ине хурса*). Ес̄е, Ваџук, килс̄урт с̄ынни... Сан̄ан х̄ав̄ан килс̄урт с̄ав̄армалла, лаша илсе йамалла.

Ваџук (*вырӑнтах сиккелесе тӑрса*). Ех, ан кала та, Каӳӳӳӳ... Мана ӳнтӳ хуџа пӳр-ик џултан, плант илсе парӳп... Пӳр-пӳр кивӳ пӳрт илсе парӳп, тет. (*Вӳтанкаласа*). Унтан авлантарӳп, тет. Сана џын тӳвӳп, тет...

Ухиме. Ӵмӳрне тарџӳра пурӳнса иртереймӳн џав, аџам. Авалан џапла йӳла: џамрӳк џух тарџӳра, џын џинџе, халӳх џинџе... пурна киле вӳхӳт џитсен џын йӳркинех кӳрен...

Микулай (*мӳшкӳлтӳӳкӳла кӳлкала*). Вара есӳ, Ваџук, авланма та пултартӳн-ши?

Ваџук (*вӳтанарах, хӳйуџӳр*). Кам пӳлет ӳнтӳ, Микулай... Хуџа мана сана та кӳсре тупса парас, тесе виртлешет. џирӳм тӳватта кайрӳм та вӳт... авлансан та йурӳџӳ те (*карӳнса илет*). Пулмасӳ пулӳ пиртен авланасси... Ав паџӳшкӳ тарџи вӳтӳртан та иртнӳ, урџа пуџпах пурӳнаӳ.

Микулайпа Каӳӳӳ (*пӳрпӳрин сӳмахӳсене пӳлсе*). Каласа парсам, Ваџук, кама илсе парас тет вара хуџу?

Ваџук (*пуџне усса*). Асанне умӳнџе калама та намӳс та... Шӳнкӳр Матрӳнине илсе парӳп, тет. Вӳл ӳнтӳ ӳна пӳр-ик џултанпах калаӳ. Шӳнкӳр Иванӳ вӳрџӳра вилнӳ, Матрӳне тӳлӳх йулџӳ, тесе пурте хавхаланџӳџ. Хуџа мана калаӳ: „Ну, Ваџук, есӳ ишек, сана кӳсре тупатӳпах ӳнтӳ... Шӳнкӳр плантне те илтӳм-ӳнтӳ, Матрӳне патне киле кӳртӳпех“, тет... Урама тухмассерен кӳршӳаршӳ виртлешет: „Сана, Ваџук, хуџу авлантараӳ вӳт, айван“, тет. Авлантарсан авланмасӳр, тетӳп. Хуџа вӳл: Маӳрунепе иксӳр те виџтӳватӳ џул ӳџлесе пурӳнсан тара панӳ йат џӳрне те тавӳрӳн.. лаша кӳлетки те илсе парӳп“, тет. Пулмасӳ пулӳ... епӳ те авлансан... манӳн та лаша пулсан...

Микулай (*кёслине хурса, пуҗне пәржаласа*). Нафар-
тарах җав сан ёҗсем, Ваҗук, нафартарах .. (*шуҗайша
кайса уткаласа сўрет*).

Ухиме. Ех, аҗам, аҗам! Мәшәрлах пуләнске те,
анҗах телейлә пуләнши вара...

Кайтә. Ара есә, Ваҗук, тек хуҗа авлантараҗ, хуҗа
сана мәшәрлантараҗ, тетән. Каласа парха—питех йура-
татна, питех саватна есә җав Маҗрунене?

Ваҗук (*нитә вәтанса*). Епә унпа выҗаса курман
вәт. Пәлтәр мункунра епә пәремәк парсаттам аҗна, вәл
мана пәр ывҗа хәвел җавәрнәш паҗә. Ёлөк вәййа
тухсан кулаҗҗәҗ те... тухман җав епә... Унтан кәтү аҗинҗе
сўренә җух вәхәт җукҗә.

Микулайпа Кайтә (*ахәлтатса*). Җапах та Маҗру-
нене халиҗҗен миҗе җуптурән?

Ваҗук. Виртлешеттәр җав есәр. Тупата турәшән
җук (*вәтанса тухса кайаҗ*).

3-мәш кураңни.

*Җавсемех, тата йут йал арҗынните тепәр хәр-
арәмә.*

Йут йал арҗынни. Кәме те йураҗ, те йурамаҗ,
тетәпске те. Епә Хурамалсем... Хуҗаран анана кайалла
пама ыйтса пәхас тесеттәм. Анана парсан сәвакан
әнене күрсе хәвараттам тетәп...

Йут йал арәмә. Пире таса пүрте кәме те намәс
та, нуши хәвалаҗ (*Микулай йеннелле пәхса*). Есә пулатна
кил пуҗә? Епә кәмәл җәҗтенке саклата хывса ик-виҗ
тенкә укҗа ыйтса пәхас терәм. Укҗа пулмасан пәр-
ик пәт җанәх парсан та йурәҗҗә. Аҗапәҗам выҗах
ларәтске җав.

Микулай (*хёрелсе кайса*). Епё, епё...

Ухиме. Въл пёлеймест ана-кәна, тавансем, пёлеймест. Хайпе курса калаҫар. Хай пасар таврашёнҗе сүрет пулө. (*Ит йал сыннисем тухса кайаҫсё*).

Каїтә (*тармакланса кайса, Микулай сине пәхса*). Ех, Кољә, Кољә, сисетне ёнтё кашт та пулин ҫак мёне пёлтернине. Хәнах намәсҫке. Ҫаканта килсен вара пётёмтех камәл тавраһаһ (*варвар тухса кайаһ*).

Микулай. Каїтә, Каїтә!.. (*Хыҫран тухса тупаһ*).

4-мёш курәнни.

Пүрте Йакку, ун хыҫёнҗен Йёкёлти кёрет.
Ухиме тёрес йәтса тулалла тупса кайаһ.

Йакку. Ҫапла ёнтё, Тапәҫ йёкёҗё ман ҫийе пырас та пырас тет. Пытәр, айкашса пәхтәр. Епё җасах ҫаварләхләп. Унтан виҗкён хурҗакамене те үкеркелени пур.

Йёкёлти. Пётём Укалҗа кассине ҫавәрҗё ёнтё, улпутәм. Ъиркү кассине пусаратпәр, тет, катәршнаһ. Мәнхырәма кантуртан үкеретпёр, пуйан Йаккун пёр сунатне хуҫатпәр, тет, җёмере. Халәх та ун хыҫҫән кайса - Йаккун Тинёварти анисене туртса илес, Атәл уләхёнҗи ҫаранёсене тәпәлтарас, тет, айван... Пуйан таврашё пулмалла мар... Йакку тарҫә таврашёпе пурәнмалла мар, тет, ҫара ҫерҫи...

Йакку. Парәп епё вёсене ана-ҫаран, кётсе тәҗҗәр. Парәп... Тирёс хурҗёсем, шёвёрёлҗенсем... Мён тәвас, Лерук пиҗе, мён тәвас?

Йёкёлти. Мён тәвасси куҫ умёнҗе. Шахтора путарас пулаһ, ҫыхас пулаһ. Есё вёт пёлетён...

Йакку. Ну, ну, кала җасрах!

Йёкёлти (*варттан пайшлтаннй пек туса*). Мён шухайшласси? Аставатна, ашшё те җаплах халәха пәтрәтрё те пуспех Җәпёре кайса сүхалҗё, никак. Җап та пәрах, тыт та вакка ывәт ун пек әншәрта.

Йакку. Ну хәвәртрах кала, җитё җаварна выҗатма!

Йёкёлти (*Йакку умне пёкёрёлсе пырса тәрса*). Мён каласха, шәлләм? Халәх кёлеҗён җараҗсийё тахсанах тутәхнә—җёрле пырса җёмёр те, хәвах „караул, тытәр, тытәр“, тесе кәшкәрса җуп. Шахтор пулҗё вәл, тесе халлап сар. Йе тата шахтор пуйансене вуткәварпа тәп тәвас, тет—тесе йумахлас. Унтан пёр уләм урине хёмлентересси кәна йулаҗ, ёҗ пулса та тәраҗ. Халәх—мён вәл? Вәл сурәх кётёвё—вәл әна хәйех тытса җыхаҗ.

Йакку. Җитё. Җәнахах та шуйттанах есё, Лерук пиҗё.

Йёкёлти. Әслә җын шывра та путмасҗ, вутра та сунмасҗ, теҗсё вёт авалранах.

Йакку. Йурё еппин. Ху ёҗне ту. Ман пайан вәхәт сук—җислә хәнасем пухәнмалла. Ме сана тәкакләх сакна (*йентҗёкрен укҗа кәларса парат*).

Йёкёлти (*суса пәхса*). Тата пёр аллә пус паратән пулё. Ёнер тәләх Марйе патне ерех хам укҗапа леҗсе парсаттам вёт... А ёҗе тәвас пулсассән—акнә паранка кайалла тавәратән пулё... Суса пурәнма ёне парсан та йурёҗё те. Тек карҗәк йәнәшаҗ... Унтан, паллә, санран җетвёрт ерех тивё.

Йакку. Ме еппин, ме тата (*кёмёл укҗа парат*). Ыттине кайран курапәр унта.

(*Йёкёлти тухса кайат те тәсах кайалла җаварна килет*).

Иёкёлти. Маїруне вёт йахана та йамасї. Карѣака та йевѣ йарса пѣхрѣм та. Ваѣукне тен питех тиркемёттём те, хуѣинѣен хѣратѣп, тет, кѣвакарѣян. јав аскѣн урѣсана пула арѣмё те наркѣмѣшах хыпса вилѣѣ, тет... Ей хѣрё те—каснѣ лартнѣ ѣурхи кѣѣѣкѣ папки!... Пруѣвирнѣана куртѣм, вѣл та: „Сан улпугу татах хѣве хупман хѣр шыраѣ темесѣё-и вара“, тесе ыѣтаѣ. Майра ѣара ѣав вѣл, вѣл ѣасах йѣлѣхтараѣ, теѣѣё, ѣавѣнпа сан ѣмахху тен тѣрёс те пулѣ, терём. Майра кѣвакарса кайрѣ... А Маїруне пепѣккене майлѣпѣр. јавѣраймасан вѣрлѣпѣр, пушмак пѣрѣва... тытѣпѣр, хупѣпѣр, сурпан сырѣпѣр... арѣм тѣвѣпѣр... хе-хе-хе.

Йакку. јитё, ѣитё, кай ёнтё.

(*Иёкёлти „ѣапсан кайас, тѣёнсен килес“ тесе тухса кайат*).

5-мёш курѣнни.

Йакку пѣртре пѣтѣтѣенех йулаѣ. Унтан Ухиме тырса кѣрет. Урамра халѣх шавланине пѣрт тѣёт-ресе тѣѣат. Айакра хут кунѣс калани илтёнет.

Йакку (*каллѣ-маллѣ уткаласа ѣўресе*). Ана-ѣарана илме пулмасѣ вѣл, пулмасѣ! (*Сётеле аллине шаккаса*). Пуртѣ аври тума пѣлмен шѣшлѣсем халѣх ѣине туха пуѣларёѣ. Пулмасѣ вѣл, пулмасѣ! јук, капла йурамарё: пѣркѣѣлас пулаѣ, йёмсёр аѣстиѣуксене. (*Шухѣша йернѣ нек пулса*). Шѣнкѣрё те ѣавѣрѣнса килѣѣ... Майлаймарѣм Маїрунене... Анѣах унта ёѣ ѣарѣнсах тѣмёске. Вѣл пуѣтак...

Ухиме. Мён хупа ху акѣрашса ларан? Ох, аѣам, аѣам! Йѣтѣ пурѣнѣѣёпе пурѣнатѣн вёт. Аѣу та тѣнѣе пуѣанѣѣѣѣ, тырѣ капанёсем анкартне шѣнѣѣмасѣѣѣ,

Ху каларёш, Йакку шәлләм, есә пәлетән: ху каларёш—
ҫак плант авалхи хут. ҫак хута Кәтерин патша панә.
Есә әне ху та пәлетән. Ху каларёш... (*Шүрһине плант
тәһрәх сүрөтсә*). Авал Етремей ак ҫаканта пулнә. Унан
вәсә Атал йәләмәнҗе пулнә. Ху каларёш... Унтан
кунта Сала ырасәсем килсе ларнә. Ак ҫак ҫаран
Аварлә күлтен пусласа Хайярлә Вара ҫитиҗән тәсәлнә.
Унтан, ху каларёш, вәл ҫак җәрәшләха пырса ҫитнә.
ҫакна улпут ҫавәрса илнә, парон Штенкәл әрәвә—
йәхә. Ак ҫак парлак... виҫкәтеслә йәран... ҫак шайярәк...
халә, Йакку, сан аллунта. Етремен анисен пусси Тип-
вартан пусласа ҫак җәкәлташа, җәкәлташран пусласа
мәкләха пырса тухнә, унтан унан җикки уләп төми
урлә Тәхәр йал җиккин йупи патне пырса төрәннә.
Ху каларёш... Кайарахпа вара ҫаканта Сала җикки
пырса тухнә. Ху пәлетән...

Тәпаҫ (*ахәлтатса кулса*). Халлаплан, халлаплан,
Ентри пиҗҗе. Анҗах вәт епәр ҫав җикәсене пәсрәмәр
әнтә.

Вәсри (*Йакку тәнейми пулса пәкәрәлсе пәхса
тәһрәт*). Ху каларёш... ҫак ана-ҫараншән ман асатте-
сем пәрре хытә пәлханса илнә. ҫавән җух вунә ҫынна
персе вәлернә. Вәсене хула төми хысәнҗи вилә ҫыр-
мине пәрахнә, теҫсә... Ху каларёш...

Йакку (*карәнса, пусне силлесе илсе*). Памастәп.
Нимән те памастәп... Сире париҗҗән Сала йалне пара-
тәп... ҫук, никама та памастәп... Ак хутна тытәп
та ҫурса ывәтәп (*планта тәһмәртаса лутәһрәкәма
тытәһрәт*).

Вәсри. Ан айкаш, шәлләм, ан айкаш. Әна ҫурма
аллу кәске пулә. Вәл халәх хуҗә. җәваш хуҗә, ху каларёш.

Тәпаф. Ха-ха-ха! Пәрахәр ҫукшән кәрмешме. Ана-ҫаран халәхән. Ун ҫинҫен урәх сәмах та ҫук. Каларәм вәт епә сана, Ентри пиҫфе, пуйан хәй ирәкәпе никама та шәрпәк та памаи тесе.

Йакку. Ёлексей, Ёлексей! Ку пурте сан еҫу... (*Ҙаннисене тавәрса ҫапәҫас нек хәтәрса ырайт*). Епә кам? Епә кам?

Тәпаф (*хиреҫ сиксе тәрса*). Есә ҫапәҫасах тетәним? Кәмәлу пулсан—епә хатәр. Шахтор ҫәмәрә халиҫ-ҫен йәнәшса пәхманҫфә (*аллине сәтел ҫине шарт ҫанса*). Калаха есә, намәссәр: мәнле тәс-питпе есә Иван ыранне илтән? Вәл вәрҫәра саншән йун тәкса пурәннә. Есә әна хире хәвалатән. Сан анкартишсем ҫур йала йәшәнса тәни сахал сана!

Йакку. Илсен. Сан мән еҫ пур? Уншән епә вәсене сумалла өне панәҫфә.

Шәнкәр. Ҫук, ҫук, Йакку пиҫфе! Ан суй есә: өне сума панәшән есә ҫурпиләк акса илсеттән... Сан ҫине атте өмәрне еҫлесе пурәнҫә... Маҫруне те сана икә ана ыкса панә...

Йакку. А-а-а! Есә те Ёлексей хыҫҫән ҫүретне? Есә те, Ентри пиҫфе, ҫак ҫара ҫерҫисен йурринех йурлатән иккен. Йурә, пәләпәр, хисепре тытәпәр. (*Хытә хәтәрса*). Кайәр тухса! Тәсәрсем ан пулҫяр! Шәшләсем, сәлеке ҫаварсем!

Тәпаф. Аҫәр, йулташсем, аҫәр. Каларәм вәт сире нимән те тухмаст тесе. (*Йакку йенне пәхса*). Ну санән, Етремен ерешменә, кунсем кәске йулҫә. Ҫитә сана.

Йакку (*тенкел йәтса тупкаласа*). Куҫам ан куртәр, ҫапса ҫикелентерәп, шәммәра шаккәра ҫөмәрәп!..

Тәпаф. Ну, ну! Аллу ҫөкленеймә. (*Тухса кайаҫсә*).

Ухиме. Ех, тураҫам, тураҫам, есё кәна қаҫар ёнтё сылаха.

7-мёш куранни.

Шўртре Йакку хәтәрса сўрет. Ухиме сәтелсене тирнейлет. Ваҫук, унтан Микулайна Каһтә пурса кёреҫсё.

Ваҫук. Сўрен айәр крылтсана урипе ҫавса ҫёмёрҫё. Ну йуртаҫ те! Ъёмпёр йармәркинҫе илнё кёсререн те ләйәх илет. Урхамахсем – шахәрса кәна пыр. Шаккура тёлпултәм та: „хуҫу айәрне сыхлатәр“, тесе иртрё, мур тутарё.

Йакку. Мён лөпөртетен есё? Мён халиҫҫен те хәнасене пуҫтармаҫән.

Ваҫук. ҫиҫҫас, хуҫам, ҫиҫҫас. Йәхрава йәхрав курки тимесёр йулмаҫт тет. Ех, мәнтарән йанаварсем, вёҫтеретёп сирёнпе... (*Тухса каһтә*).

Микулай. Мён есё сўҫне-пуҫна тустарнә. Ху хәнасем пухатән.

Йакку. Шахтор килсе кайрё. Ана-ҫарана илетпёр тет... Пире пуҫмәрлама, хёсме тапәҫаҫ, ахәр.

Микулай. Илёҫ те ҫав. Каларәм епё сана—сут тесе. Епё сана миҫе каланә: пәрах вактёвекпе кёрмешме, пәрах, тесе. Ав, Лариван хуҫаран пример ил.

Каһтә (*Микулай ҫине майикәлтәкля пәхса*). Вара култтурлә пуршуа, ҫаваш пуршуйё пулән, те.

Микулай. Тёрёс, Каһтә, тёрёс! Пире ҫаваш пуршуаҫийё кирлё. Пире ҫаваш кәпиталисёсем кирлё. Кәпиталисәм урлә ҫеҫ ҫаваш халәхё тёнҫе йёркине кёрё. Мён кулатән? Пуршуаҫи пулмасан сирён пролеттариатәр та пулас ҫук... Ъавашсене те октапёр

револютсине йавăџтарас теџџе... Хапрăк сук... савăтсем, хуласем аџта? Киттай сĕрĕнџен те наџар.

Йакку (*каллă-маллă уткаласа сĕресе*). Сĕре памастăп, вилсен те памастăп.

Каĕтĕ. Ана илĕсĕ, Йакку пиџе, ыйтмасăрах илĕсĕ.

8-мĕш курăнни.

Пуртре теттĕмленет. Хай сунмалла пулат. Микулайна Каĕтĕ кĕнеке вуласа тавлашкаласа ларасĕ. Ухимене Васук апатсимĕсне ĕскĕсикĕ хатĕрлĕсĕ. Йакку урнă пек, ништа ларма антăраса сĕрет. Хăнасем умлăхыслă пустарăнасĕ. Малтан Мăнхырăмна Тийек пырса кĕресĕ.

Мăнхырăм. Ай-ай, килесе сунмарăм. Ашăм-џикĕм иртенпе сунаĕ. Йалан сирĕн патра хăвалаĕ (*хырăмне алапа лайкаса*). Сисет пырăм-сăварăм аџта тутлине. Аваниха, Йакку, шăллăмсем, йăмăксем (*ала парса тухат*).

Тийек. Епĕ те килес терĕм. (*Салтăнса тĕпеле ларасĕ. Йакку ерех тĕтвĕртрен путылжкасене тунтарат*).

Мăнхырăм. Пуç саврăнаĕ ку саманара. Кантурта пĕр татăлми етем. Пурте хăйĕннех калашаĕ. Пурте сана хăратса калашма тытăнаĕ. Иртеçсех ахăр, Йакку тус, ĕлĕкхи саманасем... Совет влаçе... Канаш йĕрки теçсĕ вĕт... Епĕр ĕлĕкки пекех пурăнатпăр та халĕ... анџах таврара ĕссем пулкаласĕ теçсĕ.

Йакку. Питех иртĕнеймĕç, каллех савăрăнса килĕ авалхи самана. (*Унтан патăйшкă, Лариван хуса, Нинă Йехремăвнă, Калта Тимукĕ пырса кĕресĕ*).

Паџашкă. Турă пиллехе сире, тавансем (*пиллет, Йакку пиллех илет те, аллине тунтавай, Ухимене Васук хыпаланса сурта сутаççе*).

Лариван хуça. Епĕ те пасара килнĕсем кĕрсе тухам терĕм. Йакку танташа курса кайам терĕм...

Ухиме. Килех, савнă ханамър, килех.

Нинă Йехремăвнă (*вър-вар салтанса йеритавра тункаласа*). Стравствуйте, стравствуйте!

Калта Тимукĕ (*Нинă Йехремăвнă шĕлепкине ниçта хума пĕлмесĕр йатса сурет, унтан салтанса Каиттă сумне тырса ларат те йна хулмусине тĕртсе илет. Унтан вървар сиксе тарат та тайалса-пĕкĕрĕлсе Каиттă йенне пуçтайса*). Партон, монами *).

Каиттă. Ха-ха-ха! Тимук, есĕ пĕтĕмпех ѓавашлашна сұхатнă теççе... Аннупе те вырăсла калаçан темесçей вара? Вара есĕ хушаматна та улăштарнă темесçей çав?

Нинă Йехремăвнă (*майшкăлтăкля*); Он теперь не Калта, а Пеневољски.

Каиттă. Ха-ха ха! Ха-ха-ха! (*Антăхса кайсах кулат*).

Калта Тимукĕ (*ним калама антăраса*). Ну что ше? Ну что-ше осопеннавă?

Лариван хуça. Тĕрĕс, Тимук, тĕрĕс... Есĕ хула сынни вĕт... Етременсем мар... Çапатана пăрахсан ѓавашла мансан та йураť.

Каиттă (*силĕллĕ сасăна*). Апла шухăшлас пулсан кашни вĕреннĕ ѓаваш ашшĕ-амăшне, таванĕсене, йал-йышсене те палламасър пурăнтър, тесе калас пулат... Тимук ашшĕне те палламасť, теççе çав, Хусана

*) Франтсуслă „Каçар, маи тусăм!“

пырсан хай патне кўртмест тет—постойалккәра кәна
выртарай теҗҗә...

Лариван хуҗа. Кайтйа, ара, Тимук айшшә кам та
Тимук хай кам... Тимук стутентсә... хула җынни.

Тийек (*Тимука пырса җунйрласа*) Правёлнә, Тимә,
ты наш... ЧТО ОНИ...

Нинә Йехремәвнә. Ты наш пулккә, Тимә! (*Кайтйа
Калта җине җилленсе пәхса илет те, урәх тәле кайса
ларай*).

8-мәш куранни.

*Пурте сәтел йёритавра лараҗҗә, ёҗкәҗкә тапра-
найт. Микулайна Кайтйаран пуҗне пурте ёҗҗә, тәсах
хәрёнкәленеҗҗә. Майхыраим йалан вырәйнәтәен тәрса
хыраимне хыпалайт, ташлама тапраткалайт, айна Тийек
тек тытса тәрса кайалла лартай. Каласу урә-пирлә
кәна пыркалайт.*

Лариван хуҗа. Йакку, вара халәх хушшинҗе сан
җинҗен ытлашши каласаҗҗә темеҗҗәи? Ну и самана!
Наҗар ёҗсем... сире йал пуйанёсене сийенлә вәхәт...
А епә хам айна-кәна пёртте пәлместәп... Совет влаҗә
теҗҗә... Анҗах халҗи пек нихәҗан та нумай усә кур-
ман җак епә... җәмарта наҗар кайайт... хәмла ёҗә те
хупланҗә... Анҗах җәпта... җәпата... пёрҗә тырә... Хәрлә
җара пәтәмпех епәр тәрантаратпәр та, тумлантарат-
пәр та вәт... Халҗи пек тупаш пирән асаттесем те
курман... Вәрҗә каллех тапранҗә теҗҗә... Епәр айна-кәна
пёртте сисместпәр те...

Паҗайшкә. Турә пулашнипе епәр те тәрәс-тәкәл
пурәнсаттәмәр халиҗҗен... Етремен халәхә асла, канлә...
Ытти таврари ёҗсем кунта килсех җитеймәҗҗә пулә...

Майхыра́м (*тайкаланса уткаласа сўресе*). Хи-хи-хи! Хамар йалга хамарах хуҗа... Епё кам, ыраҗынсем? Йакку, санпа епёр камсем? Епёр камсем? (*пурне те пыра-пыра ыталат, Катта силелле тарайт, тухса кайма тытанат, ун хыҗёнтен Микулай сиксе тарса утат; вёсем пёр кётессе хёсенсе тарса тем синтен вёрленсех тавлашасё*).

Йакку (*хайнасене ерех тултарса сўресе*). Ёсёр, сийёр, ыра ханамсем! Пирён пур халё, пирён ёскё-сикё... пирён җакар-тавар... Епёр Укалҗа касси мар... Мана хёстерес теҗсё, шёшлёмем! Мана җыпҗанас теҗсё, ша́на-па́вансем! (*Сётел сине шарт җанса*). Пулмаст вёл? Кам мана хирёс пыма пултарат? Кам ман сине пыма пултарат?

Паҗашка́. Никам та җук... епё те җук, та́ванам.

Йакку (*тата та вёрленсе сётел сине шаккаса*). Тирёсене сёвёп... сўҗёсене сўслентерёп... вёрен йавап... Етремен пуҗё кам? Кам җак тавра халәхне тытса тарайт? (*Майхыра́мна Тийек умне пырса сётеле җанса*). Есёр хавара кам терёр... а епё кам?

Майхыра́м (*хайранй нек пулса пёр хёрринелле сиксе*). Тёрёс, Йакку, тёрёс... епёр нимён те мар, есё кам... (*Йакку ўсёрне телёрсе какарне шаккаса тарайт, ун патне Ухите пырса „тўинер, атам, тўинер пул“, тет*).

Лариван хуҗа (*майшаклаҗкларак*). Маттур, Йакку маттур... җамраҗрах та... мул сахалтарах та, пултаратан...

Паҗашка́. Та́вансем, та́вансем! Ёимёрха... йёркелле ёсёр халё... Епё вырас йаллипе җи малтан тост калас тетёп... Та́вансем, Йакку пуйан сыв пултәр! (*Пурте сиксе тарса хавасла шавласа ёсёсё*).

Майхырам. Епё, паўашкă, Йакку, Лариван хуҫа... ну тийек те сывă пулѳѳар, сывă пулѳѳар... (*Саймахе пётеритѳѳенех куркине ёссе йарай*).

Паўашкă (*ал сунса*). Право, право, стършина! (*Пурте ёсесѳё. Микулайна Каттай кётесре йерипен тек тавлашасѳё*).

Калта Тимукё (*Ниня Йехремăвйна хулмуссинѳен сунърласа илсе*). А епё... ѳим... йа претлакайу выпить са наших там, са нашу матонну (*аллине Ниня Йехремăвнă сине катартай*).

Паўашкă (*ал сунса*). Право, право, стутент! (*Микулайна Каттайран нуспе пурте ёсесѳё*).

Лариван хуҫа. Сан, Йакку, килте хула тирпейё иккен. Епё есё ѳавашла кăна пурăнатан пулё теттём. (*Майхырамна Тийек сетел хушинѳен сиксе тухса „мусакка пар, мусакка“ тесе урла-мурлё таишасѳё. Калта Тимукёне Ниня Йехремăвнă вёрвар таитсăласѳё*).

Йакку. Ваҫук, халех ҫамрăксене илсе кил. Уҫа параҫ те (*хай Лариван хуҫана паўашкă патне каласма пырса ларай*).

Каттай (*пёр кётесселле пярăнай, ун патне Микулай пырса тарай*). Ак санан халăх мими, халăх анё-пуҫё тенё етемсем! гаваш темократтийё, ѳаваш интелликентсийё, тесе аташатан... Вёсен (*пур йёсёр хăнасем сине те катартса*) пуҫёнѳе виҫё пуслăх шухăш сук. Вёсен хырам та карланкă (*тухса кайма тапанай, Микулай тарай*).

9-мёш курăнни.

Купăсҫайна аван тумлиннă гиркў касси ҫамрăкёсем кепёртетсе кёресѳё. Кёрсенех хёрсемне капѳѳасем

ташлама тытайнасҕё. Катътайсем те, хёрсем те такмаксем каласа ташласҕё, такмакёсенъе вёсем Ётремен катътине хёрне мухтасҕё. Хайнасем пурте ала сунасҕё, нумайёше хёрупрас таврашёсене сулайкаласҕё, патъайшкына Мӑнхырӑм хёрсем хушшине кёрсе кайса ташласа сикесҕё. Сапла ташиланӑ хутран Ваҕукпа икё катътай Маӑрӑнине ирёксёр сётёрсе кёресҕё, Маӑрӑне тӑрмашкаласа хёрелсе кайна, ҕалӑнса тарасшын кёрмешет.

Ваҕук. Тулта ахалех хёсёнсе тӑраӑ. Тантӑшёсенъен те уйӑрӑласшын мар, пурте те кёресшён мар. Ак йёвенлесе кётёмёр те сана, пике кёсремёр... Нехекрен Ёиркӑ касси вӑййине ҕыхлансан та... Ёухӑн пулсан та... ҕапах...

Йакку (*хавасла пырса*). Килех, Маӑрӑне, иртех. Епёр ҕыртмастӑпӑр вёт. Хӑна пулса тух... Епёр Ваҕукпа сана кирек хӑҕан та хавас...

Мӑнхырӑм (*Маӑрӑнине ыталаса илесшён*). Ей, хёрёмҕём, Ёунӑмҕӑм! Есё ама пуҕупа тёкне-пуҕна пусартӑн, епё аҕа хавалпа хам ҕуната йейёйрём! Ай-ай-ай! (*Сапла такмакла-такмакла хур аҕи нек ташласа ҕӑрет. Ваҕук ҕилленсе ташиланӑ нек туса айна хуллуссине пурёнсе йӑвантарай*).

10-мёш курӑнни.

Хайнасем пурте каллах сётел хушшине ларасҕё. Микулайна Каттай ҕес пёр кётесре каласса ларасҕё. Ваҕукпа Ухиме катътайсемне хёрсене сӑра ёҕтерсе тухасҕё. Маӑрӑне темён тухлё сёнсен те куркине ас тивмесёр кайалла парай. Малалла ҕамрӑксем хуҕана мухтаса пуҕсапмалли йурӑ йурласҕё.

Паӑайшкӑ. Ну, аӕамсем, хуҕа кӑмӑлне тупас пулаӑ. Ғул курки уммён Йакку пуйана ҕис туса сӑвӑкёвё калас пулаӑ, (*Сиксе тӑраӑ те рекёнтласа „Пуйан йӑтти тил тытай“ тесе йурлама пуҕлай*).

Мәнхырәм. Пултарағ те пирён пағашкә, пул-
рағ! *(Хёрсемне катътәсем савәрәна-савәрәна „Пуян
йәтти тил тытай“ тенё савва йурлассё, йурласа
пётерсен тайәлса пуссанассё. Йакку йентәкрен кәларса
вак укса валесет. Сак вәхәтра Матрүйне вәрвар тухса
кайай. Ун хысәнтен Васук „Матрүйне, Матрүйне“,
тесе тупса тухай. Сакна курса илтсен Йакку тәй-
ран кайса тайәлкаласа тәрай).*

Пағашкә. Малалла, ағамсем, мана та йурласа пус-
паттәр пулө. Епё укса параймап та, маншән пуянсем
парёс.

Йаккупа Лариван хуға. Парәпәр, ағасем, парәпәр.
*(Самрәксем „Пун кушакё пул тытай“ тесе йурласа
савәрәнассё, унтан пунә тайәлса пуссанассё).*

Каттә *(ларнә сёртен сиксе тәрасшән пулса).* Ху,
мәшкәл! Йурә пулати ку? Вара вёт ку пётөмпех җура-
сен йурри!

Микулай. Җура йурри сав. Анҗах әна йурлама та
җурасем, җәнҗән җурасем йурлассё. *(Каттә Микулай
аллине тытса тәмәртат те, вәиваиш тухса кайай).*

Мәнхырәм. Ағасем, вара мана есёр пётөмпех
мантәр пулағ. Мана та мухтас пулағ. Епё кам? Елле
Җиркү касси хёрөсемпе каҗбисем те мана паллайми
пулбёсши? *(Самрәксем „Икё старикён пёр шухайш“
тенё савва йурлассё. Унтан саплах Калта Тимукё
умне тәрса „Икё катътәйн пер шухайш“ тенё савва
йурлассё, Тимук сәмрәксем сине пенсине кәларса сүл-
тен пәхкаласа ларай. Йурласа пётөриё пётөрменех
хут күпәс каласа йарай те, Ухимене Микулай, тата
Лариван хуғасәр пусне нурте ташлассё. Пуринтен
ытла Мәнхырәмпа Тийек сүсёсене лапсәртаттарса
ташлассё).*

Җаршав.

II-МЁШ ПАЙЁ.

Укълџа касси ҫап ҫара. Пўртсем пурте мунџа пек. Вёсем харах куҫла мёскёнсем пек хёвел ҫине хайусар кана пახса лараҫҫё... Ҫак касра уйрам-уйрам авалхи хура пўртсем те куранкалаҫҫё. Пўрт тәррисенџе майан усет, каҫакасем ҫасах ҫупкаласа ҫўреҫҫё. Пўрт тенсенџен шалта нумай аџа-пџа ҫухарашни, ҫитённе ҫынсем ахлатни, ватасем йанашни илтёнет...

Револютси пулнаранпа ёнтё виҫё ҫул та иртрё, таваттамёш ҫул та тулса пыраӳ теҫҫё. Таҫта, аякра калама ҫук харушӳ кёрешӳ пыраӳ. Ёҫхалахё пуйансемпе кёрешет теҫҫё. Кёрешӳ хисепсёр хайар та йавар та теҫҫё, ҫапах та ёҫхалахё ҫёнтерсе пыраӳ теҫҫё... Укълџа кассин пайтах [вайпитти ҫыннисем Хёрлё ҫарта ҫўреҫҫё. Анџах вёсем ҫинџен хыпар мён пите сайра хутра кана килкелесе тараӳ. Ҫав хыпара та кантуртисем урлӳ кана пёлме пулаӳ. „Ех, ҫыру пёлменни— пёлес пулсан ҫавсене кайса та йӳлӳнмӳттӳмӳрџё, мӳшкӳласа кулаҫҫё кана“, тесе кулџанаҫҫё хёрарӳмсем...

Укълџа касси „ёмёр тӳраниџен ҫӳкар ҫимен“, теҫҫё. Укълџа кассинџе йура таврашё сахал илтёнкет. Укълџа кассинџе ёмерне те ҫапла ʼёҫкёҫикё пулман... Укълџа кассин йӳттисем те ҫинҫе ҫасапа кана улаҫҫё теҫҫё.

Укълџа кассинџе Шӳнкӳр Иванё пурӳнаӳ. Унӳн килё-ҫурџё ҫумёнџен иртсе кайакансем „Шӳнкӳрӳн

килсұрғё шанкәрғә йәвинғен те пёғёксё“, теҕсё. Ыухән килсұрғё савәр шәтәкёнғен нумаи уйрам та мар вёт. Хәш те хәш пуйан пахғинғи хурал хұшши те Ыухән пұртёнғен җапларах...

Җапах та Шанкәр пұртне ытла ан тиркёр... Вәл кёсён пулсан та, вәл тултан лапсәркка пулсан та, унән әшё җиперех таса, җиперех тирпейлё. Унән әшёнҗе те ҕынсемех пурәнаҕсё вёт... Унән стеллисем тәрәх „Канаш“ хәҕатне ҕыпәҕтарса тухнә.

1-мёш курәнни.

Матрўне йурласа тир тёртет. Пўрт алакне патакна шәкәр-шәкәр тутарса Ыёкеҕ картәк кёрет.

Ыёкеҕ. Пёҕҕенехим, ңаңам, пёҕҕенехим, җёппём?

Матруне. Килех, Ыёкеҕ аппа, иртех.

Ыёкеҕ (*ларнә ларманах сәмсана тапак шәшласа*).

Каллех килем терём, ылтәнәм. Есё ҕав йалан ёҕлеспе. Ёҕлемесен хырам тәранмаст ҕав. Миҕе ан тёртсе кәлартан ёнтё? Ишетён есё пире, ағам. Йалан ҕынәнне тёртетён пулё ҕав.

Матруне. ҕынәнне ҕав. Пиҕҕе салтакран тавәрәнҗё. Унән ҕипуҕё пётёмпех кивелнё. Тата та тёртёттём те, ҕип ҕук... сўс ҕук... илме укҕа ҕук.

Ыёкеҕ. Җапла тәр ҕав, җёппём, ҕапла тәр. Турә кәна каҕартәр ёнтё... Ағам, епё каллех ҕав сәмаха тапратас терём (*Матрўне хёрелсе кайса „мен тен ҕав“, тесе пўлет*). Йакку вёт җәнласах пёлме хушрё. Ваҕука пурёпёр авлантаратәп тет. Халё ёнтё сан пата киле кўртёсси ҕинғен калаҕмаст. Хыҕри выҕәх пұртёнҗе пурәнёҕ тет... Ёҕ пуласах пулсан Иван та хәй вырәнёнғех пурәнтәр тет. Халәх прикәвәрне кайалла

тәватәп тет... Унан ёнине сусах пурәнатәвиха ҫав есё?..

Маўруне. Аху, аху, аппа, ан калаҫ та ун ҫинҫен. Илтессём те килмест. Намас та ун ҫинҫен калаҫма... Ёни те кирлө мар. Пиҫҫе леҫсе парас тет.

Җёкеҫ. Җимха, хёрём, җим. Сасартак сиксе ан калаҫ. Самаха виҫсе калаҫ, җёппём... Ваҫук маттур аҫа... ёҫҫен, йаваш, ерех ёҫмест, тапак туртмасі. Мён кирлө... Йакку сире ҫын тавас тет.

Маўруне. ҫук, ҫук, ан калаҫ та, Җёкеҫ аппа! *(Тутарне нуҫёнҗен сирсе пәрахса)*. Есё ҫын тавас тетён... Ёмёрне те ыра курман унтан епёр. Атте ылхансах вилҫё. Ёмёрне Йакку ҫине ёҫлерём, ҫапах парамран хәтәлаймарам теҫҫё... Анаҫарана ёмёр вәл акса пурәнҫё. Унан кәмәлө, вәл хапсаңни виҫесёр... Пиҫҫе те мён салтака кайиҫҫен ун ҫине ёҫлесе пурәнҫё... Халө пирён планта та халәха ерех ёҫтерсе илнө тет. Пире хире арман хыҫне куҫса каймалла тунә, теҫҫё...

Җёкеҫ. Айван хёрём! Вара вёт вәл аҫна йури айкашаі, җёппём. Вәл есё йахан та йаманран аҫна тавәі. Ак кай кәна—вәл пурне те аҫна-кәна пәрахаі.

Маўруне. Пәрахаі сана. Унан ёмөтсёр кәмәлө ..

Җёкеҫ. Ах, аҫам, аҫам! ҫамраҫ аҫ санра. Авалран каланә: паттарпа ан кёреш, пуйанпа ан сутлаш, тенө. Епёр ун ҫумёнҫе мён... епёр ҫупё-ҫапә, җёппём. Санпа епёр урай мёлкисем .. Кәмәлө пулҫё—тытрө пәрахрө келете... сурпан ҫыхасах пулаі... Хёве хуу-сан ху хавшаі, теҫҫё. Пирён хамәр ирөк мар вёт, арҫын ирөкө. Авалхи йәла ҫаплаҫке, җёппём.

Маўруне *(хәраса антәракаласа каллә-маллә пәх-каласа)*. Вара мён ҫыпсаҫнаі вәл? Ваҫук авланмалла вёт, вәл мар вёт.

Җёкеҗ (*Маҗрўне патне тәрса ырсә пәшкөрәлсе пәшәлтатат*). Наңам, пепёккём! Ыунәм, сунаттам! Вара вёт вәл сана улпут майри тәвасшән... Витере, выҗах пүртәнҗе Ваҗукпа пурәнәр. Ваҗук картара сүрә... Есә пике пулса тәпел пүртре түшек сунҗе пулән... Санән пөвү-җикку... сүсү-пусу...

Маҗрўне (*сасартык пир станёнҗен сиксе тухса*). Ан калас, аппа, ан калас! Йёретеп... Түсме сук... Мән тума кәна суралнаши, епәр тәләх-туратсем (*йеринен ёсәклесе*). Намәс... тәнҗе мәшкәлә... епә сире мән турәм...

Җёкеҗ. Ей, ағам, ағам... Әслә пул... җухласа пурән... Пирән сүс вәрәм та, әс кәске сав. Вара җавсана сьртма пулатпәр та, кайран пулатпәр.

Маҗрўне (*аптаранә йенне нимән калама пәлмәсәр кәвештене витресем тәхәйтәрса пәр сакат, пәр витресене урайне лартайт*). Җёкеҗ тапак шәшләйт). Җёкеҗ аппа, аннене тантәш пулнә аппа... Ку сәмаху йулашки пултәр. Илтес мар әна ман урәх. (*Силәне хыттан каласа*). Пуяну аскән майрасем патнех сәтәрәнтәр, салтаксен аскән арәмәсем патнех җуптәр... Арәмә савна түсеймесәр наркәмәш хыпса вилҗә... Халәх хал, те, вәл Сахрун тарсә арәмәпе те пурәннә, тесе сәмах сарат... Савәнпа арәмә наркәмәш хыпнә, теҗсә. Епә унта пуҗама җикме—тәләх турат пулсан, сук пулсан та—аху, аху!

Җёкеҗ. Ұкәнән, ағам, укәнән, анҗах кайран пулә (*тухса кайат*).

2-мәш куранни.

Тәпаҗна Шәнкәр ырсә кәрәсә, Тәпаҗ сулаһай аллинә марҗәпа тәрҗени паләрат.

Тәпаҗ. Сывә пурәнәт-и, Маҗрўне? Епә те килсе ситрәм...

Маṭрўне. Килех, Ёлексей пиḗе, иртех.

Тәпаç (*васкаса утса сўресе*). Çук, Иван, капла çывәрса пурәнма йурамаст. Епё фронтра çух, кунта совет йёрки ḗанахах төрекленнё-тәр ёнтё, тесе тәрат-там. Ку мён машкәлё? Етремен таври пек тёттём тавра тёнҗере те çук.

Шәнкәр. Төрёс, Ёлексей, төрёс. Сана Хёрлё çара илсе кайсан епёр кантура хирёç тапаçса пәхрәмәр та, нимён те тухмарё... Пирех машкәллеса пётёрҗёç. Арлансем есёр, теçсё,—сире çёр шәтәкёнҗен тухма йурамаст, теçсё... Хёнесшён пулҗёçха тата... Уйеса шаләпә парса пәхрәмәр. Унти советран пёр вырәс килҗё те, әна та пәтратса аташтарса пётёрҗёç... Әна: Укәлҗа кассисем вёсем пурте теçерттирсем, пурте кутән етемсем, тесе елекленё. Вәл пирех йатласа кайрё... Унтан, пур кўршё-аршәсене Хёрлё çара илсе кайсан пёҗҗен тенё пек тәрса йултам.

Тәпаç. Калаха есё—халәх мён шухәшлаә, мён калаçат?

Шәнкәр. Халәх çинҗен мён каласси пур? Епёр Укәлҗа кассисем йәнәшса, ахлатса пурәнатпәр, пирён шәлсене шатәртаттарма та хал сахал йулҗё. Вәтам кассисем йаланах кантура пырса шавлаçсё те, çавантах иртсе кайат. Вёсем Йакку анаçаранё пирки питё хурланса, пәшәрханса пурәнаçсё...

Тәпаç. Çав ёç халё те татәлмани? Ак машкәл—әста пурәнатпәр епёр—советсен çёршывёнҗеи, йе кәпиталисәм патшаләхёнҗеи?

Шәнкәр. Әстан вәл ёç татәлтәр? Кантура уйесра шанаçсё... Унтан Йакку Сала вырәссене питё пәлхатаә... вәл анаçаран Сала вырәссене тивёçлё тесе сўреме пуçларё... Хай вёсене ерех ёҗтерсе тәрантарнә, тет,—

вёсенџен хайне майла прикавар илнѣ, тет. Сала йалёнџен уйесри советра ларакансем пур... Вёсем пурте Етремен халэхѣ тѣрѣс сўремест тесе калащѣ, тет... Саванпа уйесри совет та пирѣн майлах мар, тещѣ..

Тăпаç. Йакку ёлѣкхи пекех пѣтѣм таврана ерешмен пѣк карталаса пăраť? Кивçен парас-илес йăлине, тара парас-илес йăлине халѣ те пăрахманťар, тет?

Шăнкăр. Вăл халѣ ёлѣкхинџен те хыťа пăтранса пурăнаť... пѣтѣм халăха та йăлăхтарса пѣтерџѣ ёнтѣ...

Тăпаç. А сан планťа тѣлѣшѣпе халѣ те сана сыхланаťи?

Шăнкăр. А́на ан кала та ёнтѣ... хăлхана сѣтрѣ унпа... пѣрре—арман хыçне хăвалăп, тет,— ануçаранна туртса илѣп, тет... суса пурăнма панă ёнўне туртса илѣп, тет... тепре тата... епѣ ыра сын, епѣ милăслă, тесе лăркаť... Мѣн ун синаџен калаçасси пур ёнтѣ *(Майрўне пуçне сѣклсе йăвăррай сывласа илет)*.

Тăпаç *(шухăша кайса уткаласа сўресе)*. Ситѣ, Иван, йурѣ... Есѣ манан пѣтѣм џуна-хавала касса саварса пѣтертѣн... Манан сўç-пуç вирелле тăраť. Елѣ кăна тўсейместѣп, епѣ пайан тесен пайан пѣр пѣџѣн пѣтѣм халăхпа пулсан та савăçса, кѣрешме хатѣр... Тăвата сұл иртет ёнтѣ епѣр Йусăвра хѣспăшал тытса савăçрăмăр... шахтăсене епѣр хамăр алла илтѣмѣр... Астăватап—вăрçă уммѣн епѣ џи малтан ёсе тухса кайрăм... Мана сав Мăнхырăмах паспăрта алă пусса паџѣ, сав Тийекех паспăрта алă пуснăшан манран пѣр тенкѣ укça илџѣ... анне сав укçана йулашки хур амине Йакку амăшне сутса тупса панăџѣ. Елѣ кантуртан ылханса тухрăм. Епѣ, самрăк џук, Етремен сѣршивне ылханса пăрахса кайрăм... Манпа пѣрле Сăва патѣнџи урамсем Сѣпѣре сѣнçѣре тухса кайрѣç... Астăватап—

ҫәнҫере кайакансен арәмәсем йал тәрәх кәмака мөл-
кисем утланса тухрәҫ... пәтәм йала, ҫәршыва ылханса
пыҫәҫ... „ҫәр ҫәттәр әнтә ҫак „кукша пуҫ“ таврине...
ҫәр ҫәттәр ҫак таврари уйәха—хәвеле... ҫулран ҫул
уйар... тырә-пулә ларнә ҫәртех ҫиксе хәраҫ... йәрке
ҫук... ҫахансем кәна тутә“, тесе пәр арәм тек әсәклесе
йәрсе пыҫә... Нихәҫан та манас ҫук епә... ҫәнҫере
кайакансем Шәхранра вакун ҫине ларсан та тек Етре-
мен йалне ылханҫәҫ... Вәсем пуянсене, ҫиркү кас-
сине, кантура ылханҫәҫ... Епә шәла ҫыртса урәх ҫулпа
тухса кайрәм... ҫавранса килтәм—ҫавах... *(Сәтеле
шаккаса)*. Апла пулас ҫук малашне... Иван, тытәнар...
Епәр пәҫҫән пулин те тытәнар...

Шәнкәр. Пултарайпәрши вара? Вай ҫитәши вара?..
Пәтәм касра ҫамрәксем кәна йулнә вәт... Тантәшсем
фронтран, Хәрлә ҫартан килессине кәтсе тәрар марши?

Тәпаҫ *(хытә кәмәллә сасәна)*. Нимәне те кәт-
местәпәр, Иван, никама та кәтместәпәр... ҫапла кәтсе
пурәннә пулсан револүтси те пулас ҫукҫә... Пуху пуҫ-
тарас... вуләс пухәвә... сәес пуҫтарас... Йаккупа кан-
тур еҫәсене халәха каласа парас... Халәх... хай те пәлет
те... Халәха ҫәклес пулаҫ, вәратас пулаҫ... Пайан пасар
кунә... вуникә йал ҫәвашәсем те пур... Вәсемпе те
хәшинпе малтан канашласа пәхас та, ыранах вуләс
пухәвә тәвас... Пыр, Иван, ху палланә ҫынсене ҫәнсе
кил... канашласа иләпәр... Унтан таврара савәнәҫлә
хыпар ҫүрет... Каҫтәна малтан ҫәнсе кил... вәл хәҫат-
сем вулаҫ...

Шәнкәр. Ку йурә те, Әлексей...

Маҫруне. Каҫтә халә кәна Микулайпа урампа иртсе
кайрә.

Шанкяр. Апла пулсан Микулай умёнѣх те ъёнме йурёши вара?

Тәпаç. Йураѣ. Йурамасәр... Вәрмана кайаканән кашкәртан хәрәмалла мар, теçсё. Микулай пире мён тавайаѣ... Вәл ѣантанах шурә хурѣака никак та, анѣах аѣна та епёр тыткалама пёлёпёр. (*Шанкяр сёлёк тәхәнса васкаса тухса кайаѣ*).

3-мёш курәнни.

Маѣрүне, Тәпаç, күршё арәмёсем.

Тәпаç. Епё малтан шахта кайнә сул есё, Маѣрүне, питех çамрәкѣё. Халё каѣѣа каймалли хёр пулса ситённё.

Маѣрүне (*Тәпаç сине вәтанса пәхаѣ*). Епё аста-ватәп—шахта кайнә ѣух ху та пите çамрәкѣё...

Тәпаç. Вәхәт иртет çав. Епё санән пиѣѣу вырәнёнѣ хисепленмелле пулсан та, хама çапах хусах каѣѣа вырәнне хисеплес тетём.

Маѣрүне (*вәтанкаласа*). Каѣѣасем пурте сан пек пулсан йурёѣѣё те халё. Анѣах есё мёншён нихәсан та вәйяа тухмастан?

Тәпаç (*Маѣрүне патне пьрса*). Вәхәт çук, Маѣрүне, вәхәт пёрттех çук. Манән вәйәм халәх синеѣе. Ак пурәнәса йёркене күртёпёр... вара вәйя синеѣен те шухәшласан сьләх пулмё. Анѣах унѣѣен есё тен каѣѣа та кайа парән? (*Маѣрүнене хулмуссинеѣен сатәрласа илет, Маѣрүне ун сине йәл пәхса илет*).

Сумри күршё арәмё (*урамран тьүретье усса пәхса*): Маѣрүне, пёр-ик шәрпәк парса йарѣѣё. Пётём Укаѣѣа кассине сётсе тухрәм—никам патёнѣе шәрпәк тупай-марәм...

Маїруне. Шәрпәк пирән те пётнѣѳѣ ҫав.

Тәпаҫ. Ех, етем кѣлеткисем! Хуранай ҫертме шәрпәкәр та ҫук. Пётём кассарпа шәрпәк ҫук. Ме сана шәрпәк (*кәларса парат*).

Хирѣҫ кўршѣ арәмѣ (*ҫав вайхатрах алайкран пьрса кѣрет*). Танташәмҫәм Маїруне! Тархасшән пѣр кашәк тәвар парса йар. Кўршѣ-аршәсен никаман та тәвар ҫук. Акә тәнҫе машкәлѣ... Тәваршән та пуйан Йакку патне каймалла йулаҫши? вара ёнтѣ.

Маїруне. Тәвар пуласҫѣ ҫак пирән (*пир станей-тѣн тухай*).

Тәпаҫ. Ну, тәвар тупах, Маїруне. Епѣ шәрпәк тупрам, анҫах тәвар манән та ҫук. Ну-и ҫапла Укалҫа касси...

Хирѣҫ кўршѣ арәмѣ (*Маїруне пай тәвара аларкисе тәмартаса*). ҫаплаҫке пирән пурәнәҫ, Ёлекҫей, ҫапла... (*тухса кайай*).

4-мѣш курәнни.

Маїруне пўртре тѣрлѣрен еҫ еҫлесе тўркакласа ҫўрет, Тәпаҫ кѣтесри хәма ҫинтѣн тәваши кәлентарѣ илсе апа вуласа ларай, пўрте виҫѣ тухайн ҫамрәк пьрса кѣресҫѣ.

Тәпаҫ. Килѣрех, йекѣтсем, килѣрех. Есѣр те пухура пулас тетѣрим, шәлләмсем?

Пѣр ҫамрәкѣ. Епѣ, Ёлекҫей пиҫҫе, есѣ еҫлесе пурәннә шахта кайма шут тытрам та... Ыйтса пәхас терём: еҫ тупса пулѣши унта?

Тәпаҫ (*тепѣр ҫамрәк иенелле ҫаваранса*). А есѣ, каҫҫәм, мән сәлтавапа?

Тепѣр ҫамрәкѣ. Епѣ те пѣрле Мускава ҫитиҫҫен кайас тетѣп. Мускавра пиҫҫе хапрәкра еҫлет вѣтха...

Тәпаф (*виҫсәмеш ҫамрăк йеннелле савăрăнса*). А есё, шёшлё, мён шухăшпа сўрен? Вара есё кăмака ҫинҫе ҫапата туса лармалли аҫа кăнаҫке...

Виҫсәмеш ҫамрăк. Епё вёсемпе стантсана ҫитиҫен ҫеҫ кайатап. Епё Урала, йе ҫёпёре пёр-пёр савата кайса ҫикёнес тетёп.

Тәпаф. Маттур есёр, аҫасем, маттур. Ман пек ҫурла пăрахса млатук тытас тетёр. Кирлё, тахҫанах кирлё ҫавашсене. Анҫах пайанхи кун тухса кайма хушмастап епё. Илгегтёр—халăх шавлаҫ: кунта хёрлисем, лере шуррисем, тепёр тёлте теприсем, таваттамёш тёлте йут патшалăх ҫарёсем... Халё хапрăксем ҫарăнна, хулара ёҫ ҫук, ҫукун ҫул та наҫар ёҫлет.

ҫамрăксем (*урла-тирлё пёр харăс*). Килте ҫиме пётрёске... нимёнпе пурăнма йулмарё.

Тәпаф. Ну йурё, аҫасем, епё пёлетёп сирён нушара. Ман халё вăхат ҫук. Пайан, кунтан пуху салансан, каҫпа килсе ларар. Мён те пулин шухăшласа та каларăпари тен... ҫиркў кассине хирёҫ вăрҫма хатёр вёт есёр... (*ҫамрăксем тухса кайаҫсё. Матрўне „каймёт-тёҫ те нуши хавалай“, тес; йшй куҫпа йсатса йарай. Тәпаф каллех кăлентар вулама тьтăнай*).

5-мёш кураьни.

Шанкёр, Кайтйа, Микулай пьрса керёсё.

Кайтйа. Сывай, танташ Ёлекҫей? ҫипер пуранаи Матрўне? (*Алй парса тухай*). Епё Микулайа та илсе килтём... ҫённё хана мар та.

Тәпаф. Кил, ирт, Микулай... Есё Укълҫа кассинҫе ёмёрте те пулман пулё.

Микулай. Каҫпа ирткелесе сўренё те, пўртсене керсе те курманҫёё ҫав.

Каїтӓ (*хаваслӓ кулкаласа*). Ну калаҫӓр, калаҫӓр, тантӓшсем... Пурсӓмӓр та шукулра пӓрле вӓрентӓмӓр вӓт. Астӓваттӓри — йепле йур муклашки персе ҫапӓҫаттӓмӓр.

Тӓпаҫ. Ҫапӓҫаттӓмӓр ҫав... ҫапӓҫапӓр ҫав... тен малалла та ҫапӓҫӓпӓр ҫав. (*Ура ҫине тӓрса ҫӓресе*). Тӓрӓссипе калаха, Микулай: есӓ Шупашкар советне хӓспӓшалпа персе салатнӓ ҫӓрте пулнӓ темесҫҫеи вара? Есӓ ҫав совет ҫине Хусантан пынӓ ҫаваш салтакӓсен камантин офитсерӓ пулнӓ теҫҫӓ.

Микулай. Тӓрӓс, пултӓм, Ёлекҫей. Мӓншӓн ыйтатӓн ӓна есӓ?

Каїтӓ. Мӓншӓн ыйтас мар? Пӓтӓм халӓх сана советсен хайар тӓшманӓ тет. (*Тӓпаҫ йенне ҫавӓрӓнса*). Темӓн тӓрлӓ ӓкӓтлетӓп те хӓйӓннех перет: йалсовеҫӓсем вӓрӓхурахсен аллинҫе, хула советӓсем вырӓс мешҫенӓсен аллинҫе, тет.

Тӓпаҫ. А хӓш те хӓш йалсенҫе влаҫ вӓрӓхурахран та усал етемсен аллинҫе. Етремен тавринҫе...

Каїтӓ (*аллине йунаса*). Йе ҫитӓ сире калаҫма. Есӓр иксӓр калаҫни ҫавар тутине кӓна сайа йани.

Микулай. Калаҫмалли вӓхӓтсем иртнӓ ҫав, Ёлекҫей тус.

Тӓпаҫ. Тӓрӓс, Микулай, ҫапӓҫмалли вӓхӓтсем ҫывӓхарҫӓҫ.

(*Микулай ҫакӓнса тӓракан кунаса илет те хӓлӓхне сухӓрна сӓрсе выҫама тытӓнай. Тӓпаҫ, Шӓпӓкар, Каїтӓ сӓтел кӓтессине ларса пӓшӓлтатса калаҫаҫҫӓ*).

Каїтӓ. (*Микулайӓ илтӓнмелле мар*). Пухӓва атге жилӓ. Епӓ ун ҫухлех пӓлейместӓп. Унтан хӓрӓпраҫа пуху питех итлесшӓн те пулмӓ.

Тăпаф. *(Микулай сине куçене кăтартса).* Ку та ёçe питех йавăçеши?

Шăнкăр. Ъиркў кассисем ун сине кăна шанаççе. Йаккупа Мăнхырама вёсем те шанса пётереймеççе.

Каїтă. Малтанах а̀на каласа хураймастап. Епё а̀на куçран çухатмап. Мана çапах въл кăшт та пулин итлё тетёп *(Тăпафна Шăнкăр пуçёсене силесе, тёрёс тесе кăтартаççе).*

Микулай *(Купăсне сак сине хурса).* Ну, Каїтă, пётрё-и сан ёç? Те ёнтё есё мана та сутса йатан. *(Майшкăлтăкларак сасайи).* Етремен пољшевикёсем... Политёк ваййи выљама хăтланатар... *(Ѓуретёе умне давсем киле-киле тьарайни, халăх майкарташни илтёнет).*

Каїтă. Ну кайар еппин, Кољă, кайар.

Микулай. Маїрўне, сыв пул! Есёр те ѓипер йулатар пулё. *(Каїтăна тухса кайаççе).*

6-мёш кура̀ни.

Маїрўне кёпейём улма тухса кайат. Пёрте Вёсри Ентри, ун хысёнтёен тата вун-вунпилёк хрес-тёен кёреççе. Хайше сак сине, хайше ураине тьелём хытса лараççе.

Тăпаф. Йулташсем! Çак канаша епёр сăнанă сьн-сене кăна ѓёнтёмёр. Ку халё пуху тесен—пуху мар, сйест тесен – сйест мар. Çапах кунта епё йут йал, вун-икё йал сьннисене те куратап. Пуçлар пулё канашлама.

Хресёенсем. Пуçлас, пуçлас...

Тăпаф. Ентри пиѓёе, есё сăмах пуçлатан пулё.

Вёсри *(патакё айёнтёен сёр планне калафса).* Ху каларёшла вара мён сăмах пуçласси... Пётём тёнёе пёлет—Типёрвар пусси... Атал улаьхёнѓи. çаран ёлёк

авал вуникё йал пайё пулнă... Пуйан Йакку а̀на улпу-
тран... Ху каларёш... Халё тата вӑл Сала вырӑсёсене
пӑтратса...

Хресъенсем (*урлӑ-пирлӑ шавласа*). Ҷав йӑтӑ...
халӑхран мӑшкӑллаҫ... илес пулаҫ, халех илес пулаҫ.

Тӑпаҫ. Епё, Ентри пиҫе, сан сӑмахнах пӑлемха
еппин. Тен, тӑвансем, кун ҫинҫен нумаҫах та калаҫас
мар. А̀на пурте пёлетпёҫ. А̀на аҫпапӑҫа та пёлменни
ҫук. (*Вёсри планне майласа хӑйне хӑй „ху каларёш“
тесе каллах патӑх а̀йине тӑжкешёи муталанӑҫ*).

Шӑнкӑр. Стариксем, пирён пёртте йёрке ҫук
ёнтё. Кунта вёт пурте тӑнлӑ-пуслӑ ҫынсем пухӑннӑ...
Епё салтакра офитсерсене тахҫанах пӑрса ывӑтсаҫ-
тӑмӑр. Киле таврӑнтӑм—кунта... анаҫарана памаҫҫё,
пирён пек ҫухӑнсен килҫуртне те туртса илме тӑраҫҫё.

Пёҫ хресъен. Кунта патша ҫухнехи пекех. Вулӑс
кантурне пёре ҫемствӑ, тепре управӑ, теҫҫё,—тепре
тата Совет, теҫҫё... Йёрки ҫавах...

Тепёҫ хресъен. Пуслӑхсем авалхисемех... Ёмёри
куштансем... Халӑх йӑттисем... ҫӑхансем.

Виҫҫёмёш. Пухас вулӑс пухӑвё. Пуйансене, куш-
тансене ҫёнес мар... Пӑрса ывӑтас пурне те.

Пур хресъенсем те. (*пёҫ харӑсах*). Ҷапла пулма-
сӑр, ҫапла тумасӑр...

Тӑпаҫ. Ҷапла ёнтё, йулташсем, пирён сӑмаха
вӑрӑма тӑсма та ҫук. Ыран вуникё йал пухӑвё пухар...
Вӑл пухура мён тӑвассине хамӑрах пёлетпёҫ.

Пур хресъенсем те. Пёлетпёҫ, пёлетпёҫ.

7-мёш кура̀нни.

*Пӑрте тата вун-вунпилёк ҫын пӑрса кёреҫҫё,
вёсемне пёҫле Йёкелти хёсёне, пытанкаласа кёрет.*

*Иўртре ништа шайназма сук. Иўртре хайланъ пите-
рекен шав-шав тапранай.*

Тәпаç. Йулташсем, тәвансем! Калаçма парәрсам.
Вара капла пирән нимән йёрке те пулмарё.

Шәнқәр (*тенкел сине тәрса*). Стариксем, старик-
сем... (*Шав-шав лайланай. Çенёрен киле сымсем
малалла тухаççё. Вёсенъен хайё калаçма тапратасçё*).

Пёри. Шахтор манихвес тупнә, манихвес кәларнә
теççё... Пётём йал хавасланай...

Тепёри (*пите-куçё хулхура, тусанлай*). Урамра
хёраpäмсем хайё Етремен йалне Атәл уләхё тимелле
тенё саккун тухнә теççё... Йакку анаçаранё пире пулаё
вара... Сала вырәсёсене Çёпёре куçармалла тунә, теççё...
Çакна илтсен сухана тума пәрахса пите сумасәрах
бупам терём.

Виçсёмёшё. А епё тата бәваш патши тухнә тенине
илтрём. Хайё Шупашкарта теççё, хайё Нурәсра теççё.
(*Етемсем „ну, ну, айвансем“ тесе ахайтатсах кулаççё.
Çак вәхәтра тулта хёраpäм шәришари кәшкәрни
илтёнет, вәл „мана та кёртёр“ тесе сухайтай... „Сул
парәр савна, сул парәр!“ теççё. Хёраpäм малалла
иртет те Тәпаç патне сывәхарсам йёритавра пәхса
улама тытайтай*).

Хёраpäм (*саснах ёсёклесе*). А-а-а! Вара мана Микуç
уйәрса хәваласа кәларәп тет... Халё çенё саккун тет...
Супинке ёнене те сутас тет, мишере парас тет. (*Хайё
кулаççё, хайё силёллё кәшкәрашаççё*).

Тәпаç (*сётеле аллите шаккаса*). Йулташсем, тәван-
сем... инке, сана та ситё макәрма...

Шәнқәр (*тенкел сине тәрса*). Итлёр ёнтё, старик-
сем, итлёрха...

(Хёрарәм сакна курси тата та ытларах улайт. Тәпаç аптәранә йенине сўсненуҗне тәрмалайт, Шәнкәр пәрре теңкел сине сиксе улайт, теңре ураине сиксе алайт).

8-мөш курәни.

Урамра хисепсәр нумай халәх нугәнса шавлани илтәнет. Ватә сынсем макәртатни, самрәксем кешәлтәтти, аптәпәтә шәришари сугәрашни илтәнет. Унтаи сасартәкаг шәв-шавләпәланәйт те „сул парәр, сул парәр“ теңә уйрәм сасәсем илтәнеҗсә. Пүртә Максәм Ивантә пәрса кәрет. Пүртәре шәпәрт нугәйт.

Тәпаç. Килех, лар сәтел хушшине, Максәм Ивантә.

Максәм Ивантә (кусләхне тәрлеткелесе). Мән сәлтава пәнсеттәр есәр сав мана?

Шәнкәр. Тәңҗере тәрлә хыпар-хәмәр сүрет... Халәх савна пәлесшән...

Вәҗри Ентрийә (плант патәккине сәкелесе). Ху каларәш Типәрвар анисене... Атәл уләхән саранне, вәтләхне... Ху каларәш...

Тәпаç (хәй ыраине Максәм Ивантә парса халәх йенелле аллине силесе). Аләка уҗса пәрахәр. Хәшә тухатәр пулә, тәвансем. Епәр урамра та илтәнмелле кала-сәпәр... Инке... Ентри пәҗе... (Аләк хыҗәнтә пытанса тәракан Йәкәлтийә курса). Есә, Биркү касси хүри есә мән тума пикәнетән пирән сийе. (Нумайәшә „түх кунтан, түх, сәвар сүҗси“ теҗсә. Йәкәлти вәш-вәш тугәлла түхса кәпәйт). Ну, Максәм Ивантә, есә пире кәскен те пулин тәңҗери хыпар-хәмәра пәлтеретән пулә.

Макқәм Иванұа. Вара мән каласши ёнтё ман сире? Епё вёт пётёмпех ваталтам ёнтё... Тухса суре-местёп. Калас пулсан хаcатра вуланине каласа парам.

Халӑх (*пёр харӑс*). Каласа парубё сав, каласа пар.

Макқәм Иванұа. Тантӑшӑмсем, шӑллӑмсем! Нума-йёшё есёр епё вёрентсе кӑларнӑ аӑамсем. Тёнӑере пысӑк ёс пулса тӑбё... Мёскён ӑавашсем сине те хёвел сутти ўкрё... Сак кунсенӑе ӑавашсем хӑйсём ирёкёпе пурӑнмалли йёрке тухрё... Шупашкарта ӑаваш тўрешари ӑамӑртаннӑ. ӑаваш сёршывё уйрӑм патшалӑх йёркипе пурӑнмалли саккун тухнӑ... Сак ёс, шӑллӑмсем, калама сук пысӑк ёс. (*Кусё шывланма тытӑнап*). Сак ёмёте епёр ёмётленменубё... Асаплӑ ӑаваш хресубенё ёмёртен ӑуралӑхра пурёнубё... Совет власё ёспе писнё ӑаваш хура халӑхне ирёккён сывлама парас терё... Ёмёрсем иртёс... епёр ӑна кураймӑпӑр... Сак саманана ӑаваш халӑхё нихӑсан та манмё...

Халӑх хушшинубе пёри. Анасаран, вӑрман... Атӑл шурё—пурте пирёнех пулёши вара? (*Нумап сасӑна „ан пӑл сӑмаха, калама пар“ тени илтёнет*).

Макқәм Иванұа (*ўсёрсе пырте тытӑп, унтап иеринен хӑрӑлтатнӑ сасӑна*). Шупашкар тўрешари Канашран ӑукун сул хыма тунӑ... ӑаваш университетубё усма хунӑ. ӑаваш сёршывёнубе хапраксем савӑтсем тума пулнӑ... Малалла тата мён калас? Сёнё йёрке пуласси хура халӑхран хӑйёнубен килет... ӑаваш тўрешари сире пурсӑра та тирпейлё пурӑнӑс тума хушап... (*Тӑпас иенне савӑранса*). Ёлексей, ман сӑмахӑм пётрёте. Тата мён калас?

Тӑпаз (*тенкел сине сиксе улӑхса*). Йулташсем, тавансем! Макқәм Иванұа сӑмахне пурсӑр та илтрёр пулё. Тавтапуз ӑна ырӑ хыпар каланӑшӑн... (*хытӑрих*)

сасана). Сыва пултәр җаваш есхаләхә! Сыва пултәр җавашсен ирәклә йәрки! Сыва пулҗәр җав йәркене тавакан җаваш комунисәсем!

Тәпаҗ (*вәрвар сәкманне сәтел сине хурайт, уи сине улакса тәрса*). Җухәнсем, суксем! Пире те кун тивет пулайт малашне. Епәр салтакра сүресе... Анасарансәр пурәнса... Күлме лаша пулман сәртен...

Вәҗри (*илан патаккине сүлелле сәкесе савәркаласа*). Ак хайхи, ак хайхи! Ху калареш... Пулайт терәм вәт, епә пулайт терәм. Есәр кәна йалан ёненмерәр!

(Халәх сәкелесе шавласа кайайт. Пүрте хаваслә пәр-пәринне каласасәсә. Шав-шав хушшинтәен „зыран пухава, вуникә йал пухгине“ тенә уйраәм сасәсем илтә-нессә. Унтан пуху саланайт. Пүрте сунә кәпе-йәм йәтса Майрүне кәрет. Вәл пәтәтәнех тәрса пулайт. Тәтәмлесе кәс пулайт).

9-мәш кураңни.

Җылай сәрте пулсан Тәпаҗ, Шәнкәр, пиләк-ултә патартарих тумланны йәкәтсем пәрса кәрәссә. Йәкәтсен хушшинтә ирне есә кайма пүстарәйни сәмрәксем те пур. Икә сәмрәк аллинтә салтак пәшаләсем пур.

Тәпаҗ. Ну, йулташсем, есәр Етремен йалән хәрлә квартайтсисем пуләр... Киләрха кунта епә йепле пемеллине кәтартам. (*Сәмрәксем сәтел йәритавра пәрса тәрәссә*). Акә аставәр (*вульверне кәсаран кәларса перем нек тәвайт, шәкәртаттарса илет, йна курсан сәмрәксентәен хәшә пәлтар айкалла сиксе йкәссә*). Ех, намәс мари, кайәксем. Хәвәр Җиркү кассине пәхәнтаратпәр теттәр. (*Сәмрәксем калләх пүстарәнассә*).

Мейёр, тыткаласа пәхәр. (*Аңасем вудвере тыткаласа пенё нек туса муталанаçсё*).

Шәнкәр. А епё сире тата салтак ваййине вылама кәшт кәтартам. Тәрәр йунашар. Урәрсене пёр йёр сине пусәр (*самрәксем сапла тәрәсё*). Салтак саврәнкалас пулсан сапла саврәнкалағ. Камантине җавашлах калам—әна пёр җаваш офитсер вәрҗәра вёрентсеҗҗё. (*Хайне хай камантәсем парат: „сылтә-ма!“ „сула-хай!“ „йёритав-ра“ камантә тәрәх мён тумаллине кәтартса парат. Унтам пёр самрәк пәшалне илсе пәшал ваййине паллаштарат, йна „хулси-не!“ „Ура пат-не!“ тесе камантәласа кәтартайт*).

Тәпаç. Ха-ха-ха! Етременри Укәлҗа кассин хайён сарё те пур иккен. Мағруне, тен есё те пәшал ваййине вёренетён пулё...

Мағруне (*кулкаласа*). Хёрупраç та пәшал тытас пулсан вара... Арсынсем асапланни те ситё.

10 - мёш курәнни.

Пурте тата виçё самрәк пырса кёрёсё.

Тәпаç. Пирён, Иван, ушкән җәмәртансах пырағ. Ну, аҗасем, мён куртәр—каләр?

Пёр самрәкё. Пётём йал сывәрмасё. Кёр кёрлесе кәна тәрағ. Вәтам касра та, Шыври Касра та пәрмайах җупкалу. Пурте пите хавасланнә.

Тепёр сәмрәкё. Ғиркү касси шәп пулҗё. Йаккупа Мәнхырам просвирнә патне кусрёç. Сүсёпусёсене тәратнә. Есёсё пулё ёнтё хуйхәпа. Йакку пурҗё патне пырса пәхрәмәр та, пуртре Микулай калләмаллә уткаласа-җупкаласа сүрет. Темён пите шухәша йернё. Сиснётёр ахәр вәл та.

Тәпаҫ. Ну, аҫасем, хәҫпашал тупәр. Ыран переш-месәр иртмест пулӗ... Кирек мән пулсан та халхи саманара камра хәҫпашал — ҫав хуҫа. Унтан мән те пулин пулас пулсан манпа Иванраң ан йуләр. Хӳрас тӳвас ан пултӳр, кам та кам ешентӳр кӳна—пуҫӳрсене пӳрт кӗтессе ҫумне шаккӳп. (*Кӳжаласа*). Хе-хе-хе... мән хӳрарӳртаим?

Шӳнкӳр. Ҫук, йӗкӗтсем маттур, нушапа пиҫӗхнӗ.

10-мӗш курӳнни.

Тӳрӳтӳе виттӳр Катӳтӳа „йурати кӗме“ тесе шаккӳт.

Тӳпаҫпа Шӳнкӳр. Ну ку йурарӗ те. Маттур та хӗрӗ. Кӗрех, кӗрех (*тӳпса хирӗҫ тухса илӗҫӗ*).

Катӳтӳа. Атте калани ҫитмерӗ—хам килсе тӗпҫесе пӗлес терӗм. Пуху питӗ аван иртрӗ, теҫҫӗ. (*Пӳшал-семне йӗкӗтсем ҫине тӳр пӳхса илсе*). Вара кунта сирӗн Мускаври пекех—унта хӗрлӗ квартейтсӳсем револӳтси пуҫламӗшӗнҫе ҫаплаҫҫӗ.

Тӳпаҫ. Ҫапла ҫав, октапӗр револӳтсийӗ Мускавра 1917-мӗш ҫулта пулҫӗ, кунта халӗ те пулман... Ну, Катӳтӳа, сӳмахласа вӳхӳта сайа йарас мар... Есӗ пире йурлама вӗрент халӗ... Интернатсионал ҫӳвашла хам та йурлама пӗлместӗп.

Катӳтӳа. Атӳр еппин йурлар, епӗ йурлама кирек хӳҫан та хавас .. Маӳруне, есӗ те мана пулӳш. (*Пурте Катӳтӳа йӗритавра пуҫтарӳнаҫҫӗ, Катӳтӳа пӗр-ик хут йурласа кӳтартаӳт, унтан вӳл рекӗнтланине ытти-сем те йурлаҫҫӗ, йулашкинтӳен питӗ хаваслӳ хытӳ сасӳна иквисӗ хут ҫак сӳвва ҫавӳра-ҫавӳра йурлаҫҫӗ.*

...Пире никам та ҫӳлас ҫук,

Хӳтӳлас тесен хӳтӳлӳпӳр

Хамӳр алӳпа анҫах...

Ҫаршав.

III-МЁШ ПАЙЁ.

Етремен вулӑсӑн кантурӑ. Ёмӑр авалхи ӑаплӑ ҫурт. Вуникӑ йал хресӑенӑ, ҫак ҫурт ҫумӑнӑен иртсе кайнӑ ӑухне, лашине ёрӑхтерсе иртнӑ. Ҫак ҫурта ёҫпе пыракан ҫын ёмӑрне пӑшӑрханса пынӑ, пуйанпа куштан кӑна унта хаваслӑ ҫӑренӑ. Ҫурт таврашӑнӑе „кантуртисем“ тӑранса пурӑннӑ. Вӑсене хура халӑх куҫ умӑнӑе „улпутсем“, „ырӑ хуҫасем“, „халӑх пуҫлӑхӑсем“ тенӑ, кут хыҫӑнӑе вӑсене „йӑтӑсем“, „ҫӑхансем“, „сӑпса-пӑвансем“ тенӑ...

Кантур ӑӑреӑи витӑр пӑхсан хула тӑми курӑнаӑ. Тӑме ҫинӑе ӑавсавай йӑлтӑртатса лараӑ. Авал унта вуникӑ йалӑн ӑӑк йупи пулнӑ, теҫҫӑ... Айаккарах улӑп тӑми тӑрри палӑрса ыртаӑ. Ёлӑкрех унта темӑн ӑӑлхепе ҫырдӑ ҫыруллӑ ӑул ыртнӑ, теҫҫӑ. Ҫав ӑула Хусана илсе кайнӑ та ун ырдӑнне кайарахпа вӑрӑхурах йупи, халӑха хӑратакан хура йупа лартнӑ, теҫҫӑ... Мӑн ҫинӑен кӑна халлапланмаӑт халӑх ҫав ырдӑнсене курсан? Вӑл Ҫтапан Раҫин саманисене, Пӑкаӑав саманисене, хура халӑх хӑҫпӑшал тытса ҫапӑҫнӑ саманасене асӑнса калаҫаӑ...

Кантур ӑӑреӑи витӑрех айакра ӑукун ҫул иртсе кайни курӑнаӑ, Аслӑ Хапха йатлӑ ӑаваш стантси тӑррисем палӑраҫҫӑ, Курпатту хуҫа савӑӑн мӑйрисем куҫ умӑнӑе сӑмлениҫҫӑ... Ҫак ҫулпа халӑх шыв пек каллӑмаллӑ йухаӑ: ёҫе кайаӑ, ёҫрен килет, салтака

кайаӄ, салтакран тавраӄаӄ... Ёукун ҫулпа куллен пӄравус ахӄрса симӄс тӄтӄм мӄкӄрлантарса иртет. Мускав хыпарӄ, ёҫхалахӄ тунӄ револютси хыпарӄ куллен килсе иртсе кайаӄ...

Иртреҫ ёуралах ёмӄреӄсем. Сирӄлҫеҫ тӄттӄм хура пӄлӄтсем. Ёухӄнсем, асапла ёҫпе пиҫнӄ етемсем, ёмӄ тӄраниҫҫен ҫӄкӄр ҫимен хресҫенсем. Мӄн ҫывӄратпӄр епӄр? Пӄтӄм тӄнҫере ёҫхалахӄ хӄй хуҫа пулнаӄ, теҫҫе— мӄн тытӄнса тӄратпӄр епӄр, тесе хавхаланнаӄсем хавхаланаҫҫе... ҫак хавхапа пайанхи кун пӄтӄм Етремен тавра хавхаланаӄ.

1-мӄш кураӄнни.

Кантурта Тийек, Мӄнхыраӄм, ёҫпе пыӄна ҫынсем.

Мӄнхыраӄм (*хыраӄмне алапа тыткаласа пӄхса*).

Ну, тийекҫӄм, пайан пире те туй пулаӄ ёнтӄ, те мунҫа параҫҫе ёнтӄ.. Пулсан—пӄрахӄп та кайӄп... Лариван такҫантанпах прикашҫӄӄа ҫенет. Камӄлу пулсан Мускавра ёҫлӄн, тет... йе Акӄлҫан ҫӄрнех йараӄпӄр, тет... пирӄн тинӄс урла та кантур пур, тет. Ех, ех, ех меммесем, карта путеккисем... ҫапах хӄратасшӄн (*Хи-хи-хи!.. тесе кулса илем те йештӄекрен ерех кӄларса ёҫет*).

Тийек. Йе-йе, питах ан иҫ пайан... Пайан оры полас полаӄ.

Мӄнхыраӄм. Сыпсан ҫӄлхе ҫемҫелет, хыраӄм шаӄранаӄ, теҫҫе, тийекҫӄм...

(*Ёҫпе пыӄна ҫынсем кӄресҫе. Мӄнхыраӄм хыраӄмне пуҫтарса пуҫне ҫеклет. Тийек куҫне пуҫне хут ҫине тӄжкесе нимӄн пӄлмен илтмен пулаӄ*).

ҫенҫере кайакан .ҫын. Мана ҫепӄре кайма хут кирлӄ... Аптӄрараӄм ёнтӄ... Виҫ-таватаӄ ҫул асапланатаӄ

(Тийек патилле тырса). Те ҫак ҫавашла пелет, те ҫук...

Мәнхырәм. Хи-хи-хи! Майне тупсан епәр вырәсла та, ҫавашла та пеләпәр. Калта Тимукә пек франсус ҫөлхине те каларәпәр...

Ҫөнҫөре кайакан ҫын. Ҫулламасәр пулмастәр ҫав. (Тийек умне хайусәрланса хут укҫасем каларса хураһ).

Тийек (пүсне ҫөклесе). Конпа кына косатран ҫопаймә.

Сут еҫөпе пынә ҫын. Мана темиҫе ҫул ёнтә сута сәтәрәҫҫә... Епә хам ҫырава пәлместәп... Ман йатпа писсәр алә пуснә... Манран ыйтмасарах пуснә.

Салтак арәмә. Ман упашкам вәрҫара ҫухалҫә... Ана шыратгарас тетәп те...

Мәнхырәм (Мәнхырәм арәм тавра йасарланса ҫавәрәйналаса). Куҫхаршисем йөпәҫке сан, йәмәкәм. Типәтес пулаһ вәсене, типәтес. (Сут еҫөпе пынә ҫын йенне пәхса). Есә мән шанса тәран? Еҫне ту та, тухса кай. Кунта ҫиркүре мар вәт, картара та мар А есә, йәмәк, кәшт кәтсе тәр... Тавәпәр, тупәпәр упашкуна.

(Сут еҫөпе пынә ҫын вәрвар тухса кайаһ те, пыл тәересә илсе кәрсә Тийек умне лартаһ. Тийек куҫөпе ҫумри пүләме ләҫме хушаһ. Вара сут еҫөпе килнә ҫын хайне хай „тахсанах калатәтәҫ ҫав—тийекне кәна ҫулла, тийекрен пүсне сут та ҫук тетәтәҫ“, тесе тухса кайаһ).

Мәнхырәм (салтак арәмә тавра хур аси пек ҫавәрәйналаса). Сана мән тавас, мән парас ёнтә, йәмәкәм... Упашку вилнә пулә ёнтә, ҫухалнә пулә ёнтә пуспех (Тийек тәүретә йенне ҫавәрәнса лараһ). Тутәру та кивелнә, йәмәкәм... Урара атә-пушмак та ҫук (ыталама тытәнаһ).

Салтак арәмә. Кай, кай, мән саккунсәр хәтланан...
Ақта ҫырмаллине тупса парәр есәр... ҫыру йарас...

Мәнхырәм (*тармакланса хәрелсе арәма ыталаса хай пјләмә йенне сәтәрме тытһанай*).

Салтак арәмә (*вәйна кәрмешсе ҫәләһанай*). Кай, кай, аху! Ништа та тәрәс ҫук иккен... Ах, мәшкәл, ах намәс... Пуҫама кәна ақта кайса ҫикем (*йәрсе йарса тухса тарай*).

Тийек. Ну што налеттел? Ниҫево не вышло.

Мәнхырәм. Каллех киләха, мур, ақта кайтәр вәл кантуртан пуҫне.

2-мәш курәнни.

Мақсәм Ивантәй тырса кәрет. Аллине вәл кәне-кесем тытһай. Вәл кәрсенех Тийек те, Мәнхырәм та вырәнтан сиксе тәрса пуҫсәене айала тайса ун патне тырассә.

Мақсәм Ивантәй. Ну, пуҫләхсем, мән айкашатәр есәр? Маҫбаран шыв кайаҫ... Класра тўсме ҫук сивә... Шкулра пәр хут татакә ҫук. Есәр мана вәлди хатәрленә вутта кәраулкәна леҫнә темесҫәи вара? Паҫашкәнах ашатса пуранас тетәри елле...

Тийек. Нет, нет, Мақсәм Иванович.

Мәнхырәм. Йәнәш калаҫаҫсә, Мақсәм Ивантәй. Паҫашкә пирәнпе пәрле пайа кәнәҫҫә, ҫур пуртә йәшәннәҫҫә. Вәл хай пайне кәна илҫә.

Мақсәм Ивантәй. Кирек мән калаҫар та—вута ыранах леҫсе панә пултәр... Ну сирән ҫәнә тўрешара—ҫаваш правиттәлстви пулса таҫә.

Тийек. Та, та, мы полуҫили отношһени.

Мәнхырәм. Турра шәкәр әнтә. Мақсәм Ивантәй... Есә авал асапланни сайа каймарә.

Мақсәм Ивантҗа. Полошәм—әнакәна пөлсе кәрешме пөлмерёмёр епёр... Ну вутәшән тепре килмелле ан пултәр (*тухса кайат*).

Тийек. Бувашкойе правиттёлствә... Шупашкар корот—вҗем коротам корот... лыккә, моҗбалә... поше мой...

Мәнхырәм. Ха-ха-ха! Хайхи Катыкков пек әсти-суксем пустарәннә пулөха... Тҗас сәпса салатёс хула мештёнөсем.

3-мёш кураңни.

Микулайна Кайтә пырса кәрөсҗө. Тийекпе Мәнхырәм вырәнтан тәрса вёсене тайәләсҗө.

Микулай. Ну, хут варлакан мёлкесем, пайан сире халәх айкапёрҗисентён хыпалай, теҗсө...

Кайтә. Сук, сук, ан хәрәт... Етремен халәхё кәсан-апла айкашни пур.

Тийекпе Мәнхырәм (*Микулай патне пырса ун сине йәләнәслә куҗна пәхса*). Мукулай, пирён мён тәвас, мён тәвас? Пур тёлте те пәлхав сінтён халайланаҗсө... Кантурсем салатни сінтён те калаҗсөҗсө.

Микулай. Ха-ха-ха, хәрарәр та им, сук җунсем! Пуху мён каланине итлетөр пулө сав. Тёнҗи савә вёт. Антҗах ытлах та вылҗама тытәнсан—курапәр унта. Совет влаҗө халё хәй те җётресе, кисренсе кәна тәрайт. Илтрёри—Хусанта мён айкашаҗсө теҗсө... Илтрёри Кронштат сінтён?.. Илтрёри—Нурәс таврашёнҗи җавашсем мён айкашнине...

Тийекпе Мәнхырәм (*саванса, Микулай патне пырса*). Алләна пар, Коҗә, алләна пар!

Каїтй (*вёсеңе пўлсе*). Сук, сук, въл сыхланмаст. Ан йавасар ун патне. (*Микулайя алминтєн тытса*). Ата, Коља, кайар кунтан, кунта пирён ёс сук...

Мукулай. Ёимха, ёим, тен ёс пулє те...

Каїтй. Сук, сук (*Микулайя улсе тухса кайайт*).

4-мёш куряни.

Пуху пустаряйма тытйнайт. Ёиркў кассинтї пўйансем ертелмех кёрсе тулассє. Вёсен хысєнтєн Ёакку, унтан Ёёкєлти кёрет, Ёёкєлти пўйансем сумєнтє сулланса, пйшайтатса илет, тухса кайайт.

Мяньхярм. Иртер, тепелелле иртер, ыра сынсем.

Тийек. Поти, поти (*вырянєнтєн тйрса ала парса тухайт*).

Пёр пуйанє. Ак мяшкял—Ёиркў кассине пябах сума сума пйрахрас. Ёнер Укялжа самракєсем пирён умран кармуң, каласа иртрєс. Ёмёрне курмантўё кяна.

Тепёр пуйанє. Авал Укялжа кассин йатти те пирён умма пыракан мартўё.

Висємєш пуйанє. Саттар—кєтўсє пусєпе пирён урампа кєтў хяваланя ёух пушине йури хыта шартлаттарай. Ех, самана, самана! (*Ёаккуна Мянхярм ыталанса стйршина пўлємне кёрсе кайассє*).

5-мёш куряни.

Кантура тата тепёр пысак ушкяй сын пырса кёрет. Вёсем хушшинтє Вєсри Ентри те пур, въл патакне хулхушшине хєстернє, вёсен хысєнтєн Ёёкєлти каллех кёрет.

Пуйансем (*пумаи сасайя шавласа*). Ак пєтєм ватам кас хяпня. Йут йалсем те йышлян. Хурамалсем, Ёёкєлсем, Хыр кассисем.

Вёсри. Ху каларёш—хәпас пулѣ. Килтёмёр ҫав.
(*Йёкёлти тупса пайшлтатса сўрет*).

Пёр сасă. Ан калас, ан аташ.

Йёкёлти (*пурне те илтмелле*). Тупата турашан...
Ак, сёр сяттар мана ҫакантах суя пулсан. Вуткавар
йарап, тет. Етременре пёр шалѣ та хавармастап, тет.

Тёрлө сасăсем. Кам въл? Мён въл? Урман пулө.

Йёкёлти. Урнă ҫав, җунәмсем, урнă. Самани урнă.
(*Шав-шав пусланай. Пурте пуссене пәркалассө, ушкă-
нăн-ушкăнăн пустаранса канашлассө. Вёсри Ентри
ниста вырăн тупайман нек пулса тек патаккипе
саваркалап, хай йалан „ху каларёш ку суя саяма,
Йёкёлти ахал сымалттайланай“, тет*).

Пёр сасă. Ан шавләр ёнтө. Хайхисем хайсем те
килсе ситрөс. (*Пурте лăпланассө*).

6-мөш курăнни.

*Кантура Тăпасна Шăнкăр хайсен ертелене пырса
көрессө. Пуянсем пурте тăшманăн пăхса тăрассө,
Вёсри ертелентисем кăна тўлайёшө „Елексей,
малалла ирт, малалла“, тесе сул парассө.*

Тăпас. Иртес пулө ҫав, тăвансем. Хамър сурт вёт,
патша сурѣ мар. (*Хай ертелне алăна тўнсе*). Кун-
тарах килөр, малалларах иртөр. (*Тийек сине пăхса*).
Аста сан пуслăху?

Тийек (*кăмăлсăр сасăна*). Ав, тохассө. (*Мăнхы-
рăмна Йăкку старшина пўлёмөнтєн тухассө*).

Мăнхырăм (*хырăмне каçартса*). Мён тăвас, ста-
риксем, мён тăвас? Мён калас теттөр?

Пуянсенѣн пёри. Мён тăвассине ху пёл ёнтө.
Сана ҫаванпа лартнă вёт.

Майхырәм (*хулмуссийёсене каллай-маллай сёклесе илсе*).
Вара мён тавас... Есёр мён калар...

Тәпаç (*майшкәлтәклай кулса*). Тавансем! Апла-капла калаçса вәхәта иртерес мар. Пирён вулас пуçлаҳён карланкине темён ларнә ахәр... Ѓасрах пуху пуçне суйлар та ёçлеме тытәнар. („Суйлас, суйлас“ тесе нумай сасәна кәшкәрашасё). Епё пуçа Шәнкәр Иванне суйлама сунатәп. (*Хәшә „суйлас“ тесё, хәшә „кирлә мар“, хәшә тата „кам вәл, сөнә куштан“ тесё. Çав вәхәтра нуянсен ертелә харәс „Майхырәмах суйлас, вәл вәт пирён старшина“ тесе акәрашат*).

Тийек. А еп, стариксем, Миколайа сойласан аван полё тетёп. Вәл хәй çок та, она ãинас полаћ... (*Пуху шавласа кайай. Йёкәлти Йакку патне тунса пырайт те „епё Васука Микулайа шыраса тунма каламха“ тесе тухса кайай*).

Тәпаç. Ну, тавансем, пирён пухавән пёртех те йёрке çук. Çавәнпа епё хәвәртарах çак ёсе сасә парса татма сунатәп. Айәп ан тавәр—пуху пуçне суйлаўён епех пухава йёркелетсе тәрам. Кам Шәнкәр Иванё пуху пуçё пултәр тет—аләрсене сёклёр. (*Тәпаç ертелә харәс сёклет, Вёри ертилли вәл „ху каларёш“ тесе патакне суйлелле сёклесен харәс сёклет*). Аләрсене йарәр. Кам Шәнкәра хирёç—çавсем сёклёр. (*Шуян ертеләннисем нурте сёклесё, Майхырәм хырәмне тёрлетсе пёрре сулахай аллине, тепре сылтәм аллине сёклет*). Ну есёр, хирёçсисем, сахаллән... Сирён ёçёрсем питех әнмаçё те халё. Шәнкәр тантәш, пуху пуçё есё.

Шәнкәр (*тенкел сине уләхса тәрса*). Епёр, тавансем, мёншён пухантамәр? Епёр вәрçара офитсерсене

пәрса пәрахрәмәр. Киле таврәнтәмәр—йөрке җавах: совет, теҗҗә, хай ёлөкхи управах. Ёҗтәвком, теҗҗә—анҗах ёҗ туни курәнмаст... (*Җарәнкаласа тәрса*). Тата мөншён пухәнтәмәр? Анаҗаран хреҗҗен аллине куҗнә, теҗҗә... Анҗах аҗта вәл анаҗаран? Каләрсам җәнах та... (*тытәй-каласа ним калама аптәраса тәрайт*).

Тәпаҗ. Тантәш Иван, мана сәмах парсам... (*Шәйнкәр тенкел җинҗен сиксе анайт, питкуҗне шәлкалат*). Тәвансем, пуху йөрки пирён җапла пултәр: малтан Шупашкар хыпарёсем җинҗен калаҗар, унтан җерёҗә җинҗен канашласа пәхар. (*Пуху каллә-маллә силленет, нурте пәшәлтатса, унтан пәрпәрин куҗсәнтәен пәҗса илөҗҗә*). Йулашкинҗен, вәхәт пулсан, вуләс тытәмә җинҗен, кантур ёҗсем җинҗен те канашләпәри тен. (*Пуху калләх шавлама тытәнайт. Кам мән каланине илтме май сук. Унтан Тәпаҗ тенкел җине сиксе тәрайт те калама пуҗлат*). Тантәшсем, тәвансем! Җи малтан епә сире ыра хыпар пөлтерес тетеп... Җак кунсенҗе җаваш җершывёнҗе пысәк ёҗ пулҗә. Ун җинҗен ёнер Макҗәм Иванҗә та халәха әнлантарҗә. Шупашкарта җенә влаҗ тухнә, җаваш влаҗә. Төрөссипе каласан вәл җенә влаҗ та мар... вәл совет влаҗә... вәл анҗах җавашла пул-малла. . Вәл мәне пөлтерет? Револютсийе епәр, рапоҗ-җисемпе салтаксем, турәмәр. Епәр җенә йөрке турәмәр. Епәр пурәнәҗра пуйанпа җухән пулмалла мар тетпәр. Епәр тикөслес тетпәр. Җакна Мускавра, Питәрте, Йусәвра такҗанах тунә. Халә ёнтә пирён Етременре тума вәхәт җитрә... Епә Шупашкартан җаваш пуҗләхөсем йанә хута вуларәм... Вөсем пөтөм хура халәха... җухәнсене... хай ёҗәпе пурәнәкан етемсене җав җенә йөркене тума йышәнма җөнеҗҗә... Епәр җак пухупа вөсен сәмахне йышәнар.

Шәнкәр (*сәмаха пәлсе*). Вәсене епәр салам йарар, тәвансем. (*Җухәнсемне хәшә Вәтам кассисем „йарас“ тәсәсә, тата хәшә Вәтам кассисем „калани тәйн пулсан йарас, йарас“ тәсәсә*).

Йакку (*тармакланса малалла тухса*). А камсем вәсем, Шупашкар куштанәсем?

Тийек. А камсем сойланы сав сине комиссарсене? (*Пуянсен ертелә кәрлеме тәйтәнайт*).

Тәпаç (*кулкаласа*). Вәсем куштансем мар, вәсем җаваш комунисәсем. Вәсене пәтәм җаваш халәхән комунисәсен сәесә суйланә... Вәсене канаш власә лартнә...

Шәнкәр (*тенкел сине сиксе тәрса*). Шупашкарти җаваш пусләхсем сывә пулҗәр, тәвансем! Нумай әмәрлә пулҗәр... Вәсен әсә витәмлә пултәр! Епәр, салтаксем, офитсерсене пәрса ывәтрәмәр. Епәр, җухәнсем, малашне җаваш сәрәнҗе... (*Вәтам кассисентәен пәри „сәр синтәен каласас“ тәсе кәшкәрайт та туху „анасаран, анасаран“ тәсе шавлама тәйтәнайт*).

Тәпаç (*сәтеле аллине шаккаса*). Тәвансем, тәвансем, итләрха (*халәх ләплансан*). Малалла сәр сине сәмах тапратәпәр. Анҗах сав Шупашкар әсәсем сине йулашкинҗен епә тата та пәрикә сәмах калас тетәп. (*Нумайәшә „кала“ тәсәсә, пуянсем „ситә, илтсе тәраннә әнтә“ тәсәсә*). Шупашкарта, тәвансем, куштансем пустарәнман. Унта ак пирән пек шахторсемпе җухән салтаксем пустарәннә. (*Пуянсен ертеләнтәен пәр сасә: „тәнтә каскәсәсем, сәтәрәнтәксем, тарсәсем“*). Сәпла сав: тәнтәне каснә җавашсем.. Атәл тәрәх суләпа—паршәпа асапланса сәренә җавашсем, Раçсейре тәрлә тәлте сәр әйәнҗе кәмрәк җаваласа пурәннә җавашсем, хуласәнҗе, хапраксенҗе, савәтсенҗе,

улпут именисенџе тара кёрёшсе ёслесе пурәннә җавашсем... Кунта пёри Шупашкар пусләхёсене тарҗасем терё. Тёрёс пулё җав сәмах. Вәхәт җитрә—тара кёрёшсе пурәннә ёҗхаләхё пирён җёршывра хуҗа пулҗё... Малашне тарҗа таврашё пулмё. (*Пуянсенҗен пёр сася: „калаҗ, калаҗ“, тет*). Йалти патраксем, җухәнсем, кётүҗсем, хуралҗасем... Пур нуша куракан етемсем—епёр пёрлешетпёр, (*пуянсен йенне пәхса*) епёр сире малашне пәхәнмастәпәр... (*пуянсенҗен пёр сася: „җәкәр пётсен хәвәрах нырса йәләһәр“, тет те пуянсем пурте ахәлтатса кулаҗсё*), епёр йала тикёслетпёр... Епёр мәшкәл нумай куртәмәр. Есёр пире йәтә вырәнёнҗе усрарәр. Вәл малашне пулмё, Шупашкар пусләхёсем, Шупашкар ревкомё... (*Пуху йёркесёр шавласа кайай, нумайёшё каллех „җёр җинҗен калаҗас“ тесе харәс-харәс кәшкәрса илещё*).

Шәнкәр (*Тәһаспа пәшәлтатса илсе*). Малалла җёр җинҗен калаҗар еппин. Җёр җинҗен Ентри питҗе каласа парё. (*Пуху ләпланай, Йакку малалла сиксе тухай, ун хыҗёнҗен Ватә пуян сиксе тухай*).

Вёҗри (*Патак әшёнҗен плана кәларса сәтел патнелле җёклесе нырайт*). Ху каларёш... есёр пурте пёлетёр... Йакку анаҗарана улталаса илҗё... Вәл кәна мар... авалран ашшё улпутпа пёр пулса акса тәҗё. Халәх әна... ху каларёш... (*Вёҗри ертелё „туртса илс... халәха вәлеще парас“ тесе кәшкәрайт*). Җак анаҗараншән халәх тәкак тәкнә... хисепсёр. Ху каларёш... Кётерин патша җухне пирён йалсен уншән Мускава лашапа кайса килнё. Ху каларёш... җав анаҗараншән авалран нумай йун тәкрәмәр... (*Нумайёшё „халәха вәлеще“ тесе каллех хытә кәшкәрса илещё*).

Йакку. Памастӓп.. вѣлерсен те памастӓп... Епѣр-
ӓна мул хывса илнѣ. (*Бухӓнсемне Вѣсри ертелѣнтӓ-
сем Йаккува савӓрса илме хӓтланащӓ, пуӓансем ун
тавра тӓрса ахӓрашащӓ, аллисемне йунащӓ*).

Тӓпащ (*аллисем сӓтеле шаккаса халаха лӓпланта-
райт*). Тӓвансем, йѣркеллѣ калащар... Авал вӓл сӓнѣпе-
кивѣпе тунӓ бӓх сапӓсаттӓмӓр... Халѣ ещѣ йерипен
сӓтсе йавӓпӓр та, вӓл пулса та тӓрѣ.

Шӓнкӓр (*тенкел сӓине сиксе улӓхса*). Апла кама
тата сӓмах парас?

Ватӓ пуӓан. Епѣ те пѣр-икѣ сӓмах каламха, шӓл-
лӓмсем... Типѣвар анипе Атӓл сӓаранне Йакку ашшѣ
тунӓ мулпа илѣѣ... Епѣ хам та сӓук мӓр та... Есӓр
пѣлетѣр манӓн хамӓн та Сӓкалахра уѣасткӓ пурѣѣ
те... Халѣ ку сӓмах мѣне пѣлтерет? Йакку ашшѣ, вѣсен
ӓравѣ-йӓхѣ емѣр пуӓан пулнӓ. Пурлӓха вѣсем сӓр
сӓвармӓсӓр ещлесе тунӓ... Вѣсен анкартийѣсенѣ тырӓ
капанѣсем вӓрман пек лараѣѣс. Сӓыннӓнне вӓрласа туман
вѣсем, ещлесе тунӓ. (*Бухӓнсем „епѣр сӓухаланӓ, епѣр
вырнӓ, епѣр сӓаннӓ“, тещӓ*). Апла пулсан та вѣсем
сӓыннӓнне шӓрпӓкне те хапсӓнман... Мѣн тӓвас тетѣр
есӓр? Валещес тетѣр. Вара вѣт сӓав анащарана туртса
илсе валещсен сире йата пѣр шит те тивмест... Йакку
анасене тирѣс тӓкса тирпейлерѣ... Вӓл вѣсене тимѣр
акапущѣпе кѣрхи-сӓурхи ака туса лайӓхлантарѣ... Йакку-
нах пултӓр сӓав анащаран, шӓллӓмсем. (*Пуху питѣ шав-
ласа кайӓйт, „пуӓан, хӓй майлах кустарӓйт, сӓанси
ывӓтӓр сӓав ватсунна“, тенѣ сасӓсем илтѣнещӓ. Вѣсри
Ватӓ пуӓан сӓамсине планѣне пырса тѣртет*). Ан,
айкашӓр, шӓллӓмсем. Сӓыннӓнне илни килѣщӓллѣ мӓр.
Елѣк авал ваттисем каланӓ—„сӓыннӓн шӓрпӓкне те ан
ӓмсан“, тенѣ.

Тәпаф. Ҷапла Ҷав, асатте, Йакку халәхәнне илме пултарат иккен, анҗах халәх унән ҫүппине те тиме пултараймаст иккен. („Илес айна, илес“, тесе кәшкәрашаҫсә).

Йакку (Ҷаннисене тавәрса калаҫат, Мәйнхыраәм йалан „Ҷапла, Ҷапла“, тесе тәрайт). Каллех калатәп—памастәп. Парас пулсан пурәнмастәп та. (Пёр сасә „халәх кәмәл тусан парәйт“, тет). Халәх хушсан та памастәп. Епә айна укҫалла илнә. Укҫана хам тунә. Укҫапа мән илес тенә—Ҷавна илетәп. Мән сутас тенә—Ҷавна сутатәп. Укҫа манән. (Вёҫри айна нүҫсе: „анҗах ҫёршыв санән мар, халәхән“). Укҫа түлесен ҫёршыв та манән. Укҫа түленә йапалана халәх та ҫыхланаймаст. Халәх кам вәл? (Бухәнсем йенне пәхса). Есәри? Мән тунә есәр пурәнәҫарта? Кәмака ҫинҗе ыртнә, вёҫәмсәр ыйха илнә. Мән еҫленә есәр? Пуртә аври те лартман есәр. (Бухәнсем шавлама тапратасҫә, Тәпаҫна Шәнкәйр вёҫене нусараҫсә). Есәр ёмёрте хавәра вәҫди ҫакәртәвар ҫителәклә тәвайман... Пурләха епә тәнҗешән туман... Ан ҫыхланәр. Пулмаст.

Вёҫри. Ғимха, Йакку, Ғимха (планне саркалама тытәнал).

Пёр Бухән (сәтел ҫине сиксе тәрса). Кунта Йакку пире-кәмака ҫинҗе кәна ыртатәр, терә... Намәсәр вәл... Кам унән тырри-пуллине акай? Кам вәҫәх-җёрләнне пәхай? Вәл хәй ёмёрне ҫурла тытса курман... йал тәрәх күпсе ҫүрет.

Йакку (Ҷаннисене тавәрса, тәҫикисене тәмәртаса сиксе тәрса). Манкасем! Ҷын такисене пусатәр! Ҷын кәләҫсене тасәтагтәр! Ҷын нүхрепәсенҗен сәттурәх вәрлаттәр. Епә парәп сире. (Халәх пәтрауса кәйәйт, кәйт кәна Ҷапаҫу тапратмаст).

Вёсри (пёр аллине плана сўлелле сёклесе, теprinне патакна Йаккува кәкәрентьен тьышкаласа). Ёмётсёр, ху каларёш... Халәха хирёс, ху каларёш...

Йакку (патакка туртса илсе ывәтай те, плана тьтса лутьаркама тапратай). Епё парәп... сурса ывәтап...

Сакан хыссан пуху сёре йёркесёр пәтранайт. Пурте сұхәрашассё, ертел сине ертел хухманса нырассё, уйрәм сынсем пёрпёринне тьтәсса сапәсас нек кёрмешессё. Мәнхырәмна Тийек стәршина пўлёмне кёрсе кайассё. Шәнкәр тенкел синтје икё аллине те тәсса йёритавра савәркалат. Пёр тьухайн сётл синтје урисемне тәпәртатат. Тәпағ кулкаласа, пусне пәркаласа тәрат. Кёс-пушар тәнә сапса йарассё.

7 - мёш курәнни.

Халәх айран кайса пёре кус хуса илиттьен шәпәрт тухса пётет. Урамран „пушар, пушар, сунатпәр“, тесе Йёкёлти тьунса кёрет. Пурте „әста, кам сунат“, тесе харәс калассё.

Йёкёлти (тун хавалёне кәшкәрса). Сунатпәр, сунатпәр... пётём йала вут хыпаә... (Пурте „әста вут, әста“, тесе кәшкәрассё). Ёиркү кас хысё хёмленет... Ёиркү касё сунат (Йёкёлти те, унна пёрле халәх та пёрнепери таптаса аләкран тухайт, хәшә тьуретје виттёр сикессё).

Шәнкәр (тенкел сине сиксе (уләхса). Тәвансем... йёркеллө пулар... Мён пулзё ку, мён пулзё?

Тәпағ. Ырләха мартәр ку. Темён ку... Есё тух урама... Пушар патне кай... Вуткәвара ёипер сунтерсен халәха кайалла пухса кил.

Майхыра́м. Сире пуху пултӓр ҫав, йал ҫунса тӗплентӗр—ҫапах пуху пултӓр.

Тийек. Ҫине коштансем...

Йакку (*вӑрттан кулкаласа калӑ-малӑ тӗпкеласа ҫӗресе*). Вӗсен мӗн вутран хӑрасси? Вӗсене тӗнҫе тип тикӗс... Вӗсен ҫӗпҫапӑ та ҫук... Вӗсем хӑйсем те вут йама пултараҫҫӗ...

Тӑпаҫ (*сӗтеле шарт ҫапса*). Ан кар ҫапла ҫаварна! Епӗр есӗр мар...

8-мӗш курӑнни.

Урамран пите шавласа халӑх кантур патне ҫывӑхарни илтӗнет. Майхыра́мна Тийек стӑршина пӗлӗмне пӗрре тӗуса кӗресӗ, тепре тӗуса тухаҫҫӗ. Йакку алысене йӑваласа уткеласа ҫӗрет. Тӑпаҫ сӗтел ҫумне тайӑнса тӑрат, хӑй пӗрмайах кӑсине хытала-хытала илет. Халӑх кантура кӗнӗрленсе кӗрет, халӑхна пӗрле Йӗкӗлти те кӗрет.

Йакку (*йури туса тӗун хавалтӗ кӑшкӑрса*). Кам ҫунаҫ?.. Мӗншӗн пушар?..

Йӗкӗлти. Сана вут тӗртнӗ, шӑллӑм, сана...

(Халӑх хушинтӗн „ак тамаша, ак ахӑр самана, вутпа ашкӑнма пуҫларӗс, тӗрас, тӗрас, пулат“, тене сасӑсем илтӗнесӗ). Сана кунта кантура халӑх ҫине тесе ҫӗннӗ... Ҫав вӑхӑтра акӑ ҫак йӗкӗт (*Тӑпаҫ ҫине кӑтартайт*) вӗрентнӗ ҫамрӑксем анкартине вут хыптарнӑ...

Тӑпаҫ (*хытӑ кӑшкӑрса*). Суйатӑн есӗ... Ҫунна ҫӑтса суйатӑн есӗ... Халӑхсем, ҫак суйа сӑмах...

Йӗкӗлти. Хам куртӑм... епӗ кӑна мар... нумайӑн куртӑмӑр... (*Урамран „ҫыхӑр йа, мӗн пӑхса тӑраттӑр, тӗтса ыватӑр кунта, ҫав шуйтана“, тесе кӑшкӑрни илтӗнет*)“.

Йакку. Йалыйшсем! Мён пӑхса тӑратгӑр? Сыхӑр ҫак усала, тирне сёвӑр унне! (*Хӑй урнӑ нек, сиксе пыма тӑнӑ нек тӑвайӑ те, кайалалла тӑкайт*).

Тӑпаҫ (*касийинтӑен вульвер кӑларса*). Вырӑнтан та никам та ан сиктӑр! (*Мӑнхырӑмна Тийек, стӑршина пӑлӑмӑнтӑен пуҫӑсене кӑларса пӑхса тӑраканскерсем, пӑшала курсанах пытанаҫӑ*). Пурте ҫак суйа. Тан-тӑшсем, стариксем! Каллех калатӑп—ҫак суйа. Пуйансен хӑйсен ёҫех пулмалла вӑл. (*Халӑх пӑр вӑхӑт тӑнми пулса тӑрайт*).

9-мӑш курӑнни.

Урамран ҫӑҫпуҫне тустарса Микулай тӑпса кӑрет, ун хыҫӑнтӑен хытӑ тӑпнине сывлайми пулса Кайтӑ тӑпса кӑрет. Вӑсем стӑршина пӑлӑмӑ патнелле ҫитсе тӑраҫґ.

Микулай. Мён пулҫӑ ёнтӑ ку, мён пулҫӑ?

Кайтӑ (*ҫӑҫӑсене аллисемне тӑрмаласа*). Йӑнӑш ку, Коҫа, йӑнӑш! Ах, асап, ах инкек!

Микулай (*Тӑпаҫ ҫине пӑхса*). Ну, Ёлекҫей! Револютси ёҫне ҫапла тумасҫӑ... Мён тӑвас тетӑн есӑ? Етремен йалне пӑтерес тетӑн...

Тӑпаҫ (*Микулай ҫине тӑрӑ пӑхса*). Микулай, ёнетне, йе ҫуки—ҫак ёҫе епӑр ҫыхланман... Есӑ вӑреннӑ сын .. йӑнӑш сӑмах ҫак...

Кайтӑ (*Микулайна аллисентӑен пырса тытса*). Коҫа, Ёлекҫейе епӑ шанатӑп... кунта йӑнӑш пур... ах асап... ах, инкек.

Микулай (*Кайтӑна пӑрса йарса, касийинтӑен вульвер кӑларса*). Пӑрах, Ёлекҫей, пӑшална, хур сӑтел

сине. Пăрахмасан перетѣп. *(Халăх хушшинтѣн нумайише алакран тухса тарасѣ, хайи старшина пѣлѣмне кѣрсе кайасѣ).*

Тăпас *(пăшалне неме хатѣрлесе).* Шахтор алли афитсер алли пекех пăшал тыткалама вѣреннѣ... Ан выѣда, Микулай!

Микулай. А-а-а! Есѣ некотай, ак сана *(пăшалне неме хатѣрленет, сав вăхăтра Каттă ун хулѣнтѣн пырса сакăнат).* Тăпас „ну, Микулай, курăпăрха“, тесе хăвăрт тухса кайат, халăх иăр сирѣлсе айна сул парат. Вăл алака уссан хайи салтак пăшалѣ тытнă, хайи пукмар тытнă Укăлтă касси самракѣсем курăнса кайасѣ. Микулай Тăпас хысѣнтѣн пупасшăн Каттăна тытасса кѣрмешет).

10-мѣш курăнни.

Кантур пѣртѣ пѣр вăхăта шăн пулат. Старшина пѣлѣмѣнтѣн сынсем тухасѣ, вѣсен хысѣнтѣн Мăнхырăм, Тийек, Йакку тухасѣ.

Мăнхырăм. Каларăм сав... Каларăм ахал мар тесе... *(Етемсем сине пăхса).* Мѣншѣн арѣслемерѣр халѣ есѣр айна?

Тийек. Мѣншѣн хорарыр сав осалтан?

Йакку. Ак есѣ, Микулай, есѣр хăвăр та тѣрѣсре-нех сѣреместѣр теттѣн... Куртайна ѣнтѣ?

Каттă. Йăнăш ку, пурте йăнăш!.. *(Пусне кѣтесе пырса пукет).* Микулай силлине шăнараймасăр уткаласа сѣрет, хай йалан: „ну и влас, пухансен власѣ“, тет. Йѣкѣлти пупса кѣрет).

Йѣкѣлти. Ну, турра шѣкѣр, улăм ури кăна пулѣ. Кивѣ улăм ури. Сунтерѣѣстăр ѣнтѣ. Халăх урса кайнă...

Шахтор йёкёҗёсене шыраҗҗё... Анҗах тарса пётрёҗ-
тәр ахәр.

11-мёш курәнни.

Кантур патне халәх кёшөлтетсе пыни илтёнет.
„Сап айна, сап“, тенё сасәсем илтёнеҗҗё. Кантура
пысәк ушкән кёрет. Сынсем хушишинтё пухура пулнә
пуйансем, унтан Ватам кас сыннисем те паләраҗҗё.
Пайтах аван тумланнә сәмрәксем курәнаҗҗё. Шәнкәрпа
Вёсрийе вёренне сылнә, хёнесе суранлантарнә.

Мәнхырәм (*Шәнкәр сине мәйкәлтәйкәй пәхса*).
Ну, пуху пусләхё... Ак сана „шәнкәр-шәнкәр шыв
йухаҗ, шәнкәрҗ җёппи шыв ёҗет“.

Тийек. Шыв мар, поҗраң йон йохаҗ...

Мәнхырәм (*Вёсри сине пәхса*). А есё, Ентри пиҗбе...
Сана та аҗа әсё кёре пуҗларёйм...

(*Шәнкәр нимён те тәёнмест, Вёсри „ху каларёт —
патак аҗта, ман план аҗта“, тесе тәрайт.*

Каҗтә (*Микулайа пырса сәкәнса*). Ку мён пулҗё
ёнтё, мён пулҗё?

(*Халәх шавлама тытәнайт. Нумайёшё: „урама
илсе тухас та сәпса пәрахас“, тесҗё. Пёр сын Вёс-
рийе план патаккине пырса тыттарайт. Айна курсан
Йакку харкашса Вёсри сине сиксе йҗкет, патакне
туртса илет, патакна Шәнкәра сәпма хытланайт.*

Каҗтә (*Микулай аллисене силлесе*). Ку мён пулҗё,
Коҗа, мён пулҗё? Кәна мёнле тусес?

Микулай (*хытә сәсәпа*). Ну ситё. Йакку, есё те
җарән... (*Мәнхырәмпа Тийеке*). Шәнкәрпа Вёсрийе
„кутгуска“ хупәр... хурал тәратәр... Йакку, патакна

Вёсрийе кайалла пар. (*Йакку кӱмӱлсӱрланса патакне парай*).

Мӱнхырӱм (*халӱх сине пӱхса*). Ну, аҕасем, кайса хупӱр. (*Шӱнкӱрна Вёсрийе тӱват-тилӱк сын савӱрса тӱтса кайасӱе. Вёсри „ху каларӱш—халӱх ёӱе“, тесе утай*).

Ғаршав.

IV - М Ё Ш П А Й Ё .

Етремен тавринџе вѳрџа сасси шавласа тѳраѳ...
Етремен таврине вѳрџа пѳлѳџѳ хупласа тѳраѳ... Етре-
менре вѳрџа сисмен џѳртех сиксе тухрѳ. Ёмѳртен канлѳ
Етремен халѳхѳ џурхи шыв пек пѳтранса џавѳрѳнаѳ...
Етремен таврин џиккисенџен айаккарах тата та
хѳрушѳ ѳссем пулса пыраџџѳ, теџџѳ... Пѳтѳм џѳваш
џѳршывѳнџе аслатиллѳ пѳлѳтсем хѳтѳрса џѳреџџѳ, теџџѳ...
Мускавра, Питѳрте, Хусанта, Атѳл џинџе, Урал тѳвѳ
тѳрѳх џапѳџу пыраѳ, йун тѳкѳнаѳ, тетџѳџ... „Епѳр те
џав кунах куратпѳр иккен“, теџџѳ џынсем.

Укѳлџа касси вѳрмансене тарса пытанџѳ... Етре-
менри Ёиркѳ касси кѳна хуџа. Вѳтам кассем... Етре-
мен халѳхѳ... карташсене тимѳр џѳрапах питѳрсе пурѳ-
наѳ. Вѳл џут тѳнџе џине џѳреџе витѳр кѳна пѳхкаласа
илет. Пурте: „мѳн пулаѳ ѳнтѳ“, „ѳџен вѳџѳхѳрри ѳџта
кайѳ ѳнтѳ“, тесе пурѳнаџџѳ...

Таврари варсенџе, вѳтлѳхсенџе, анаџаран шѳтѳкѳ-
сенџе хайар кайѳк-џакаксем айкашса џѳреџџѳ, теџџѳ...
Вѳсем шѳлпа мар, вѳсем хѳџпѳшалпа авѳрланнѳ, теџџѳ...
Вѳсем халѳх картисене мар—Ёиркѳ кассине кантура
пырса кѳресшѳн шѳл хѳйраса џѳреџџѳ, теџџѳ „Кам
та кам кѳна џѳнтерет ѳнтѳ?“ теџџѳ Вѳта кассем...

„Пулмаѳт, Шахтѳр пѳр пуџпа мѳн тутѳр, Укѳлџа
кассисен мѳн вѳй пур“, теџџѳ ватѳсем. „Патѳрпа ан кѳ-
реш, пуянпа ан сутлаџ“, теџџѳ карџѳксем...

Анџах џилтѳвѳл шавланѳсем шавлаѳ. Шурѳмпуџ
џулѳпе вѳџѳмсѳр йухакан пелѳтсем йаланах Етремен

сине хёрлэ мёлкесем ўкерсе иртеҫсё... Раҫсейре ёҫхаләхё пётёмпех ҫентерсе пыраӳ, шура йанралсем—шура патша панҫахна пекех панҫахна, теҫсё... Анҫах ҫавантах тата тёнҫене хура пёлёт сырса илет, ёлөкхи самана килсе ҫаваранаӳ, тесе пашалтатма тытанаҫсё... Шупашкарта ҫаваш ёҫлекенёсем ҫёнё йөрке таваҫсё, теҫсё. Ҫаваш ҫёршывёнҫе совет йөрки тинех төреклёленет, теҫсё. Анҫах ҫавантах таҫта аякра ҫавашсемех ҫавашсене хирёҫ тапанна, теҫсё,— совет влаҫё ҫаваш ҫёршывёнҫе пётет, теҫсё, совет влаҫёпе пёрле ҫаваш влаҫё те панҫахаӳ, теҫсё...

Нумаи самах ҫўрет, төрлө самах, пуҫа ҫаваракан, кәкәра ҫуракан, ҫёрене сиктерекен самах... „ҫўретёр, самахра ёҫ тамаст вёт“, теҫсё ёҫпе пиҫнё, нушапа тарәхна тәнлә-пуҫла етемсем. Ҫанах та самах самахах йулаӳ, а ёҫё пулса та тараӳ... Укәлҫа касси ҫийеле тухаӳ... Укәлҫа кассисен хәйсен хастарләхё ҫитеймест пулсан та, вёсене тёнҫе пуләшаӳ... Ҫаваш ҫёршывёнҫе вёт пинтен пин ытла Укәлҫа урамёсем—вёсем пурте пёрлешсен вёсене хирёҫ кам пырайё?

1-мёш курәнни.

Кантурта Микулай, Мәнхырәм, Тийек, виҫтаватә ёҫне нынә хрестён. Микулай афитсерсем хуралра, йе паххутра тәхәнакан тумтирне; вәлпитё канёҫсёр каллә-маллә тупкаласа ҫўрет, йалан телефонпа калаҫаӳ.

Микулай (*телефонпа калаҫаӳ*). Аљдо, аљдо! Ҫаваш ҫырми вуләсё?.. Кам? Тийек? Совета ўкерҫёҫ, салатрёҫ тен... Халәх питё хумханаӳ... Мён тен? Вёлерсе пётерес, теҫсё... вёсен шәрши те ан йултәр, теҫсё... Ҫимха, ҫим! Утаман прапәршҫәка каләр—кантура пырсапах манпа телефонпа калаҫма тәрәштәр...

Мәнхырәм (*каллә-маллә уткаласа*). Хи-хи-хи! Каларәм — ан иртөнөр тесе... Пурәнасҗё тәк кәна... А? Ҙапла вёт тавансем? (*Ёҗне пынә җынсем патне пырса*). Мён. кирлө сире? Пайан пирён праҗник... ернипех праҗник.

Тийек. Ёҗкё пулсан праҗник, стәршина, а ёҗкё полмасан хо пиҗатын...

Мәнхырәм. Тухәр, кайәр... пирён вәхәт җук. (*җынсем пүҗёсене тиксе алакран тухма тытәнасҗё, пёр җыннән кәҗинтә ерех пухылкки курәнайт, айна Мәнхырәм васкасах хәваласа җитсе тәрайт*). А есё йулан... Мён кирлө? Ав тийек туса парё. (*Ёҗне пынә җын ерех кәларса парәйт, Тийекне Мәнхырәм айна вәҗди хут җырса хатёрлесҗё*).

Микулай (*телефон труккине җакса*). Ёҗлетпёр теттёр, кантур йёкехүрисем? Ёҗлетпёр теттёр... (*Аллне сётеле шарт җапса*). Малашне җапла айкашнине епё ан курам... Есёр мён аҗа-вәййи выҗатпәр теттёрим? (*Сётеле шаккаса*) Илтетре таврара вәрҗә тапранҗё... йун йухаҗ.

Мәнхырәм (*йәйшәлтатса*). Хи-хи-хи! вара епёр...

Тийек (*тарән шухәша кәйнә нек туса*). Та, та, Коҗә, мы снаем... (*Ёҗне пынә җын вәрвар тухса кәйәйт*).

Микулай (*хыттән-хыттән кәләйт*). Пур вуләсри йалсенҗе те кунён-җёрён хурал пултәр... Йалсенҗе пухусем туса кашни вунә җынран пёрне кантура суйласа йәҗдәр... Мана салтакра пулнә җынсем кирлө... Илтетре? (*Васкавәрләй тухса кәйәйт, Мәнхырәмни Тийек пүҗёсене пәркаласа, хулмуҗҗисене сиккелентеркелесе нимён тума пәлмесёр тәрасҗё*).

2-мёш курәнни.

Кантура Микулай (хёренкё хәй), Йёкёлти, унтан пуйансем пырса кёресҗё. Кёнисем хушшинтә вис-таватә җамрәк салтак пәшалсем җакнә.

Йакку. Ну акә пулѳе те... Епё калани пулѳе. Пётёрсё хайхисене... Пётём таврара аравё-йахёпе... пётём несёлёпе... аґапаґа таранѳен шаккасё...

Йёкёлти (*йайпалтатса тзункалаѳ*). Анѳах пирён Етремен сываратха... Шанкарпа Вёсри куттускарах темесёи вара?

Йакку. Ѓас кайёс хула сырми хысене...

Сынсем „виле сырми вёсене“, тесе шавласа илесёе. Йёкёлти икё аллине пёрле сятаркаласа тзунса сзурет.

Манхырәм. Хи-хи-хи! Пулѳе те ёс. (*Йаккува ыталаса*). Ну, танташ, пиртен пусне те тавёс. Аґа, епё сана хана тавам (*стәршина нјлёмне Манхырәм, Йакку, Тийек кёрсе кайасё*).

Ертел малтан пайпалтатса каласат, унтан хытйран хытй каласма тапратат, стәршина нјлёмнётје ерех ёсни, јсёрёлсе шавлани илтёнет.

Пёр пуйан. Вара кёсем саманана пёр ґухламасар айкашасё... Мён пушар пулнә кащранпа јсёр. Йакку та пётёмпех йёркерен туха пусларё.

Йёкёлти. Йаккува јпкелеме сук, таванәм. Вәл пулмасан есёр мён тума пёлёттёр. Унтан унән Микулайё кәна мёне тараѳ... Микулайран пусне кам йёркене тытса тараѳ? Сапла, ыра хуґасем, улпутәмсем. (*Стәршина нјлёмне кёрсе кайат*).

Тепёр пуйан. Ѓаваш сырминѳе вунтаватә сынна вёлернё, тесёе... Ак тамаша, мён кәна пулат... Тура кәна сирсе кайтар ёнтё...

„Сапла кирлё вёсене“, тесе шавласа илесёе.

3-мёш куранни.

Микулай пырса кёрет, апа пурте „мён хыпар“, тесе сырса илесёе, стәршина пулёмнётји јсёрсем шан пуласёе.

Микулай. Мён хыпар? Пурте пелеттёр—Хусанта польшевиксене үкernё. Мускав пётёмёшпе сёкленнё, теççё. Пётём җаваш тавринҗе те совет йулман, теççё. Шупашкар комиссарёсем Ыулхулана тараççё, теççё... Ну, ун синҗен кайран халлапланәпәр... (*Пайшал йәтнә самрәксем сине пәхса*). Есёр мён каләр, аҗасем?

Пёр самрәкё. Епёр кёсёр хамәр каспа хурәнлә сул синҗен хурал тәрса сёр касрәмәр... Типеварти кёпер айёнҗе выртрәмәр. Ай хәрушә та... сём тёттём... йёп фиксен те курәнмасҗ... Тата хурән синҗе тек тамана кашкәрҗё... пётём җуна касат сасси...

Тепёр самрәкё. А епёр Хурамал сул сине тухса выртрәмәр... Пёр кусатәран сасси илтөнмест... пётём җаваш тёнҗи вилнётәр ахәр...

Микулай. Ну йурё, аҗасем! Ыипер сыхләр. Пуринҗен ытла Хёрлё сар камантисем килсе перёнесинҗен сыхланәр... Пур иртсе сурекеке җарса мён ёспе-хыпарпа суренине тёпҗесе пёлёр... Йёритавра тәшман... расветкәсем... шпионсем... Ну, кайәр... халәх пуртне пухәнәр... Пирён штап унта пулё (*Пурте тухса кайаçсё, Микулай та телефонна каласкалайт те, тухса кайайт*).

4-мёш курәнни.

Кантура Маҗруне ыкса кёрет, унән аллинҗе тутәрсыххи пур, вәл нитё хуйхәллә.

Маҗруне. Кам та пулин пури кунта, ай суки сав?

Мәнхырәм (*пусне стәршина пулёмёнҗен кәларса*). А-а-а, хайхи килҗё те. Сәмах синех пулҗё... Йакку, Йакку...

Маҗруне. Пиҗҗене ваҗди апат-симиёс парас тетёп, йурёши?

*Стәршина нүлёмәнтен үсәрсем сиксе тухассё,
Матрўне хәраса үкнипе нимән тьёнмесёр пәхса тәраһ.
Йёкёлти кулкаласа вәрттән алак патне тайкаланса
пыраһ те питёрсе илет.*

Мәнхырәм. Ак пулҗё те... Туй таватпәр вёт...

Тийек. Тойа той пек томасыр—пирен йымык
наҗар мар (*тайкаланса таулан пек тәвай*).

Йакку. Ну, йәмәк Матрўне, Ваҗукпа епёр
нумай йевҗё сүретрёмёр... Кайан пулё... (*хәй аһтәхса
какәраһ*).

Матрўне (*хәраса, тьётресе*). Мён мәшкәллатәр...
Пиҗёне хупса усратәр... кәларәр аһа, вәл сире мён
турё...

Мәнхырәм. Йакку, еҗ пулҗё те вёт... Йёкёлти—
җупса кай та, Ваҗука айәр күлтер...

Матрўне (*кутән тьакса алакран тухасцән,
Йёкёлти аһа сул нўлет*). Кай, кай, Лерук пиҗёе, ватә
пуҗәпа...

Йакку. Есё мана тиркес терён, Матрўне. Пёлетне—
епё кам? Епё пайанхи кун патша вырәнёнҗе... Кама
кәмәл таватәп—пурәнё... кам хирёҗ пыраһ—җатма җинҗе
әшаләп (*какәраһ*)... епё... епё... Матрўне... маттур есё...

Матрўне. Пиҗёне кәларәрсам, Йакку пиҗёе...

Йакку. Кәларәпәр, кәларәпәр... анҗах ун вырәнне
сана хупсан йурамёши... Епё сана җын тәвәп...

Матрўне (*хурланса йёме нусласа*). Темён калаҗат-
тәр... суралнә җав епёр телейсёрсем...

Мәнхырәм (*Матрўне патне җывәхарса*). Хи-хи-хи,
айван җунәм... куттуска мар... хёве хупәпәр (*Матрў-
нене ыталама хәтланса*). Ну, Йакку, йураһ пулё...
Ғынсем хурал тәҗҗәр—епёр туй туса илер...

Йёкёлти. Ёмёр асанмалах шўт пулө.

Йакку. Маўруне... ймак... *(антәхса кайса кала-сайми пулат).*

Мәнхырәм *(Маўрунене ыталаса тытса).* Ата, ймакәм, старшина пўлемне... Каўџана џенсе килөпөр, Ваџука... Аџу-анў йалине тавәпәр... аџу-анў йалипе тўшек џине пәрахәпәр...

(Маўрунене еөтөрме тытәнайт, Тийекне Йёкёлти те пырса йавәџасџө. Маўрунз вөсене ывата-ывата йарәйт, џапла тәрмашина џөре Йакку та „Маўруне, маттур ймакәм“, тесе тайкаланса пыма хәтләнәйт).

5-мөш куранни.

Сасартәк Микулай пырса көрет, пурте џаварөсене карса тәрасџө, Маўруне џўснөпуснө турнейлет.

Микулай *(ўсөрсөм џине џилөллө пәхса).* Уллах таватәрим? Туй тавас тетөрим? Укалџа хапхи йуписем! Сирөн пуџра икө пусләх та пулин әс пури, йө џуки? *(ўсөрсөм пөр тәнмесөр старшина пўлемнелле шуса пытанасџө).* А есө, Маўруне мөн өџпе? *(Хәй телефон трупкине тытәйт).*

Маўруне. Ман мөн өџ пулмалла? Ху пөлетөн... пиџбөне апат-џимөџ күтөм.

Микулай *(телефонна калаџнә хутран).* Вара? Унтан?

Маўруне. Йакку пиџбө... Йёкёлти шуйттан... кантуртисем... Ваџука вальџи вәрлатәр, туй таватпәр... вара пиџбөне хупнә џөртөн кәларатпәр, теџсө... Намәсәрсөм... ватә пуџпа...

Микулай. Ну йөрө, апатџимөџне хәвар та, килне кай... џыххәна кантур хуралџине пар... Микулай хушрө

те. *(Телефонна калаҫай)*. Кам? Прапәршѳак? Утаман? Итлеха, тантйш: ман кунта ёҫсем наѳар. *(Стәршина пўлёмёнтье ўсёрсем шавлакалани, унтан кёлентье сёмёрни илтёнет, Маїрўне алак патнелле пырса телефонна калаҫнине хйла тйратса итлеме тытанай)*. Шупашкар каманти Йелѳёкре сёр каҫна, теҫсё... Халйх хёрлисем майлй калаҫма тапратай... Ман сынсем тарма пуҫларёҫ... пйшалёсене пйрахаҫсё „ху вйрҫ, ху ҫапйҫ“, теҫсё... Мён? Мён калан ҫав?.. Пулйшу йар... пайанах йлавпа ху камантуран вунй-вунпилёк пйшаллй етем йар... Хурамал урлй килѳѳёр...

(Пёр хулмуҫси сине пйшал сакнй сямрйк тўнса кёрет те Микулай патне пырса тйрай, Маїрўне тёрневёҫсён алакран тухай те алакран пуҫне курйннй курйман шалалла тўса итлесе тйрай).

Микулай *(телефон трупкине хурса)*. Мён калас? Мён хыпар?

Самрйк. Ах, Микулай пиѳе! Вара Тйпаҫ Ёлексейё Укалѳа касси йёкёѳёсемпе Хурамалра сёр каҫна тет... Пётём халйх вйл кёсёр Етременре пулай, теҫсё... Типёварти хурал тарса саланнй... Сана салтаксем халйх пўртне ѳёнеҫсё... мён тйвас? теҫсё...

Микулай. Халй пыратайп... гимха, аѳа... Есё куттуска кёрсе тух... Шйнкйр хуралё ан сывйртйр... Килеҫсех пулсан. гйваш сйрминелле сулйнайпйр... Анѳах Шйнкйра вёсёрме йурамаст... хамйрпа илсе каййпйр. *(Хйвйрт тухса кайаҫсё, вёсем тўхнй тўх Маїрўне тўлта пытанай, тўхса кайсанах кайалла кёрет те телефон патне тўнса пырай)*.

Маїрўне *(телефон трупкине тытса)*. Ах, катйршнайсем! Тёнѳе усалёсем... Мйшкйл вёт, пётёмпех мйшкйл... Мёнле калаҫаҫсёши ку мурпа. *(Стәршина*

пӱлӱмӱнтӱе ӱсӱрсем хытӱ кӱрлӱсӱ, Матрӱне телефон трупкине каллӱ-маллӱ савӱркалатӱ, савара та хытса пӱхатӱ, пӱр пусӱнтӱен те, тепӱр пусӱнтӱен те итлесе пӱхатӱ, хӱй йӱрес нек тармакланса калашатӱ). Хула сьрми вулӱсне парӱр... Утаман, Утаман тетӱп... Илтетши сав... Нимӱн йӱрки те сук... тақта вырӱсла лӱркени илтӱнет (*хытӱрах кӱшкӱрса*). Тийексем... писсӱрсем... кам унта кантурта... Утамана калӱр... Микулай килме хушмарӱ тейӱр... Кирлӱ мар тесе калаӱт, тейӱр (*телефон трупкине сакат те шарса кӱйма тытӱнатӱ*). Ех, сӱр сӱтнӱсем. Мӱн пулатши ӱнтӱ мӱскӱн пиӱӱене... (*Сасартӱк тӱрӱнатӱ те „вара тӱмхӱ“, тесе каллӱ-маллӱ пӱжкӱласа илеш, унтан кӱмака патне тӱпса пьрса вутӱ сӱклемӱ хушшинтӱен пуртӱ туртса кӱларатӱ, тӱпса пьрса телефон трупкине кантӱрине касса тататӱ*). Акӱ, ак сӱретӱр ӱлӱмрен хыпар... Каласӱр ӱлӱмрен Хула сьрмипе... Хурамала ӱпас... Ёлексӱе ӱсрах ӱнес (*телефон трупкине алла илсе тӱпса тухса кӱятӱ, стӱршина пӱлӱмӱнтӱе ӱсӱрсем вырӱсла акӱрашса йурласӱ*).

6-мӱш курӱнни.

Кантура ирхине пынӱ пӱянсен ушкӱнӱ пьрса лӱрет. Кӱрекенсем хытӱ шавласӱ, пӱшал йӱтнӱ самрайксем Тиллӱеикӱ йентӱен тытса кӱресӱ; шавланине илтсен стӱршина пӱлӱмӱнтӱен ӱсӱрсем сиксе тухасӱ; Тилли сӱпатапа, пилӱкне кантӱра сьхнӱ, майне хӱрарӱм сурпанӱне тӱркенӱ, унӱн аллинтӱе хут хутасӱи пур.

Мӱнхырӱм (*тайкаланкӱласа*). Мӱн ку, кам ку? Хайхисен йевӱине тупрӱрим?..

Пёр пуйан. Ку йевѣи кăна мартър ахър. Ку комиссарех пулас, шуйттан.

Тепёр пуйан. Вара йала сѣрѣпех килнѣ те, укълѣа хуралси патѣнѣе сѣр каѣна... Епѣ халлапсем-йумахсем пухатăп, тет. Ъаваш йуррисене, сăввисене, такмакѣсене сьрса сьуретѣп, тет.

Виѣсѣмѣш пуйан. Вѣсем вѣт пѣтѣмпех хьуреллисем... Куртăмър ѣнтѣ нумай ун пек халлапсăсене.

Тилли (*кăсйинтѣен куслăхне кăларса тăхăнса*). Вара есѣр, тăвансем, мѣн сьпсăнтър сав мана... Епѣ кама сийен туни пур... Епѣ ѣнтѣ пѣр сьулталăкранпа ѣаваш сѣршывѣ тăрăх сьуретѣн... Пур тѣлте те пултăм... Тăван сѣршыва урлă та, тăрăх та каѣрăм.

Пуйансем (*пѣр харăс*). Есѣ сьурѣн... сьуресех йакатрър ѣнтѣ пире. Халлап пуѣтаратăп тет (*ахăлтатса кулаѣсѣ*).

Мăнхырăм (*сѣтел хушшине ларатъ, ун сьумне Тийек тырса ларатъ*). Ну кам есѣ? Мѣшѣн есѣ Етремене килсе сапăнтăн?

Тилли. Епѣ, тăвансем, Хырла Пуѣ етемми. Епѣ ѣаваш сăвăѣи. Халѣ ваттисем каланине, халăх йуррисене, сăмахѣсене пуѣтарса сьуретѣп. (*Пурте „ухмах-и вара ку, ѣе йури ухмаха перетши“, тесе ахăлтатса кулаѣсѣ*).

Мăнхырăм. Ну ѣейе те, ырă сьын... Есѣ вѣреннѣ сьын та пулас?

Тийек. А оксы номай? Кыларса пар оксына?

Тилли. Аптăрамалла сирѣнпе, тăвансем... Вара мана пѣтѣм ѣаваш тѣнѣи пѣлет... Епѣ „Хыпар“ хаѣат кăлараттăм... Ман пѣр пус уксам сьук... Мѣн ырă сьынсем панă сăкър-тăварпа кăна тăранса сьуретѣп.

Пуйансем. Ашта вѣреннѣ есѣ? Писсара йурӑхла сын пулас есѣ?

Тилли. Епѣ Хусанта семинарيره вѣренсе тухрӑм... Аккатемийе кѣрсеттѣм те—вѣренсе пулмарѣ... Самани улшӑнѣ.

Тийек (*ёненмесѣр кулжаласа*). Есѣ ҫаваш архийерейѣ полан полат? (*Пурте ахӑлтатса кулаҫсѣ*).

Мӑнхырӑм. Йакку, курнӑи есѣ ҫакӑн пек ҫаваш паҫашкине? Ак самана—комиссарсем те паҫашкӑ пула пуҫлареҫши вара?

Йакку (*вырӑнёнъен тӑрат те Тийеке ыталаса стӑршина нӑлӑмне утай*). Аҫа, аҫа... Аҫа Микулай майлӣ... Епѣр сыпӑпӑр.

Мӑнхырӑм. Епѣ те, епѣ те... Кирек мӣн хӑтланӑр хӑр.

Йӣкӣлти (*Тилли патне тайкаланса ырсӑ*). Сана ҫапкалареҫ пулӣ, шӑллӑм? Мунҫа кӣртреҫ пулӣ. Епѣ те сӑмсунтан ырсӑ тӣртеми тен (*аллине ырсӑ тӣртет, ҫак вӑхӑтра Микулай ырсӑ кӣрет*).

Микулай (*Тилли ҫине тӑр пӑхса*). Ҫакӑимха вӑл? Есѣ кам? Мӣн еҫпе ҫӣретӣн... Йӣрлес терӣним? Шӑшласа ҫӣретӣним?

Тилли. Йулташ, мӣн калаҫатӑн есѣ? Итлӣрха вара...

Микулай. Кам есѣ?

Тилли. Вара есѣ пӣлетӣн те мана... Хусанра салтаксен сӣесӣнҫе епѣ те пулнӑтҫӣ... Епѣ „Хыпарта“ еҫлеттѣм... Епѣ ҫаваш ҫпектакӑлӣсенҫе выӫаттӑм... Епѣ ҫаваш кимӑнне сӑвӑлласа патӑм... Епѣ ҫаваш хорӣнҫе йурлаттӑм.

Микулай. А-а-а! Есѣ ҫаваш натсионалисӣ... Мӣн халла кунта лекрӣн?

Тилли. Епё җаваш йуррисемпе йумахсем пуҗтаратӑп... Ашмарин ваҗҗи... Никкоҗски ваҗҗи пуҗтаратӑп...

Микулай. Пёлейместёп... вӑхӑҗё җав ёҗе питех килёшмен пек... Санӑн хут таврашё те пури?

Тилли. Ак манӑн мантат пур (*х, т парат*).

Микулай (*вуласа тухат*). Ах-ха-ха! Ахтономиллё... ахтомопиллё... оплаҗ. Есёр Хусанта җаваш керпё, җаваш йалавё тунӑҗҗё... Вёсене хут җине тёрлеменҗке... Наҗар-тарах мантат җырса панӑ сана җаваш комиссарёсем... (*Шайалла җамрайксене*). Илсе кайӑр, Шӑнкӑр патне пёрле хупӑр. (*Җамрайксем Тиллийе сётёркелеме тӑтӑнассё*).

Тилли. Вара есё, йулташ... епё ёмёрне... җаваш халахё сывӑ пултӑр... мёскён халах пёрлештӑр... җӱлелле хӑпартӑр...

Микулай (*җилёллё*). Ну, ну! Илсе кайӑр хӑвӑртрах — унта кайран курӑпӑр.

7-мёш курӑнни.

Кантура жалитӑҗен курӑнман җынсем тӑпса кёреҗҗё; турте хашкаҗҗё, васкаса калаҗҗё.

Пёр етем. Вара Хурамал йенҗен Етремен җине хура пёлёт пёк халах килет темесҗҗёи? Мён тӑвас? Вьӑхӑҗёрлёхе епёр хиртен киле хӑваласа тавранас тетпёр...

Тепёр етем. Шахтор пайан ирлех Вӑтам каспа иртсе кайнӑ тет. Пайан Етременре пулатӑп тенё тет. „Ан хӑрӑр“, тесе хӑварҗё тет.

Виҗҗёмёш етем. Йун тӑкни җитё, тесе калаӑ тет. Пётём таврара җын вёлерни җарӑнё, тесе калаӑ тет. Җаваш йёрки пулаӑ, тесе калаӑ тет. Шупашкар маних-весне вуласа парӑп, тесе калаӑ тет.

Микулай. Кайаксем пек ан хавхаланар җав есёр. Хёрарамсем мар вёт есёр. *(Телефон патне калаҗма тесе пырай те тун хавалёне ахарса йарай)*. Ку мён пулҗё? Хаҗан? Кам? Йёритавра ташман? Йёрлевҗсем, шпионсем...

(Старшина пулёмёнтен үсёрсем сиксе тухаҗсё. Микулай тән сухатнй сын пек акарамай, Йаккуна Майхырма пыра-пыра кайкёрёсентен шаккай. Пурте „хайхисем телефон трупкине касса кайна“, тесе шавлаҗсё. Йекёлти „ак шыврисем, ак арсурисем“, тесе тупкаласа сурет. Халэх хушининте „пётрё, килтёс хайхисем“, тенё сасасем илтёнессё. Нумайёше тупса тухса кайаҗсё, үсёрсем кайт урәлнй пек пулса старшина пүлёмне кёрессё те, тухаҗсё те).

8-мёш курәнни.

Кантура Максам Иванҗа пырса кёрет. Пурте шай пулаҗсё. Максам Иванҗан сылтәм аллинте таваш пукварё. Микулай кантурта пётёресе тупкаласа сурет.

Максам Иванҗа *(Микулай иенне кайт пусне тайса илсе)*. Ну сывахи халё, Кола? Мён вёриленсе тупса сурен? Ху ирёкёпех хана ху тар җирне үкертёним?

Микулай. Максам Иванҗа, ан кала апла. Ман вәхят сук апла шүтлешме.

Максам Иванҗа. Есё пёлетён—манән та вәхят пёртте сук... *(Пукварне кәтартса)*. Ак... мана шулра утмәл сиҗё аҗа кётсе ларай.

Микулай. Ну сук-так сук—сан та вәхят сук, манән та вәхят сук... апла пулсан мён калаҗасси пур?

Максам Ивантја. Коља, епё санпа җантан калаҗма килтём. Есё ман аҗам, епё сана вёрептсе калартам... Мёнле вайя выљама тытанта́н есё? Аҗта кайа́т сан ёсё? Кам вёсне-хёррине тупё сан айкашавённе?

Микулай (*сассине хяпартса*). Максам Ивантја, Максам Ивантја...

Максам Ивантја. Ан пўл ман самаха... Есёр нумай калаҗрар ёнтё... Мана та калама тивёслё. Пётём таврана вут хыпна... Ёмёр пулман вярҗа тапрантё. Манта́рэн хресҗен йунё шыв пек йуха́т... Җавашсене есёр выљахтёрлөх выранне, җөлхесёр йанаварсен выранне карта пуҗларар... Кам паҗё сире җав ирёке?

Микулай. Епёр айяпля мар унта, Максам Ивантја! Вярҗа каларакансем епёр мар... Вёсем калартёҗ ана... Вёсене кирлё пултё валь.

Максам Ивантја. Җак тёрёс мар, Коља! Вярҗа лаплантё, пурянаҗ йёркене керсе пытё... халәх канса сывларё... Есёр ана каллех пятратса йатар... Камшан пятрататар? Йаккушан, кантур җинавникёсемшён, Җиркү кассишён халәха пятрататар... Җаваш хура халәхё хайён историйёнҗе җёнё цусма җине пусрё... хайне ирёклөх илтё... Есёр ана кайалла туртаттар... Мёнле шухашпа, мёнле прокраммапа есёр хёҗпашал җөклетёр?

Микулай. Пирён шухаш, пирён прокрамма—асля Раҗсей, җапла патшаләх... Пётём темократти... пётём интеллигентси...

Максам Ивантја. Коља, итле мана, пусаран: ан сёмлен... вилнё мөлкесем хыҗсан ан җуре... Пёлетне есё—пусмарля җаваш халәхё җав җапла патшаләхра выҗа пурантё... Җураләхра асаплантё... Мён кирлё сана? Җаваш җёршывё уйрам патшаләх йёрки тума тивёслё пултё...

Микулай. Максам Иванѣ! Ҙак халлапсене тахсанах пелетеп епё. Вёсене итлесе халхам җёрѣ ёнтё... Епё хам та Хусанта аташма тапратсаттам... Пёрлешуллё җаваш җемстви, вырас парламёнѣнѣ җаваш фракси, җаваш копператсийё, җаваш култтурла ахтономийё, җаваш истатёлстви, театтарё, натсионалла фонѣ... җаваш ерхерейё... Ха-ха-ха! Пурте телёк җав... Ҙав ёҗе җийеле каларас телёшпе епёр җаваш полккипе кайса Шупашкар советне, Шупашкарти полшевиксене җапса салатма турамар... Пирён ёҗ тухмарё, ман йулташам, җаваш җарён пуҗлахё хурлаха тусеймесёр хайне хай персе вёлерѣ... Халё җав ёҗе җаваш комунисёсем таваҗҗё иккен... Камсем вёсем? Аҗган җиксе тухрёҗ вёсем? Җавашан рапоѣзи клас җук, йепле майпа җав җук класан парттийё пулмалла?

Максам Иванѣ. Җавашан ёҗхаләхё... патраксем пур... җаваш җаппа җарамас... унан җухәнёсем...

Микулай (*нитё хёрёллё*). Епё илтрём—есё халәха ахтономийе пула җавашсен промышләннәҗ җуралса аталанё, култтура хаватлаланё, җаваш университеѣсем пулёҗ тенё. Максам Иванѣ, есё нумай курна сын, есё нумай пелетён... Анѣх есё йәнәшатән... Нимён те пулас җук... Җаваш халәхё ирёклё йёркепе пурәнма тивёслё мар... Ахтономи йёркипе вал пулашу парас җук... Җаваш хресѣенёсем ёмёр йута паханса пурәнма хәнәхнә. Ав, итлеха пухусенѣ—җаваш правитёлстви тесен пурте ахалтатса кулаҗҗё... Җаваш култтурё? Халлап, җавар тутине сайа йани. Епёр пуквартан җулелле нихәсан та хәпарас җук,—Җаваш хресѣенё хай җёлхинѣн хайех тунаѣ... Вёсем вырасла вёренесшён... Җаваш интеликентсийё ёмёртен вырасланса пыраѣ... Җаваш җёршывё... Типнё, хәрнә җёршыв... Палестина... Йеврейсем тёнѣне саланна пек пирён те саланмалла...

Макҗәм Иванҗа. Җак, Коља, пурте патша ырләхә... Авалхи йәрке сәрәмә... Җав сәрәме җәнә йәрке сирә... Ирәке тухнә хура халәх җәнә пурләх тавә, җәнә култтура тавә, тәнҗе йәркине кәрә... Шкул еҗә, җәр еҗә, пурәнәҗ сәнә-питә улашәнә...

Микулай. Пётәмпех кулашла сан сәмахху, Макҗәм Иванҗа! Аҗа әсәпе каласатән җав есә... Кам җаваш җәрәнҗе хапрак-савәт тавә, кам кәпитал парә?.. Кам җаваш хресҗенне җәр парә?.. Җаваш ахтономийә—тәнҗе кулашә, тәнҗе мәшкәлә пулә... Халәх ёнси җине җәнә харам пырсем уләхса ларәҗ... җәнә җинавнәксем, җәнә пүрократти, вәсем җаваш пуләҗ, анҗах вәсенҗен мән усси пулә?

Макҗәм Иванҗа. Апла пулсан улпутсем, исправнәксем, купсасем җаваша ыра тавәҗ пула?

Микулай. Улпутсем мар, исправнәксем мар, тийексем мар, пирән Йакку та мар—вырас култтурлә пуршуаҗи, пирән Лариван хуҗасем җаваш хресҗенне ыра тавәҗ... вәсем хапраксем, савәтсем лартәҗ, халәха еҗ парәҗ, интустриллә еҗә вәрентәҗ... Җаваш хура халәхне кәпиталисәм хуранәнҗе пәҗерсе кәлармалла... унан натсионаллә хуппине җапса салатмалла... сәнне-питне хула култтурәпе, вырас култтурәпе җутатмалла...

Макҗәм Иванҗа. Коља, итле мана: ку сәмахсене епә ёмәрәме нумай илтнә... Епә ёләкрән җапла каласакансемпе кәрешсе тәрмесәнҗе ларнә... *(Урамра халәх хытай шавлани илтәнәт, стәршина пүләмәнтәи җсәрсем те канәссәрленсе пәр тухса, пәр кәрсе җүрәҗсә).* Ну җитә каласма. Каласни сайа кайса кәна пыра... Епә сана ак мән калама килтәм: Етремен пәлхавне җар, хуралсене киле салаҗ, халәха ләпланса Шупашкартан килекән җара тирпейлә кәтсе илме хуш, ху катамккә

ҫак та, кәмәлу пулсан ырәс културлә пуршуаҫине шырама кай... Тәнҗе тәрәх ҫил вәҫтерсе сүрән—анҗах тупайман... Унтан, йулашкинҗен ак ҫакна калас тетеп: епә ҫавәншән килнә те... Халех тух та Шәнкәр Иванһе Вәҫри Ентрине кәларса йар. Унтан есә Тилли сәвәҫа тытса хупнә теҫсә... Есә халә ҫамрәк ҫапла айкашма... Кам сана ирәк паҗә?

Микулай. Макҫәм Иванҗә—Етременре вәрҫә... Таврара фронт. Епә кунта коментант, ҫар пуҫләхә... Ан ҫыхлан пирән еҫе.

Макҫәм Иванҗә. Коҗа! *(Хыттәйн-хыттәйн тарәхса)* Кәлар халех айәпсәр ҫынсене.. Есә вәсене Җаваш ҫырмине илсе кайасшән теҫсә... Есә вәсен пуҫне сийе-сшән... Апла тума халәх памә сана.

Микулай *(тәупкаласа сүресе)*. Макҫәм Иванҗә! Кай ман патран... ан калаҫ... пулмасә вәл... Йе пуҫ, йе виләм—ман умра урәх ҫул ҫук. Илтетне—урәх ҫул ҫук! *Телефон савәтне пырса шаккай*).

Макҫәм Иванҗә. Коҗа, йөркене кәр, итле, аҗам. Вәсен йунә тәкәнас пулсан сан пуҫна кәна тивә.

Микулай *(тәун хаваләне тарәхса)*. Тивсен тивтәр... Пулсан пултәр... Кайалла пәхма ҫук. Кайалла ҫавәрәнма, кутән җакма май ҫук. *(Урамра халәх калама ҫук хытә шавлайт. Макҫәм Иванҗә татах калайт, анҗах айна Микулай итлест, каллә-маллә тәупса сүрет; Макҫәм Иванҗә аллине сәлтет те тухса кайайт. Микулай телефон савәтне пыра-пыра вуҗверна шаккаса илет.*

9-мәш курәнни.

Кантура Лариван хуса, патәйшкәй, Ниня Йехремәйнәй, Калта Тимукә, прусвириәй, Лапсәркка Мариә кәрәсә. Пурте хашикаҫсә, васкаса пәрпәрин сәмахиә

*пѣлсе каласасѣ. Лариван хуса алминѣ плаштѣ
пѣтѣксѣ тѣматан, патѣшка алминѣ вѣрам тѣя,
Нинѣ Йехремѣвнѣпа Калта Тимукѣ шлепке коропкине
пѣрле икѣ иенѣен тѣтса сѣресѣ, просвирнѣ темѣн
тѣхлѣ тумтир йѣтнѣ, Лапсѣркка Марѣе сѣмакункѣ
кушалѣ сакнѣ.*

Микулай (*хытѣ хѣтѣрса*). Ку мѣн? Мѣн кирлѣ сире? Мѣн пѣлхав кѣларса сѣретѣр? Хѣвѣр мѣлкѣртен хѣвѣрах хѣрарѣрим? (*Стѣршина пѣлѣмѣнѣн ѣсѣрсем сиксе тухасѣ. Пурте пѣрпѣринѣ саврѣнса пѣлхана сѣсѣ*).

Лариван хуса. Ну, Микулай, есѣ кирек мѣн ѣсле— епѣ кайатѣп... Хусана тухса кайатѣп... Епѣ санран хѣш сѣлпа кайсан меллѣрех пулѣѣѣ тесе йѣтма кѣна килтѣм.. Ман пар лаша хатѣр...

Пѣѣшкѣ. Коѣа, ырѣ тѣванѣм Коѣа, ман мѣн тѣвасши?

Нинѣ Йехремѣвнѣпа Калта. А нам, а нам кута?..

Микулай (*тата хытѣрах хѣтѣрса*). Мѣн ухмаханатѣр есѣр? Кайѣр та выртѣр кѣмака сине.

(*Микулайна никам та итлест, пурте тѣуникаласа сѣресѣ*).

Просвирнѣ (*Микулайна пырса тѣртсе*). А еп, Миколай, Шихрана кайас тетѣп... Олатыра кайатѣп...

Лапсѣркка Марѣе. Сѣр сѣтѣр ѣнтѣ Етремен йалне, сѣр сѣтѣр... Килсе ѣикрѣм пуса... Пурте сана вѣте сѣсѣ, килсенех вѣте сѣсѣ, те сѣсѣ... Йакку тусѣ, те сѣсѣ. Епѣ мѣн ун тусѣ пулма...

Микулай (*нитѣ хытѣ кѣшкѣрса*). Ъранатѣри есѣр, тилѣсем? Мѣн урса кайнѣ есѣ?

(*Пурте Микулай патне кѣпѣрленсе пырасѣсѣ, пурте шавласа мѣн тѣлхе сине килнѣ йна каласѣсѣ: „а-а... есѣ ху тарасшѣн, сан йѣйѣрна йѣнертѣк хывса хунѣ, есѣ*

пире пӑрахасшӑн“, тенӗ сӑмахсем илтӗнеççӗ. Проçвирнӑ „мин коратпыр инти“, тесе йӗме тытӑнай. Лапсӑркка Марие „Çӗр çӑттӑр ӗнтӗ Етремен йалне“, тесе йӗме тытӑнай. Çакна курса-илтсе ўсӗрсем те стӑршина пӗлӗмӗнтӗн тухасçӗ те, хуйхӑлӑ сулланса çӗреççӗ. Микулай пӑшалне кӑларай те, унна йӗритавра савӑркаласа калай).

Ан шавлӑр... Кам кӑна çенет — перетӗп (пурте тӑп пуласçӗ). Пайан каçпа Ывӑш çырминçен Утаман прапӑршӑк килсе çитет... Вӑл салтаксемпе килет. Епӗ Тӑпаç Елексейӗнçен хӑрамастӑпӑр... Укӑлça касси йӗкӗтӗсем пурте хула тӗми хыçӗнчи вилӗ çырмара пулӗç... Кайӑр килӗрсене...

Паӗӑшкӑ. Каймастӑпӑр... епӗ килтен тухнӑ ӗнтӗ... унта халӑх...

Лариван хуça. Ну сыв пул, Микулай! Епӗ кайрӑм... Сана та ӑсрах тухса кайма сунатӑп...

Нинӑ Йехремӑвнӑпа Калта. А нам тайте мантат... в Чебоксары... на сӑест рапотников просвешӗнийӑ (Калта куçлӑхне ўкерсе çӗмӗрет).

Паӗӑшкӑ (пӗрре Микулай патне, тепре Мӑнхырӑм патне тупса пырса). Мана та, ыра тӑвансем мантатсем çырса парӑр... Пӗр мантаӗпе епӗ Шупашкара çуçe кастарма кайатӑп... кӗнекесем куçарса пурӑнма кайат, тесе çырӑр... тепӗр мантатне Хусана ерхерей патне ӑиркӗ еçӗпе кайат, тесе çырӑр...

Проçвирнӑпа Лапсӑркка Марие. Пире те хут парӑр, пире те сыру парӑр!

Микулай. Итлӗрха, итлӗр... есӗр ӑсран кайнӑ... (Айакра ик-виçӗ хут пӑшал пени илтӗнсе кайат. Çакна илтсенех Микулай вульверне кӑларай те: „аха, сывӑхарай“, тесе васкаса тулалла тухса кайат. Ун

*хыссын нурте пёрнепёри тантаса тухассё, Майхы-
рэм тек тўретье витёр сикесшён хйтланса илет,
унтан айна Тийек савйтса илсе тухайт. Пёр вайхата
Йаккуна Йёкёлти тёрса йулассё).*

Иакку (*тенкел сине ларса*). Ну, кайрёсим... Кайат-
пёр, Лерук пиђе... Кайатпёр... пирён мул... шах-
лиђесем...

Йёкёлти. Каймалла пулђе, хусам, каймалла... Ларас
мар кунта... Сармаса Атл урла кассан тән кенё тет...
Кайа йулас мар пирён те (*Йаккува ййтса тёратма
хйтланайт, сак вайхатра Васук тўпса кёрет*).

Васук. Мён лараттар есёр... лаша хатёр... кёрене
кўлтём... ну йуртай те ёнтё вай (*Йаккува икё йентён
илсе тухса кайассё, Йакку аламалла мар саймхсем
каласа пырайт*).

10-мёш курәнни.

*Кантура васкаса, куспусне тустарса Микулай
кёрет, кайи сумёнти вулверне пёр тытайт, пёр
йарайт; ун хысёнтен Кайтай кёрет.*

Микулай. Ан кала мана сапла, Кайтй, ан кала...
(*телефон савитне вулверне пырса шаккайт*). Епё пёђе-
ђен... тункатасем вёсем самраксем... Кус умёнђех
татса кайна... Ёимёр... вайхат ситё... Утаман кайа кил-
тёр... Тавайпёр епёр тистиплиня... епёр пёлетпёр...

Кайтй. Пёлетне есё, сисетне—епё санпа йулашки
хут каласма килтём... Пёр ерне ёнтё сана ўкётлерём...
нумай куссулё такрам... Урах апла пулмё... Коља,
Коља...

Микулай. Ех, Кайтй, пёлетёп ёнтё малтанах есё
мён калассине...

Кайтй. Коља, итле мана... пайрах пайшална, лаплан...
Есё пёђе пёр пус. Сан хутна никам та кёрес сук.

Есё йанаш ҫулпа ҫўресе пётетён... Коља, пёлетне — Тапаҫ Укалҫа кассинҫе лараҫ ёнтё. Есё пёлетне — ҫак сехетре Шупашкар каманти килсе ҫитмелле...

Микулай (*пуҫне шарт ҫёклесе*). Аҫтан пёлетён есё? Мён пёлетён есё?

Каҫтӳа. Епё пурне те пёлетён... Епё хам куртӳам. Епё ирпе хам Хурамала кайса килтём... Епё сана йури суйрӳам: кӳмпана кайатап тесе каларӳам...

Микулай (*хытӳа тёлёнсе*). Есё? Хурамала? Каҫтӳа, мёне пёлтерет ку? Есё те ҫанласах мана хирёҫ кёре-шешёни?

Каҫтӳа. ҫакна та сисместёни есё? Епё пуҫпа-кӳмӳалпа вёсемпе... Вёсен тёрёс... Миҫе епё сана каланӳа... Анҫах манӳан ҫёрем, манӳан кӳкӳрӳам .. Коља, аставатна — ҫёмпёр шкулёнҫе пёр ҫурхи каҫ санпа ҫеҫеке ларнӳа улмуҫси айёнҫе лартӳамӳр... Вёри ҫил вёрсе ўтпёве кӳтаклаҫҫё... ҫёнтерлё пёлёт витёр уйӳах йӳл кулса шӳаваҫҫё... тухаҫҫё... пытанаҫҫё... Есё мана, ёмёр савӳп, ёмёр аҫашлӳп, ёмёр итлӳп терён... Коља, аставатна — иксёмёр тупа турӳамӳр... халах хушшинҫе, нушталлӳа ҫӳаваш хресҫёнё хушшинҫе кӳна пурӳанса иртерме тупа турӳамӳр... Ёмёр йалта пурӳанӳпӳр терёмёр, тёттём йал етеммисене вӳй ҫитнё таран уса кўрӳпёр терёмёр... есё акроном пулӳп терён, епё тухтӳр пулӳп терём...

Микулай (*аллите пуҫне тӳрмаласа*). Ан калаҫ ун ҫинҫен... Ан асӳантар ун ҫинҫен, Каҫтӳа...

Каҫтӳа (*атӳаши сасӳана*). Коља, Коља, манӳан ҫунӳам... Манӳан урӳах никам та ҫук... Мана шелле... Ман ҫёре ҫыххине ан тат... Епё саншӳан ҫунни тёнҫене шӳанӳа-ҫаймё... Есё вӳрҫа кайсан, есё суранлӳа пулсан, есё тыткӳана лекёнсен, епё пуҫа ниҫта ҫикме пёлмерём...

Есё пёлетён—тўсеймесёр епё хам та сестра пулса вәрса кайрам... *(Куссулпех йёме хатёрленсе)*. Пәрах, Коља, пашална, аҗа шула, епё сана пытарәп, никама та памәп... епё сана сәләп... пыра киле сана каҗарёс... җаваш сёршывёнҗе ирёккёнех пурәнма парёс. Коља, Коља! *(Шырса алминтён сакәнайт)*

Микулай *(хурланса иккёленнё нек пулса)*. Канлө пурәнәпәрши вара... Иксёмөр пөрле пурәнәпәрши вара... Кайтә, Кайтә! *(Сўснусне тәрмаласа нумайтҗён шухәш-ласа тәрәйт)*. Сук, пулмаст, пулмаст!.. Епё аҗа тўсей-местөп... Епё хам сәмах урлә хам кайма пултараймастәп. Епё хам ўттире сәласшән халәха улталама пултараймастәп. *(Сассине сўлелле сөкленёсем сөклесө)*. Епё вёсене ёненместөп... Епё вилмесёр кёрешме пәрахмастәп... Епё йулташсене пәрахма пултараймастәп... Епё вәрсәра пёҗҗен виҗё нимёсе ирёклёрен парәнмарәм... штыка аләран сәпса ўкёриҗҗен сәпәсрәм... Епё салтак, епё офитсер... Епё хам сәмах сине хам тәрәтәп... Кайтә, епёр вәрсәра, епёр фронта... Вәрсән хәйён саккунёсем пур, сав саккунсем хайар, анҗах вёсенҗен иртме йурамаст...

Кайтә. Коља, Коља, җунәм! Йулашкинҗен калатәп... пәрах... аҗа манпа. Епё сана йәләнатәп, куссулпе тархаслатәп *(йерипен йёрсе)*. Коља, Коља!..

Микулай *(Кайтә патёнҗен телефон савәтҗө патне пырайт те, каллех аҗа вульверте шаккайт)*. Ах усалсем! Хәсан килёши Утаман? Ун җух пөлөпөр, пурне те тупәпәр!

Кайтә *(йёме тәрәнайт, куснусне шәлжаласа илет, нусне сўлелле сөклет, кәймәне нитё хытарса каласәйт)*. Коља, пирён хушәмәрта нимён те йулмаст-тәр ахәр...

Епёр пёри пёр йенне, тепёри тепёр йенне уйяралса кайатпяр...

Микулай. Кайтӓ, мён калақан есё? Епё тавӓранӓп...

Кайтӓ. Епё ӓнаканӓ пёлместӓп... анӓах епёр пёр-пёрне малалла паллассине сахал шанатӓп... Ҷилтӓвӓлсем иртрёс... Пётём ӓуна силлерёс... Кӓмӓла хуҶса пӓтратрёс... Йурё, пултӓр Ҷапла! Епёр уйӓрӓлатпӓр... Анӓах, Колӓ, йулашкинӓен мана пёр сӓмах пар... Есё мана итлемерён, халё епё каланине пёрре те пулин вырӓнӓҶа хур... Ху есё кирек ӓста кай, анӓах Шӓн-кӓрпа Вёсрийе халех ирёке кӓлар... Епё паҶарах аттепе те килесшёнӓӓё... Ху пёлетён, есё вёсене илсе кайсан вёсен пуҶсем сұхалма пултараҶсё... Кунта Утаман килмелле тетён... Пёлетне—Утаман Ҷырма кассинӓе вунтӓватӓ хресӓене персе вёлернё...

Микулай. Кайтӓ, ӓна манран ан ыйт... Ан Ҷыхлан... ВӓрҶӓ йӓли—пуҶ Ҷине пуҶ, шӓла хирёс шӓл, йуна хирёс йун...

Кайтӓ (*тармакланса кайса кӓшкӓрса*). Есё вёсене те памастӓни? Апла пулсан итле... урӓх ман куҶӓм сана ан куртӓр. Ҷак минутран пуҶласа епё санӓн тӓшману. Епёр вёсене сана памастпӓр. Вёсене есё ман пуҶ урлӓ, ман шӓмшак урлӓ каҶсан кӓна тёрме алакёнӓен илсе тухӓн. Мён те мён пулас пулсан, епё сана малтанах ылханатӓп, ылханатӓп, ылханатӓп (*пуҶне икё аллите тӓтса тӓпса тӓгса кайат, Микулай „Кайтӓ, Кайтӓ“ тесе кӓшкӓрса йулат*).

11-мёш курӓнни.

Кантура Ухиме хашкаса пырса кёрет. Кайит тӓрсан хуралта тӓракан Ҷынсем пырса кёресӓё.

Ухиме (*Микулайя пырса саканса*). Ах, аҗам, аҗам! Мён айкашатәр есәр. Аҗа, аҗам киле. Миҗе каҗ ёнтё килте пулман. Пурттенкку та йёпе-тёр. Йёритавра шавшав, хёспашал... Йакку та Ваҗукпа „куҗ ан куртәр, стантсәна кайатәп“ тесе тухса кайрё... Килте выльах-җёрлөх... җахҗёпё... Урамра пурте урса кайса шавлаҗсё. Аҗа, аҗам, аҗа, ывәләм... епё пёҗҗенех, аҗа...

Микулай. Кай, аннё, киле, кансёрленсе ан сүре... Килте лар... епё җасах пыраймап.

Ухиме. Сук, ывәләм, сансәр пуҗне каймастап... Темён курән ку җухне... пур тёлте те шавшав... йәткаҗка... Есё вёт ман куҗкёски пек ывәләм... санран пуҗне ман... (*йёрет*).

Микулай (*амәшне ыталаса савәтса кәларат*). Аннеҗём, савнә аннем... пыр киле... таврән... мана кёт... епё таврәнәп... таврәнәп (*асатса алыкран кәларса йарат*).

12-мёш курәнни.

Микулай пётҗен тәрса йулат, уткаласа сүрет, патё ывәиннә пек курәнәт, пёрмай хәйпе хәй каласат.

Микулай. Кайрё мёскён карҗак... Кайрё мана кәкәр ёмтерсе үстернё аннем. Пёҗҗен йултам, тет. Аҗа киле, тет... Аҗта пулөши ман килём? Аҗта хурапши пуҗәма? Ах, пуҗәм ыратаәт... җёре касәлса анаәт... кәкәр хёртет (*пуҗне икё аллипе тытса сүрет, унтан тўрреҗе патне пырса тәрат*). Хура пёлёт йухат, пёр пёлёт тепёр пёлёте татпаса иртет... Силтавәл... йәмра җашлата-җашлата авәнса тәррипе җёре перёнет... Каҗтә та кайрё... Җунәм Каҗтә! Манән сунатлә вёҗенкайәкәм... Сук, сук, епё пёҗҗен мар! Епё таврәнәп... Нумай тантәшсем Атал синаҗе, Уралра, Сёпёрте пуҗёсене хуҗёҗ. Тәшмана

паранмасар ҫапҫса пуҫсене хуҫҫ... Нумайёшә Манҫ-
шури, Киттай ҫёрёнҫе, Йаппонире, Йевроппара таш-
мана ваҫди ҫёҫ хайраҫҫё... Епёр ҫентеретпёр... Епё
таврәнап... Манән аҫаран савнә Каҫтам... аташнә ҫёп-
пём... есё каллах хавән ытарайми пуҫна ман кәкар
ҫине тайса хуран...

13-мёш куранни.

*Хуралта ҫўрекен таватпилёк ҫиркў касси ҫам-
райкёсем пырса кёресҫё; вёсен аллинҫе пашал таврашё
суҫ; харанине вёсем пурте етем сәinne сухатнә.*

Микулай. Ну ёҫсем наҫарим? Тарас вёҫне йултә-
мәр-им? Каләр ҫасрах... вәхәга ан иртерёр...

Пёр ҫамрәкё. Тәпаҫ Укәлҫа кассинҫе пуху пухса
сәмах каларё. Халё кунталла килесҫё. Халәха „Мику-
лайа тытәр, ҫёрёлле тытәр“, тесе каларё, тет, теҫҫё.

Иккёмёш ҫамрәкё. Халәх пўртне Вәтам касси
етеммисем пыҫҫ те, пирён пашалсене туртса илҫёҫ...
сире те пёҫеретпёр, теҫҫё, тёнҫене пәлхатса халәха
ёҫлөхрен кәлараттәр, теҫҫё.

Виҫҫёмёш ҫамрәкё. Арман хыҫне пёр пысәк ушкән
салтаксем пырса ҫитрёҫ... Шупашкар ҫарё, теҫҫё...
салтаксем ҫавашла йурласа килесҫё.

Микулай (*пёр кётесрен тепёр кётессе утса*). Ну,
ну, каләр: ку мён пулҫё? Каләр: ку мён пулҫё? (*Антә-
раса шуҫайшласа тәрайт, ҫак вәхәтра кантур хуралҫи
тўпса кёрет те, калама тьтәнайт*).

Хуралҫа. Темён таван ёнтё, Микулай, хёнетне йе
вёлеретне... манән ристансене илсе тухса кайрёҫ вёт...

Микулай (*акәрашса*). Мён? Мёнле илсе тухса
кайрёҫ? Мён супелтетен есё?

Хуралҗә. Кантур карташне Макҗәм Иванҗә пырса кёҗё... хай кёнеке тытна... хайпе пёрле вёренеке аҗасене те илсе тухна... вара пыҗё те, пирён хурал таракан җамрәксене: „мён кунта сыхласа лараттар, кам сире хушрё, пәрахәр пәшалсене“ терё. Җамрәксем пәшалсене лашт йаҗёҗ... унҗён те пулмарё, таҗтан Каҗтә пырса вәрәнҗё те, пёр пәшала туртса илҗё.

Микулай. Кам? Каҗтә тен есё?

Хуралҗә. Каҗтә пулмасәр—Каҗтә җав... пәшала илҗё те, куттуска җараҗсине җапса салатрё... алака уҗса йаҗё, ристансене: „аҗар, тухәр, җупәр ман хыҗран“, терё... Ман җамрәк хуралҗәсем таҗта тарса пётрёҗ... Шәнкара, Вёҗри Ентрине, унтан җав тәҗсти лапсәркка җаваша Каҗтә анкарти урла хирелле җуптарса кайрё... Ак инкек... Мён кәна кәлән ёнтё...

Микулай. Ну, аҗасем, йе вилетпёр, йе җаваш җырымине тарса җкетпёр... Итлёр, аҗасем! Кәмәләрсене хытарәр... Хәрас тәвас ан пултәр... Шәләрсене җыртса хәвәртрах пёрле тарма хатёрленёр. *(Урисемте тәпәртатса)*. Кунта йулсан сире пурсәра та шаккаса пәрахәҗҗё... Пурёпёр хула тёми хыҗне ывәтаҗҗё... пурёпёр йәтә вилёмёпе вилеттёр... җупәр җасрах кёршёсене, кәларса килёр витесенҗен лашасене, җаварләхләр, йёнерлёр вёсене... Мана ваҗли уйрәм пёр лаша илсе килёр... җупәр хәвәртрах... Епё кунта пулап *(Тулта пәшал пени илтёнет. Пәшал сасси илтёсенех җамрәксем те, хуралҗә та „пётрёмёр, пётрёмёр“ тесе тухса тараҗҗё)*.

14-мёш курәнни.

Микулай кантур пёртё тәрях урни нек нимён нёлми тзунса сурет; малтан тзуретё патне тзунса

пырайт, унтан „а-а-а“ тесе акярса стяршина пўлёмне тўзса кёрет, унтан „йёритавра савярса илтёс, тыт-кайна лекрём“ тесе сиксе тухайт—сав вайхатра алакран Тайпас пашал тытний самрякёсемне пырса кёрет.

Микулай (айран кайнай сасайна). Кам? Есё—Ёлексей?

Тайпас (вульверне тёллесе). Епё, Микулай! Пёрах, танташ, пашална... Читё, выдэрэн...

Микулай. А-а-а! А-а-а! Есёри? Манаи? (Бўретье патне тўзса вайрайт, тўретье рамёсене укас пек хыпаласа илет те, вайвар саврайса Тайпас йеннелле пашална персе йарайт, пуьа никама та тивмест.

Тайпас. Пёрах пашална... Сёкле кайна вульверна—халех персе ўкеретёп. (Микулай айран кайса кайалла тўкса пырайт, хай йалан стяршина пўлёмнелле сулайнайт. Тайпас вульверне тёллесе уи сине кёрсе пырайт, пўлём алакё тёлне ситсен Микулай вульверне хайне хай пусёнтен перет те, вилсе пўлём айнелле йаванса ўкет. Тайпас вай вилнине пырса пайса илет те, сётел патне пырса тйрайт). Тупран, танташ, ху мён шыранине... Пашална пёрахран ёнтё... Ташман пашала пёрахсан мана та пёрахсан та йурё... Нумай тёнёене тётёмлентертёмёр... Халаха пухас... пуху пустарас... канлё пуранас... йёрке тавас (вульверне салтса сётел сине хурайт).

15-мёш куранни.

Урамра салтаксем утса пынай халлён „Шупашкар туйи“ йурлани илтёнет, сав вайхатрах алак хысёнтье „тйаваш ёсхалахё сывай пултйр!“, „тйаваш ахтономийё вайрам ёмёрлё пултйр“, „тйаваш ревкомён ёсёсем витемлё пултйр“ тенё сасайсем илтёнессё.

Унтан мусайкна интернационал кёввине калани илтёнет те, алай йар усайла кайай; нитё нумайан хрестъенсем, салтаксем пырса кёреҫсё, малтан Шанкяр, Вёсри, Тилли, Каттай, Матрүйне тупса кёреҫсё. Вёсри хул хушшине план патаккине хёстернё, Матрүйне сылтйм аллинтё телефон трупкине тытса тйрай; кёрсенех Каттай стйршина пйлёмё патне пырса пйхатте, Матрүйнене тупса пырса ыталаса пуҫне унан хулпуҫси ҫине хурай; халах кёрсе ҫитнё ҫитменех Шанкяр тенкел ҫине сиксе улйхатт, сймах калама тытйнай, Вёсри те ун хыҫёнтенех сймах калама хатёрленсе тйрай.

Шанкяр. Тйвансем! Епёр вйрҫйра афитсерсене пйрса ывйтрймйр. Киле таврантймйр—пётёмпех кивё йёрке... анаҫаран... килҫуртсене те туртса илме пуҫларёҫ... Есёр хавйр пёлетёр...

Вёсри (патакне ҫйлелле ҫёклесе, Шанкяр сймахне пйлсе). Ху каларёш... каларйм вёт—пулай тесе... Ак хайхи пулса та тйҫё... ху каларёш...

Ғаршав.

Ханё 60 пус.